

INSTITUT PRO KRIMINOLOGII A SOCIÁLNÍ PREVENCI

**Opatření nahrazující vazbu
v trestním řízení**

Petr Zeman a kol.

Praha 2010

Autoři:

JUDr. Petr Zeman, Ph.D.

Mgr. Eva Biedermanová

JUDr. Simona Diblíková

Mgr. Jakub Holas

Mgr. Jiří Vlach

Recenzenti:

JUDr. Ing. Daniel Prouza, Ph.D. (předseda senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích)

Mgr. Klára Grigelová (Středisko Probační a mediační služby Písek)

Tento text neprošel jazykovou korekturou

ISBN 978-80-7338-100-4

© Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010

www.kriminologie.cz

OBSAH

Poděkování	6
I. Úvod	7
I.1. Původ, předmět a cíl výzkumu	7
I.2. Metody výzkumu	8
II. Teoretický vstup do problematiky a právní úprava	9
II.1. Vazba jako prostředek ultima ratio	9
II.2. Účel alternativních opatření k vazbě a podmínky jejich využívání	13
II.3. Vývoj právní úpravy opatření nahrazujících vazbu v ČR	16
II.3.1. Záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby	17
II.3.2. Písemný slib obviněného	19
II.3.3. Dohled probačního úředníka	20
II.3.4. Peněžitá záruka (kauce)	21
II.3.5. Orgány rozhodující o nahrazení vazby	23
II.3.6. Stížnosti proti rozhodnutí o nahrazení vazby	24
II.3.7. Nahrazení vazby v rámci právního styku s cizinou	25
II.3.8. Zákaz vycestování do zahraničí	25
II.4. Vazba a její nahrazování u mladistvých pachatelů	26
II.4.1. Vazba mladistvého – specifický problém	26
II.4.2. Podmínky vazby mladistvého podle české právní úpravy	28
II.4.3. Trvání vazby	29
II.4.3. Výkon vazby mladistvých obviněných	30
II.4.4. Nahrazení vazby u mladistvých	31
II.5. Možnosti využití elektronického sledování	33
II.5.1. Elektronické sledování v systému trestní justice ČR	33
II.5.2. Některé aspekty využívání elektronického sledování	34
II.6. Exkurs: alternativy za vazbu v některých cizích zemích	37
II.6.1. Francie	37
II.6.2. Itálie	37
II.6.3. Nizozemí	38

II.6.4. Španělsko	38
II.6.5. Německo	39
II.6.6. Rakousko	39
II.6.7. Polsko	40
II.6.8. Portugalsko	40
II.6.9. Slovensko	41
II.6.10. Anglie a Wales	42
III. Analýza statistických údajů	43
III.1. Stav a vývoj vazební agendy	43
III.2. Statistické údaje o vazbě mladistvých	45
III.3. Využívání opatření nahrazujících vazbu	48
IV. Dotazníkové šetření	53
IV.1. Výsledky dotazníkového šetření mezi soudci	53
IV.1.1. Obecně k institutu nahrazení vazby alternativním opatřením	54
IV.1.2. Názory na právní úpravu nahrazení vazby jinými opatřeními	55
IV.1.3. Názory na praktickou aplikaci jednotlivých alternativních opatření	56
IV.1.4. Překážky využívání jednotlivých alternativních opatření	57
IV.1.5. Názory na omezení možnosti nahrazení vazby jiným opatřením	60
IV.1.6. Povinnosti, omezení a podmínky ukládané při nahrazení vazby	61
IV.1.7. Názory na možnost využití elektronického sledování	63
IV.1.8. Poznatky z praxe	66
IV.2. Výsledky dotazníkového šetření mezi státními zástupci	68
IV.2.1. Obecně k institutu nahrazení vazby alternativním opatřením	68
IV.2.2. Názory na právní úpravu nahrazení vazby jinými opatřeními	69
IV.2.3. Názory na praktickou aplikaci jednotlivých alternativních opatření	72
IV.2.4. Překážky využívání jednotlivých alternativních opatření	78
IV.2.5. Názory na omezení možnosti nahrazení vazby jiným opatřením	83

IV.2.6. Povinnosti, omezení a podmínky ukládané při nahrazení vazby	84
IV.2.7. Názory na možnost využití elektronického sledování	85
IV.2.8. Rozdíly v názorech mezi zúčastněnými soudci a státními zástupci.	88
IV.3. Výsledky dotazníkového šetření mezi probačními úředníky	89
IV.3.1. Názory na právní úpravu nahrazení vazby dohledem	89
IV.3.2. Názory na praktickou aplikaci dohledu při nahrazení vazby	91
IV.3.3. Překážky využívání dohledu jako alternativního opatření	93
IV.3.4. Činnost probačního úředníka při nahrazení vazby dohledem	95
IV.3.5. Názory na možnost využití elektronického sledování	97
IV.3.6. Poznatky z praxe	99
V. Analýza trestních spisů	101
V.1. Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka	102
V.1.1. Trestná činnost	102
V.1.2. Konečné rozhodnutí ve věci	103
V.1.3. Průběh trestního řízení	103
V.1.4. Osoba pachatele	104
V.1.5. Rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka	105
V.2. Nahrazení vazby peněžitou zárukou	113
V.2.1. Trestná činnost	113
V.2.2. Konečné rozhodnutí ve věci	114
V.2.3. Průběh trestního řízení	114
V.2.4. Osoba pachatele	115
V.2.5. Rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou	115
VI. Závěr	118
Použité prameny	121
Příloha: Použité dotazníky	124
Resumé	136
Summary	144

Poděkování

Autoři této studie děkují všem pracovníkům jednotlivých orgánů systému trestní justice, kteří jim při řešení výzkumného úkolu poskytli neocenitelnou součinnost. Zejména děkují soudcům, státním zástupcům a probačním úředníkům, kteří se aktivně zúčastnili expertního dotazníkového šetření, jakož i předsedkyním a předsedům příslušných soudů za svolení k nahlédnutí do vybraných trestních spisů pro účely analýzy spisového materiálu. Dále děkují pracovníkům ředitelství Probační a mediační služby ČR za spolupráci při vyhledání spisových značek trestních spisů ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. Zvláštní poděkování patří JUDr. Ing. Danielu Prouzovi, Ph.D., předsedovi senátu Krajského soudu v Českých Budějovicích, a Mgr. Kláře Grigelové, probační úřednici ze Střediska PMS Písek, za provedení externí recenze studie a poskytnutí cenných připomínek a námětů.

I. Úvod

I.1. Původ, předmět a cíl výzkumu

Institut pro kriminologii a sociální prevenci se ve své výzkumné činnosti soustavně věnuje zkoumání praktické aplikace institutů trestního práva.¹ Podle § 4 Statutu IKSP, vydaného Instrukcí Ministerstva spravedlnosti ČR č. j. 113/2008-OANA, ze dne 4. 7. 2008, je předmětem činnosti IKSP mj. výzkum v oblasti trestního práva, justice, kriminologie a vězeňství pro potřeby resortu Ministerstva spravedlnosti, jakož i výzkumy v oblasti zacházení s pachateli a komplexní penologická problematika, účinnost trestů, alternativních opatření a odklonů v trestním řízení.

Vláda ČR svým usnesením č. 1151 ze dne 15. 10. 2007, k materiálu „Hodnocení systému péče o ohrožené děti“, uložila mj. ministru spravedlnosti zabezpečit plnění úkolů obsažených v části IV materiálu čj. 1467/07.² Mezi úkoly, stanovenými v citovaném materiálu pro Ministerstvo spravedlnosti ČR, je i úkol „Analyzovat možnosti využívání náhradních opatření za vazbu ve větším rozsahu než podle stávající právní úpravy, zejména pokud jde o možnost využít tzv. elektronické sledování jako náhradní opatření za vazbu mladistvého“. Tento úkol byl zařazen do Střednědobého plánu výzkumné činnosti IKSP na období 2008 – 2010³ s termínem ukončení první etapy do 31. 12. 2010.

V době přípravy projektu realizace uvedeného úkolu (konec roku 2008) se v Parlamentu ČR chýlil ke konci proces schvalování nového trestního zákoníku a souvisejících novel dalších právních předpisů, mj. trestního řádu.⁴ Trestní zákoník mj. zavedl jako nový druh trestu trest domácího vězení, přičemž právní úprava počítá při kontrole jeho výkonu s možností využití elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného (elektronické sledování).⁵ Původním záměrem bylo spustit systém elektronického sledování ke dni účinnosti nové právní úpravy, nicméně tento záměr se nepodařilo zrealizovat a osud projektu systému elektronického sledování je na konci roku 2010 nejistý.

Na základě těchto skutečností byl v letech 2009 a 2010 realizován výzkumný úkol s názvem „Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení“. Předmětem výzkumu byla právní

1 Z poslední doby viz např. Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP 2008.

2 Usnesení vlády ČR ze dne 15. října 2007 č. 1151, k hodnocení systému péče o ohrožené děti; [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/120752B7E8EEEE1C8C1257378004E65F8/\\$FILE/1151%20uv071015.1151.doc.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/120752B7E8EEEE1C8C1257378004E65F8/$FILE/1151%20uv071015.1151.doc.pdf).

3 Schválen rozhodnutím ministra spravedlnosti dne 7. 5. 2008, č.j. 5/2008-OANA-SP/13, viz http://www.ok.cz/iksp/docs/sp08_10.pdf.

4 Zákon č. 40/2009 Sb., zákon č. 41/2009 Sb.

5 Viz § 334b tr. ř. ve znění účinném od 1. ledna 2010.

úprava opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení a její praktická aplikace v českém trestním procesu. Cílem výzkumu bylo získání podrobných poznatků o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení a posouzení možnosti jejich využívání ve větším rozsahu. Vedlejším cílem bylo prvotní posouzení možnosti využití elektronického sledování v rámci těchto opatření, a to též s přihlédnutím k nahrazování vazby u mladistvých obviněných.

I.2. Metody výzkumu

K řešení výzkumného úkolu byly použity následující metody⁶:

- *analýza české právní úpravy včetně dostupné judikatury* – měla umožnit získání přehledu o stavu a vývoji právní úpravy zkoumaných institutů;
- *analýza statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR a Vězeňské služby ČR* – měla poskytnout bližší pohled na situaci v oblasti vazebního řízení v ČR a na využívání opatření nahrazujících vazbu.
- *studium odborné literatury a relevantních oficiálních dokumentů* – mělo přinést informace o stavu poznání institutu alternativních opatření za vazbu, využívání elektronického sledování a specifických otázek vazby a její náhrady u mladistvého v ČR i v zahraničí;
- *expertní dotazníkové šetření mezi soudci, státními zástupci a probačními úředníky* – mělo doplnit výzkum o názory odborníků, zabývajících se zkoumanou problematikou v praxi. Šetření se týkalo především následujících témat: a) zda alternativní opatření za vazbu zajišťují v současnosti naplnění účelu vazby, jaké jsou překážky, přínosy a rizika jejich využívání, příp. náměty na zlepšení; b) vhodnost, přínosy a rizika využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu.
- *analýza vybraného vzorku trestních spisů ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby alternativním opatřením* – měla poskytnout doplňující údaje o praktickém využívání zkoumaných institutů v praxi.

⁶ Údaje o výzkumných souborech, metodologických komplikacích a další podrobnosti o použitých metodách jsou uvedeny v příslušných kapitolách této studie.

II. Teoretický vstup do problematiky a právní úprava⁷

II.1. Vazba jako prostředek ultima ratio

Ke zdárnému průběhu trestního řízení je třeba zajištění přítomnosti osob a věcí důležitých pro trestní řízení, zejména pak osoby, proti níž je řízení vedeno. Jedním z institutů trestního práva, které k tomuto účelu slouží, je vazba.

Vazba je již ze své podstaty oprávněně považována za velmi závažný zásah do osobní svobody člověka.⁸ Lze ji definovat jako institut trestního řízení, s jehož použitím je obviněný na základě rozhodnutí oprávněného orgánu dočasně zbaven osobní svobody, aby mu bylo zabráněno vyhýbat se trestnímu stíhání nebo trestu tím, že by uprchl nebo se skrýval, mařit nebo ztěžovat objasnění věci nepřipustným působením na prameny důkazů nebo pokračovat v trestné činnosti.⁹ Účelem vazby je tedy zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu, zabránit obviněnému, aby mařil či ztěžoval provádění důkazů, vyhýbal se trestnímu řízení nebo trestu, popřípadě zabránit mu v dokonání trestného činu nebo v páchání nové trestné činnosti.

Opodstatněnost vazby je třeba spatřovat v procesní nezbytnosti, přičemž má vždy jen zajišťovací, nikoliv sankční či výchovnou funkci.¹⁰ Tím se vzetí do vazby řadí mezi tzv. zajišťovací úkony, tedy úkony, jejichž prostřednictvím se zajišťuje přítomnost osob a věcí důležitých pro trestní řízení. Při uplatňování vazby je třeba dbát zásad přiměřenosti a zdrženlivosti. V souladu s nimi by vždy mělo být užito opatření, které nejlépe povede k dosažení účelu trestního řízení, avšak zároveň nebude nepřiměřeně zasahovat do základních práv a svobod osoby, vůči níž směřuje.¹¹ Vazba je výjimečným opatřením a není na místě, jestliže by byla přílišným procesním zajišťovacím opatřením s přihlédnutím k předpokládanému stupni nebezpečnosti činu pro společnost a očekávanému trestu nebo jiné sankci.¹² Zároveň je důležité mít na paměti, že vazba je uplatňována vůči osobě obviněné, na

⁷ V období řešení výzkumného úkolu došlo postupně k významným změnám v oblasti trestního práva obecně i právní úpravy vazebního řízení. Nevyplývá-li z textu něco jiného, vztahuje se rozbor právní úpravy k jejímu znění, účinnému v červenci 2010.

⁸ Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck 2003, str. 306.

⁹ Viz Růžička, M., Zezulová, J.: Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vydání. Praha: C.H.Beck 2004, str. 369.

¹⁰ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde 2004, str. 244 – 245.

¹¹ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck 2003, str. 306.

¹² Tamtéž, str. 308.

kteřou se vztahuje presumpce nevinu jako jedna ze základních zásad trestního řízení. Vzetí obviněného do vazby tedy nijak neprejudikuje spáchání trestného činu obviněným.¹³

Podstatným znakem vazby je dočasná ztráta osobní svobody obviněného. Vazba je považována za opatření státního donucení, které pro obviněného představuje újmu vyvolanou zásahem do jedné ze základních svobod. Tato újma však není účelem, který by byl vazbou sledován, ale jen nezbytným průvodním znakem, prostředkem k dosažení cíle.¹⁴ Obviněným však může být mnohdy tato újma vnímána daleko hůře než samotný trest.¹⁵ Je třeba mít na zřeteli, že výkon vazby může u některých osob, u nichž by jinak bylo možno předpokládat nápravu a následně řádný život, vyvolat negativní následky, ať již v podobě nadměrného psychického utrpení nebo i kriminální infekce. Prostředí výkonu vazby bývá označováno za náročnější na odolnost umístěné osoby, než prostředí výkonu samotného trestu odnětí svobody.¹⁶

Právní úprava podmínek vazby a vazebního řízení je v ČR obsažena především v prvním oddíle čtvrté hlavy první části zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), a to v § 67 - § 74a. Tato úprava velmi úzce navazuje na ustanovení o základních právech a svobodách, zakotvených v čl. 8 Listiny základních práv a svobod. Podle čl. 8 odst. 1 Listiny je osobní svoboda zaručena a podle čl. 8 odst. 2 nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Podle čl. 8 odst. 5 nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu. Naše právní úprava vazby respektuje také významné mezinárodněprávní dokumenty, jakými jsou Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁷ (konkrétně jde o čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy) a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech¹⁸ (čl. 9). Podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy má každý právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě vyjmenovaných případů, kdy se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem. Takovým případem, uvedeným v čl. 5 odst. 1 písm. c), je zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu, nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání.

V souladu s výše uvedenými principy může v ČR o vzetí obviněného do vazby rozhodnout pouze soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Rozhodnutí o vazbě musí být vždy odůvodněno skutkovými okolnostmi (§ 68 odst. 1). Vazba je považována za opatření *ultima ratio*, které může být v souladu s principem fakultativnosti a subsidiarity aplikováno pouze tehdy, pokud nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jinými, tj. mírnějšími zajišťovacími opatřeními. Zároveň je třeba dbát zásady zdrženlivosti a šetřit tak osobnost obviněného. Při rozhodování o vzetí do vazby je též třeba v souladu

¹³ Srov. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde 2007, str. 276.

¹⁴ Srov. Mandák, V.: Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení. Praha: Orbis 1975, str. 65.

¹⁵ Viz Růžička, M., Zedulová, J.: Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vydání. Praha: C.H.Beck 2004, str. 373.

¹⁶ Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP 2008, str. 115.

¹⁷ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

¹⁸ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

s principem proporcionality přihlížet k osobě obviněného, povaze a závažnosti trestného činu, pro který je stíhán.¹⁹

Vzetí obviněného do vazby je přípustné pouze pokud jsou splněny podmínky uvedené v trestním řádu. Tyto podmínky jsou v § 67 tr. ř. stanoveny tak, že obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jestliže²⁰:

1. z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava,
 - a) že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest (tzv. vazba útěková),
 - b) že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání (tzv. vazba koluzní), nebo
 - c) že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil (tzv. vazba předstižná); a
2. dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, a jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný; a
3. s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením.

Možnost vzetí do vazby je však omezena ustanovením § 68 odst. 2 tr. ř., podle kterého nelze vzít do vazby takového obviněného, který je stíhán pro úmyslný trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje dvě léta, nebo pro trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta. Tato omezení se však dle § 68 odst. 3 neužijí, jestliže obviněný:

- a) uprchl nebo se skrýval,
- b) opakovaně se nedostavil na předvolání a nepodařilo se jej předvést ani jinak zajistit jeho účast při úkonu trestního řízení,
- c) je neznámé totožnosti a dostupnými prostředky se ji nepodařilo zjistit,
- d) již působil na svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo
- e) pokračoval v trestné činnosti, pro niž je stíhán.

Po roce 1989 byl často kritizován relativně vysoký počet osob ve vazbě a neúměrná délka trvání vazby, přičemž za příčiny tohoto stavu bylo označováno nadužívání institutu vazby a nevhodná skladba vazebně stíhaných obviněných, kdy většinu tvořili obvinění z méně závažných trestných činů.²¹ Tyto skutečnosti měly řadu negativních důsledků. Počet vazebně stíhaných osob se významnou měrou podílel na poměrně vysokém indexu vězňených osob (počtu osob ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody na 100 000 obyvatel) v ČR v porovnání

¹⁹ Srov. např. Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde 2004, str. 245.

²⁰ Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck 2003, str. 307.

²¹ Král, V.: K nové právní úpravě vazebního řízení, Bulletin advokacie 11-12/2001, str. 69 a násl.

s některými evropskými státy. To se odráželo v zaplněnosti českých věznic a souvisejících nákladech na jejich provoz.²²

Změny, provedené novelami trestního řádu č. 292/1993 Sb. a č. 265/2001 Sb., přispěly k tomu, že se situace v tomto směru od druhé poloviny devadesátých let minulého století postupně zlepšovala. V rámci výzkumu IKSP, který se zabýval hodnocením vlivu některých zásadních změn, zavedených novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb., na trestní řízení²³, byla předmětem zájmu též nová právní úprava vazebního řízení a její aplikační praxe. Z výsledků výzkumu, publikovaných v r. 2008, vyplývá, že všechny základní statistické údaje za období od poloviny devadesátých let minulého století, týkající se vazby a vazebního řízení, jsou pro ČR vcelku velice příznivé. Ke zlepšování příslušných ukazatelů dochází přibližně od r. 1995, přičemž po r. 2001 tento trend zesílil. Snižuje se absolutní počet obviněných ve vazbě, podíl obviněných stíhaných vazebně, počet obviněných přijímaných do vazby, i průměrná délka trvání vazby.²⁴

Přes uvedený příznivý trend²⁵ je třeba dále hledat způsoby, jak institut vazby využívat tak, aby jeho aplikace důsledně odpovídala zmíněným zásadám přiměřenosti a zdrženlivosti a přispívala k dosažení účelu trestního řízení. Ostatně vysoká míra vězeňské populace je stále kritickým problémem české justice (byť se na ní obvinění ve vazbě podílejí stále méně).

Obzvláště citlivá je otázka využívání vazby u mladistvých. V té souvislosti je však třeba konstatovat, že trend snižování počtu vazebně stíhaných obviněných v ČR byl u mladistvých ještě umocněn přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). K 31. 12. 2009 tak v českých věznicích vykonávalo vazbu pouze 45 mladistvých, oproti 227 mladistvým, kteří vazbu vykonávali na konci roku 1999.²⁶

²² Srov. Král, V.: K nové právní úpravě vazebního řízení, Bulletin advokacie 11-12/2001, str. 69 a násl.

²³ Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP 2008.

²⁴ Cit. dílo, str. 117 – 123.

²⁵ Srov. rozbor statistických údajů o vazbách v Kapitole IV.

²⁶ Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2009. Praha: Generální ředitelství VS ČR 2010, str. 61.

II.2. Účel alternativních opatření k vazbě a podmínky jejich využívání

Vazba je opatřením fakultativním, subsidiárním, a proto moderní procesní systémy znají různá mírnější opatření, která mohou vazbu nahradit.²⁷ Taková opatření zajišťují přítomnost obviněného před soudem a brání mu v činnostech, jež by ohrožovaly trestní řízení. Zvolené alternativní opatření musí dosáhnout žádoucího účinku s minimálním zásahem do osobní svobody podezřelého či obviněného, kteří musejí být v tomto stadiu pokládáni za nevinné.²⁸

Výzvy k co nejširšímu možnému využívání alternativních opatření k vzetí do vazby jsou obsahem mezinárodních dokumentů, jako jsou Standardní minimální pravidla OSN pro opatření nespojená s odnětím svobody (Tokijská pravidla)²⁹, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec(2006)13, o využívání vazby, jejích podmínkách a zajištění záruk proti zneužití, přijatého Výborem 27. září 2006³⁰, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R(99)22, týkající se přeplněnosti věznic a nárůstu vězeňské populace, přijatého Výborem 30. září 1999³¹, či Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R(80)11, týkající se vazby v trestním řízení, přijatého Výborem 27. června 1980³². Článek 6.2 Tokijských pravidel stanoví, že rozhodnutí o alternativních opatřeních k vazbě má být učiněno v průběhu trestního řízení co nejdříve. Možnost nahrazení vazby v trestním řízení jiným opatřením zmiňuje i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech³³ v článku 9 odst. 3, v němž uvádí: „*Není obecným pravidlem, aby osoby čekající na trestní řízení byly drženy ve vazbě; propuštění může však být podmíněno zárukami, že se dostaví k trestnímu řízení v jakémkoli jiném stadiu soudního řízení a k vynesení rozsudku.*“

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod³⁴ se nahrazením vazby zabývá v rámci práva na svobodu a osobní bezpečnost v čl. 5 odst. 3. Jeho věta druhá stanoví, že propuštění z vazby může být podmíněno zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přelíčení. Evropský soud pro lidská práva vyložil tuto možnost státu jako povinnost, jestliže jediným důvodem vazby je obava z útěku a přítomnost obviněného lze zajistit jiným, mírnějším opatřením.³⁵ To neznamená, že obviněný musí být vždy propuštěn na svobodu, jestliže je důvodem vazby obava z útěku a obviněný záruku nabídne. Nebezpečí útěku může být tak

²⁷ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde 2004, str. 262.

²⁸ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, New York: United Nations 2007, str. 19.

²⁹ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/110, příloha; viz <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>.

³⁰ <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041281&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864>

³¹ <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=538633&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2>

³² <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=598639&SecMode=1&DocId=668514&Usage=2>

³³ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

³⁴ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

³⁵ Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Nakladatelství ORAC, s.r.o. 2002, str. 230 – 231.

vysoké, že je žádná záruka nemůže zažehnat.³⁶ Záruka ve smyslu čl. 5 odst. 3 se neomezuje na záruku peněžitou; může spočívat v povinnosti mít stálé bydliště, hlásit každou jeho změnu, hlásit se u soudu v pravidelných intervalech, odevzdat pas či řidičský průkaz atp. Jde-li o záruku peněžitou, její výše má být stanovena se zřetelem k osobě obviněného, jeho příjmům, jeho vztahu k poskytovateli záruky atd. tak, aby hrozba ztráty záruky byla dostatečným motivem odvrátit jej od útěku.³⁷ Článek 5 odst. 3 se zmiňuje pouze o nahrazení vazby, jejímž důvodem je obava z útěku obviněného. Nic ovšem nebrání tomu, aby vnitrostátní právní úprava připouštěla záruku též v případech, kdy je vazba opřena o jiné důvody.³⁸

Pro naplnění výše zmíněných požadavků na využívání institutu vazby k ní musí mít orgán rozhodující o vazbě k dispozici dostatečnou škálu alternativních opatření k vazbě. V různých právních rádech se lze setkat s tím, že jako alternativa k vazbě slouží příslušným orgánem uložená povinnost obviněného³⁹:

- dostavit se k soudu v určený den nebo podle budoucího nařízení soudu;
- zdržet se:
 - maření výkonu spravedlnosti,
 - určité činnosti,
 - opuštění či návštěvy určených míst, nebo
 - přibližování k určitým osobám či setkávání se s nimi;
- zdržovat se na stanovené adrese;
- hlásit se denně či v pravidelných intervalech soudu, policii či jinému orgánu;
- odevzdat cestovní pas či jiný průkaz totožnosti;
- přijmout dohled orgánu určeného soudem;
- strpět elektronické sledování; nebo
- poskytnout finanční prostředky nebo jiný majetek jako záruku, že se dostaví k soudu nebo
- řádně se v průběhu řízení chovat.

Byť uvedená alternativní opatření přispívají k tomu, že obviněný může zůstat na svobodě či může být na svobodu z vazby propuštěn, nemělo by se zapomínat na skutečnost, že i tyto alternativy zpravidla ve větší či menší míře omezují osobní svobodu obviněného. Tato zátěž se zvyšuje, pokud příslušné orgány ukládají více opatření najednou. Orgány rozhodující o vazbě by proto měly pečlivě vážit výhody a nevýhody každého opatření za účelem nalezení nejvhodnější a nejméně restriktivní formy intervence, jež má sloužit jako účinná alternativa k vazbě.⁴⁰

Dalším potenciálním problémem, na který je v souvislosti s využíváním opatření nahrazujících vazbu vhodné upozornit, je nebezpečí tzv. rozšiřování sítě (*net widening*), tedy

³⁶ Rozsudek Neumeister proti Rakousku, ze dne 27. 6. 1968, § 14.

³⁷ Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Nakladatelství ORAC, s.r.o. 2002, str. 231.

³⁸ Srov. čl. 53 Úmluvy.

³⁹ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 19 – 20.

⁴⁰ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 20.

nezamýšleného rozšiřování „sítě“ sociální kontroly.⁴¹ Alternativní opatření by měla být důsledně využívána pouze v případech, kdy by obviněný jinak byl vzat do vazby, popř. by z ní nebyl propuštěn na svobodu. Orgány rozhodující o vazbě by měly důsledně dbát na to, aby taková opatření nebyla aplikována v případě obviněných, kteří by jinak tomuto druhu kontroly systému trestní justice vůbec nepodléhali⁴², tj. tato opatření by neměla znamenat zhoršení situace obviněného ve smyslu vystavení intenzivnější kontrole.⁴³

Důležitým předpokladem účinnosti alternativ k vazbě je jejich realizovatelnost, která má dva aspekty, a to podmínky na straně systému trestní justice, resp. státu, a podmínky na straně obviněného. Jak již bylo uvedeno, orgán rozhodující o vazbě by především měl disponovat dostatečným souborem alternativních opatření. Ovšem jen výjimečně stačí pouze právní úprava k tomu, aby bylo možno příslušnou alternativu využívat.⁴⁴ Spočívá-li opatření jen ve slibu obviněného, že povede řádný život a dostaví se na vyzvání k příslušnému orgánu, není až do okamžiku případného porušení slibu zapotřebí žádných dalších prostředků či kapacit. Zpravidla však využívání alternativ určitou infrastrukturu vyžaduje – dohled nad obviněným vyžaduje existenci a náležitou kapacitu dohlížející instituce, elektronické sledování dostupnost příslušné technologie, peněžitá záruka systém přijímání a úschovy finančních prostředků apod. Nemělo by se zapomínat, že pouze zajištění odpovídající infrastruktury pro realizaci jednotlivých alternativ umožní orgánům rozhodujícím o vazbě celý systém při nahrazování vazby využívat důsledně tak, jak stanoví jeho právní úprava.

Obdobně nelze předpokládat naplnění účelu alternativ za vazbu u jednotlivých obviněných, pokud nejsou v konkrétních případech náležitě zohledňovány jejich poměry. Jinými slovy, orgány rozhodující o vazbě by měly zvažovat, zda je obviněný schopen plnit podmínky, které jsou mu v rámci nahrazení vazby ukládány. V opačném případě buď vůbec k nahrazení vazby nedojde, nebo je pravděpodobné, že se do ní obviněný dostane či vrátí později. Odborná literatura⁴⁵ v této souvislosti zmiňuje např. tyto problémy:

- Námitky vůči využívání peněžitě záruky, spočívající v tom, že diskriminuje méně majetné obviněné, mohou orgány rozhodující o vazbě eliminovat tím, že budou stanovovat výši záruky realisticky, tedy přiměřenou majetkovým poměrům obviněného. V praxi se ovšem někdy objevuje tendence stanovovat výši peněžitě záruky především s ohledem na závažnost trestného činu, pro který je obviněný stíhán, takže osoby obviněné ze závažnějších trestných činů nejsou při nejlepší vůli schopny peněžitou záruku složit a ve vazbě zůstávají. Takový postup, neumožňující obviněnému vyhovět uložené podmínce, však zpochybňuje předběžný závěr příslušného orgánu o tom, že u obviněného je nahrazení vazby přípustné.
- Opatření, omezující obviněného v některých činnostech, mohou účinně čelit specifickým hrozbám, které obviněný na svobodě představuje. Mohou ovšem také, jsou-

⁴¹ Viz např. McMahon, M.: „*Net-widening*“: *vagaries in the use of a concept*. British Journal of Criminology, sv. 30, 2/1990, str. 121 - 149.

⁴² Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 9.

⁴³ Pro příklad takového nežádoucího důsledku rozšíření škály alternativních opatření k vazbě viz např. Hucklesby, A.: Police bail and the use of conditions. Criminology and Criminal Justice, 1/2001, str. 441 – 463.

⁴⁴ Srov. Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 22, 23.

⁴⁵ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 20 - 22.

li nevhodně formulovány, obviněnému bránit v legitimní činnosti (studiu, přípravě na budoucí povolání, zaměstnání či podnikatelské činnosti), což v důsledku může působit naopak kriminogenně.

Je též vhodné zmínit aspekt využívání alternativ za vazbu, který souvisí se způsobem, jak veřejnost vnímá činnost systému trestní justice. Nedostatečná informovanost veřejnosti o principech a smyslu nahrazování vazby jinými opatřeními, často v kombinaci s průtahy v trestním řízení, může v části veřejnosti vyvolávat mylnou představu, že pachatel zůstává na svobodě a zcela bez postihu.⁴⁶ To může zvyšovat nespokojenost občanů s fungováním systému trestní justice, podporovat skepsi vůči vymahatelnosti práva a zvláště v případě závažnějších trestných činů někdy vést až k tendencím brát spravedlnost do vlastních rukou. K zabránění těmto nežádoucím jevům by vedle řádného využívání alternativních opatření za vazbu mohlo zásadní měrou přispět i zvyšování povědomí veřejnosti o účelu a podstatných rysech institutu nahrazování vazby alternativními opatřeními.

II.3. Vývoj právní úpravy opatření nahrazujících vazbu v ČR

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, upravuje nahrazení vazby opatřeními uvedenými v § 73 a 73a⁴⁷:

- 1) převzetím záruky zájmového sdružení občanů, anebo důvěryhodné osoby schopné příznivě ovlivňovat chování obviněného,
- 2) písemným slibem obviněného,
- 3) dohledem probačního úředníka nad obviněným,
- 4) peněžitou zárukou (kaucí).

Výše uvedená opatření, jež mohou být uplatňována jednotlivě nebo v kombinaci, mohou nahradit vazbu útěkovou nebo předstížnou. Peněžitou zárukou však nelze přijmout, je-li obviněný stíhán pro některý z trestných činů, taxativně vyjmenovaných v § 73a odst. 1 tr. ř., a jedná-li se přitom o vazbu předstížnou.

V této souvislosti je vhodné upozornit na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva. Jak bylo již výše uvedeno, třebaže se čl. 5 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod zmiňuje pouze o nahrazení vazby, jejímž důvodem je obava z útěku obviněného, může vzhledem k čl. 53 Úmluvy vnitrostátní právní úprava připustit záruku též v případech, kdy je vazba opřena o jiné důvody. Evropský soud pro lidská práva dokonce konstatoval porušení článku 5 odst. 3 v případě, kdy byla kauce vyloučena zákonem a vazba byla založena nikoli na nebezpečí útěku, ale na nebezpečí recidivy a ovlivňování svědků.⁴⁸ Ve světle tohoto rozhodnutí může být z hlediska souladu s Úmluvou sporné nejen vyloučení možnosti přijetí peněžitě záruky za předstížnou vazbu obviněného, stíhaného pro trestné činy

⁴⁶ Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York 2007, str. 22.

⁴⁷ Právní úpravou nahrazení vazby umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se zabývá Kapitola II.4., věnovaná problematice vazby mladistvých.

⁴⁸ Rozsudek S. B. C. proti Spojenému království, ze dne 19. 6. 2001.

vyjmenované v § 73a odst. 1, ale vzhledem k tomu, že „zárukou“ ve smyslu čl. 5 odst. 3 Úmluvy se nerozumí pouze peněžitá záruka (viz výše), i obecné vyloučení možnosti nahrazení vazby koluzní.

II.3.1. Záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby

Poprvé se v našem právním řádu objevil institut nahrazení vazby zárukou společenské organizace v zákoně č. 141/1961 Sb. Záruku za další chování obviněného, a za to, že se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi nebo vyšetřovacímu orgánu, mohla podle původního znění poskytnout základní organizace Revolučního odborového hnutí a Československého svazu mládeže, působící na pracovišti obviněného, a jednotné zemědělské družstvo, jehož byl obviněný členem.

Záruka mohla být poskytnuta v případě vazby útěkové a předstižné. Pokud orgán rozhodující o vazbě považoval záruku vzhledem k osobě obviněného a k povaze vyšetřovaného případu za dostatečnou, záruku přijal a ponechal obviněného na svobodě nebo ho na svobodu propustil (§ 73 odst. 1).

K velké změně v definici organizace poskytující záruku došlo novelou č. 178/1990 Sb. V této novele byly vzhledem k porevolučnímu zániku některých právních subjektů a dalším změnám nahrazeny společenské organizace (odborové a mládežnické organizace, jednotná zemědělská družstva a výrobní družstva) tzv. zájmovými sdruženími občanů. Zájmovým sdružením občanů se rozuměly zejména odborové a jiné společenské organizace, pracovní kolektivy a církve, s výjimkou politických stran a politických hnutí. Ostatní právní úprava zůstala zachována s výjimkou nově stanovené povinnosti soudu (a v přípravném řízení prokurátora), který musel seznámit toho, kdo nabízel převzetí záruky a splňoval podmínky pro její přijetí, s podstatou obvinění a se skutečnostmi, v nichž je shledáván důvod vazby (§ 73 odst. 2). Nabídnout převzetí záruky za další chování obviněného a za to, že se obviněný na vyzvání dostaví k soudu, prokurátorovi, vyšetřovateli nebo vyhledávacímu orgánu a že vždy předem oznámí vzdání, mohla kromě zájmového sdružení také důvěryhodná osoba, schopná příznivě ovlivňovat chování obviněného.

Dále je třeba zmínit novelu č. 558/1991 Sb., která přinesla významnou změnu v přípravném řízení. Doposud o vazbě v přípravném řízení rozhodoval prokurátor, novela svěřila rozhodování o vazbě soudci, a to na návrh prokurátora.

Současná právní úprava po novele č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. ledna 2002 umožňuje zájmovému sdružení občanů, anebo důvěryhodné osobě, která je schopná příznivě ovlivňovat chování obviněného (např. vychovatel v internátu pro učně, nadřízený obviněného, učitel studenta, rodiče obviněného), nabídnout převzetí záruky za další chování obviněného a za to, že se obviněný na vyzvání dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu a že vždy předem oznámí vzdání se z místa pobytu. Pokud orgán rozhodující o vazbě považuje záruku vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečnou, přijme ji. Zájmová sdružení občanů jsou pak definována jako odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů a ostatní občanská sdružení s výjimkou politických stran a politických hnutí, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely (§ 3 odst. 1).

Pokud obviněný neplní povinnosti uložené v souvislosti s nahrazením vazby zárukou zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby a důvody vazby trvají, soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce rozhodne o vazbě (§ 73 odst. 4). Totéž platí v případě neplnění povinností obviněného, uložených mu v souvislosti s nahrazením vazby slibem obviněného či dohledem probačního úředníka.

Soudy se při rozhodování o převzetí záruky zájmového sdružení občanů, anebo důvěryhodných osob schopných příznivě ovlivňovat chování obviněného, zabývají otázkou, kdy jsou splněny podmínky nahrazení vazby zárukou za další chování obviněného (tj. osobami poskytujícími záruku). Například podmínky nahrazení vazby zárukou za další chování obviněného nebudou zpravidla splněny u nabídky rodičů mladistvého, kteří měli s jeho výchovou závažné problémy, jež mimo jiné vyústily i ve spáchání posuzované trestné činnosti.⁴⁹

Další omezující podmínkou pro to, aby orgán rozhodující o vazbě mohl přijmout záruku, je schopnost osoby nabízející její převzetí účinně ovlivňovat obviněného a jeho chování. Taková schopnost je podmíněna existencí určitého vztahu (např. rodinného, pracovního) mezi těmito dvěma osobami. S ohledem na své procesní postavení však nemůže být takovou osobou obhájce obviněného.⁵⁰ Toto rozhodnutí podporuje též starší rozhodnutí Krajského soudu v Plzni,⁵¹ který v něm za důvěryhodnou osobu nabízející záruku považuje osobu nadanou jistou nezávislostí, autoritou, zároveň též určitým bližším, např. rodinným, osobním, pracovním apod. vztahem k obviněnému, aby mohla jeho chování kontrolovat, v případě potřeby pozitivně ovlivňovat a měla k tomu potřebné prostředky a vliv. Obhájce obviněného podle mínění soudu takovou osobou být nemůže, aniž by se vystavil nebezpečí střetu zájmů vyplývajících z požadavků náležitého výkonu obhajoby a advokacie vůbec a zároveň plnění podmínek poskytnuté záruky za další chování obviněného.

Rozhodnutí Ústavního soudu k výše nastíněnému problému sp. zn. I ÚS 263/05 taktéž poukazuje na skutečnost, že obhájce obviněného v konkrétní věci by se mohl vystavit nebezpečí střetu zájmů vyplývajících z požadavků náležitého výkonu obhajoby, jestliže by měl zároveň plnit podmínku poskytnuté záruky za další chování obviněného. Nicméně v případě poskytnutí záruky advokátem vůbec, nikoliv obhájcem obviněného, jde podle názoru Ústavního soudu o věc odlišnou. Proto nelze učinit paušální závěr, že pokud nabídku záruky poskytne advokát, nemůže se apriori jednat o osobu, která by nespĺňovala podmínky ustanovení § 73 odst. 1 písm. a) trestního řádu. Mezi advokátem, který není v postavení obhájce obviněného a obviněným není dána závislost na postavení a pokynech klienta-obviněného, která by v určitých situacích mohla bránit obhájci v tom, aby příznivě ovlivňoval chování obviněného.

⁴⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ve věci sp. zn. 5 To 44/94, publikované pod č. 51/1995 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR.

⁵⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ve věci sp. zn. 4 To 558/2003, publikované pod č. 34/2004 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR.

⁵¹ Rozhodnutí ve věci sp. zn. 8 To 203/97, publikované v Bulletinu advokacie, 10/1997, str. 36.

II.3.2. Písemný slib obviněného⁵²

V poválečném Československu byl zrušen dosavadní právní dualismus a byl zaveden nový společný trestní řád pro Čechy i Slovensko - zákon č. 87/1950 Sb.⁵³ Ten umožňoval propustit obviněného z vazby nebo jej ponechat na svobodě za současného uložení omezení stran místa pobytu nebo povinnosti neprodleně oznámit změnu pobytu (tímto způsobem bylo možno nahradit kterýkoliv z typů vazby). Obligatorně byl však vzat do vazby obviněný podezřelý z trestného činu, na který zákon stanovil trest smrti, trest odnětí svobody na doživotí nebo trest dočasného odnětí svobody, jehož dolní hranice činila nejméně deset let.

Změnu v právní úpravě s možností nahradit vazbu písemným prohlášením přinesl nový trestní řád - zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Jestliže dal obviněný písemné prohlášení (v případě vazby útekové), že se na vyzvání dostaví k soudu, prokurátoru nebo vyšetřovacímu orgánu a že ihned ohlásí každou změnu svého pobytu, mohl jej orgán rozhodující o vazbě ponechat na svobodě nebo jej na svobodu propustit, považoval-li takové prohlášení za dostatečné vzhledem k osobě obviněného a povaze vyšetřovaného případu (§ 83).

Dosud platný trestní řád č. 141/1961 Sb. ve svém původním znění pouze upravil terminologii daného institutu, když místo pojmu „prohlášení“ obviněného použil pojem „slib“ (§ 73 odst. 2). K výraznější změně tohoto ustanovení došlo až novelou č. 178/1990 Sb., která umožnila nahradit vazbu institutem písemného slibu jak u vazby útekové tak u vazby předstízně. Další změnu přinesla novela zákona č. 558/1991 Sb., která zrušila dosavadní pravomoc prokurátora v přípravném řízení. O vazbě v přípravném řízení místo prokurátora rozhoduje na jeho návrh soudce.

Písemný slib po novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. musí obsahovat tzv. dostavovací a oznamovací závazek obviněného, tzn. ve slibu musí být uvedeno vyjádření obviněného, že se na vyzvání dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu a že vždy předem oznámí vzdálení se z místa pobytu.

Současný právní stav tedy umožňuje obviněnému, aby se zavázal písemným a vlastnoručně podepsaným slibem, že povede řádný život, zejména, že se nedopustí trestné činnosti, na vyzvání se dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, vždy předem oznámí vzdálení se z místa pobytu a že splní povinnosti a dodrží omezení, která se mu uloží. Pokud bude orgán rozhodující o vazbě považovat slib vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečný, pak tento slib přijme (§ 73 odst. 1 písm. b)).

S výkladem tohoto institutu v praxi nejsou zřejmě větší problémy. Za pozornost stojí rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. To II 008/1985, zdůrazňující nutnost vlastnoručního

⁵² Již rakouský trestní řád, zákon č. 119 z 23. května 1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního (vedoucím legislativních prací byl rakouský právník J. Glaser, proto je v některých pramenech tento trestní řád nazýván Glaserův), upravuje nahrazení vazby pro podezření útěku slibem obviněného v kombinaci s kaucí. Pokud se nejednalo o zločin, za který bylo možno uložit trest smrti nebo trest nejméně pětiletého žaláře, a obviněný složil slib (obviněný musel slíbit, že až do ukončení trestního řízení nesmí odejít z místa, kde se zdržuje, nebude se ukrývat a mařit vyšetřování), byla obviněnému s přihlédnutím k účinkům trestného činu, k poměrům zatčené osoby a ke jmění toho, kdo poskytuje jistotu vyměřena kauce. Slib mohl soudce také požadovat v případě propuštění obviněného na svobodu. Pokud obviněný svůj slib zrušil, byl dán znovu do vyšetřovací vazby. Řád byl vzorem pro Chorvatsko, pro Bosnu a Hercegovinu a zůstal v platnosti i v části prvorepublikového Československa.

⁵³ Srov. Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008. str. 414.

podpisu písemného slibu obviněného. Nabídka písemného slibu může být sepsána obviněným za pomoci obhájce nebo jiné osoby, ale podepsaná musí být pouze obviněným. V opačném případě nesplňuje náležitosti ustanovení § 73 odst. 2 trestního řádu.

II.3.3. Dohled probačního úředníka

Novela trestního řádu, provedená zákonem č. 265/2001 Sb., mimo jiné zavedla v § 73 odst. 1 písm. c) do té doby nijak neupravený institut nahrazení vazby dohledem probačního úředníka nad obviněným. Obviněný, nad nímž byl vysloven dohled probačního úředníka, je povinen se ve stanovených lhůtách dostavit k probačnímu úředníkovi, změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem a podrobit se dalšímu omezení stanovenému ve výroku rozhodnutí, která směřují k tomu, aby se nedopustil trestné činnosti a nemařil průběh trestního řízení.

Postavení a úkoly úředníka Probační a mediační služby (dále též „PMS“) v trestním řádu vymezila jeho novela č. 265/2001 Sb. v souvislosti se vznikem PMS. Ta byla zřízena zákonem č. 257/2000 Sb. s účinností od 1. ledna 2001. Součástí probační a mediační činnosti je podle § 4 odst. 2 písm. c) zákona o PMS též výkon dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem. Jedná se tzv. včasnou pomoc.⁵⁴ Trestní řád upravuje činnost probačního úředníka v trestním řízení v § 27b. Probační úředník vykonává v trestním řízení dohled nad obviněným, který spočívá v pozitivním vedení a pomoci obviněnému a také v kontrole jeho chování (mj. tehdy, bylo-li rozhodnuto o jeho propuštění z vazby za současného vyslovení dohledu), a v případech, kdy nebyl dohled uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby obviněný vedl řádný život.

Podrobněji práci probačního úředníka při nahrazení vazby dohledem upravuje „Metodický postup Probační a mediační služby ČR v oblasti nahrazení vazby dohledem probačního úředníka“, vycházející z trestního řádu a zákona o PMS. Metodický postup je rozčleněn do tří částí - první z nich popisuje činnost střediska PMS před rozhodnutím státního zástupce nebo soudce o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, druhá činnost střediska poté, co příslušný orgán rozhodl o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka a poslední práci středisek PMS při práci s obviněným, v jehož případě bylo rozhodnuto o nahrazení vazby dohledem.

Obviněný je na počátku výkonu dohledu probačním úředníkem poučen a seznámen se svými právy a povinnostmi, které musí dodržovat. Probační úředník zpracovává o výkonu povinností stanovených zákonem (§ 73 odst. 3 tr. ř.) a dalších případných povinnostech obviněného stanovených soudem nebo státním zástupcem zprávu. V případě neplnění podmínek dohledu nebo uložených povinností obviněným probační úředník bezodkladně informuje příslušný orgán rozhodující o nahrazení vazby (soudce nebo státního zástupce).

⁵⁴ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck 2004, str. 232, 233.

II.3.4. Peněžitá záruka (kauce)

Jednou z nejstarších forem opatření nahrazujících vazbu je institut peněžitě záruky (dříve také kauce, majetková záruka). Kauce byla spolu se slibem obviněného upravena zevrubně již v tzv. Glaserově trestním řádu.⁵⁵

Trestní řády z let 1950 a 1956, ani původní znění současného trestního řádu neupravovaly možnost nahradit vazbu kaucí. Ke změně evidentně inspirované Glaserovým trestním řádem došlo až přijetím novely č. 178/1990 Sb., která opětovně umožnila použití institut nahrazení vazby majetkovou zárukou (pokud ji soud a v přípravném řízení prokurátor považoval vzhledem k osobě obviněného a k povaze projednávaného případu za dostatečnou a přijal ji). Soud a v přípravném řízení prokurátor mohl ponechat obviněného na svobodě nebo ho propustit na svobodu, jestliže obviněný nebo s jeho souhlasem jiná osoba nabídla majetkovou záruku v případě, že byl dán důvod k útěkové vazbě (tedy obava, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest). Majetková záruka mohla být nabídnuta buď ve formě peněz nebo volně směnitelných cenných papírů. Výše majetkové záruky byla určena soudem a v přípravném řízení prokurátorem, s přihlédnutím k majetkovým poměrům obviněného nebo toho, kdo majetkovou záruku nabízí, k povaze spáchaného činu a výši způsobené škody, v rozmezí od 10.000 Kčs do 1.000.000 Kčs a dále byla stanovena lhůta, do které musí být záruka složena (§ 73a odst. 2).

Pokud složila majetkovou záruku jiná osoba než obviněný, mohla od ní odstoupit. Odstoupení bylo účinné teprve přijetím nové majetkové záruky nebo rozhodnutím o jejím zrušení (§ 73a odst. 3).

Jestliže obviněný uprchl nebo se skrýval, nebo neoznámil změnu svého pobytu a znemožnil tak doručení předvolání nebo jiné písemnosti, připadla majetková záruka státu. Na tento následek museli být obviněný a osoba, která majetkovou záruku složila, předem upozorněni (§ 73a odst. 4).

Majetkovou záruku zrušil na návrh obviněného nebo osoby, která ji složila, nebo i bez návrhu soud a v přípravném řízení prokurátor, pokud pominuly důvody, které k jejímu přijetí vedly. Pokud byl obviněný pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, mohl soud rozhodnout, že majetková záruka trvá do dne, kdy obviněný nastoupí výkon trestu (§ 73a odst. 5). Proti rozhodnutí o majetkové záruce byla přípustná stížnost. Odkladný účinek měla pouze stížnost proti rozhodnutí o připadnutí majetkové záruky státu (§ 73a odst. 6).

⁵⁵ Jak již bylo řečeno výše, pokud se nejednalo o zločin, za který bylo možno uložit trest smrti nebo trest odnětí svobody ve výši pěti let a důvodem držení obviněného ve vazbě bylo nebezpečí útěku, bylo možno nahradit vazbu kaucí nebo ručením za tuto kaucí (§ 192). Kaucí bylo možno složit buď v hotovosti nebo v cenných papírech (tyto byly oceněny dle kurzu platného na burze v den složení cenných papírů) a dále bylo možno zřídit zástavu k nemovitým věcem anebo za tuto kaucí mohli ručit ručitelé způsobili k právním úkonům. Jestliže obviněný odešel bez dovolení z místa, kde bydlel, nebo byl obeslán soudní obsílkou a nedostavil se k soudu do tří dnů, soud prohlásil kaucí nebo zárukou za propadlou. Po nabytí právní moci rozhodnutí soudu mohla být vykonána exekuce. Z kauce nebo propadlé záruky mohl poškozený žádat uspokojení své pohledávky (§ 193). Pokud obviněný činil na svobodě přípravy k útěku či vyšly najevo jiné nové skutečnosti odůvodňující jeho zatčení, nebo bylo trestní řízení zastaveno, anebo byl vydán pravomocný rozsudek, byla kauce (nebo ručení) zrušena (§ 195).

Zákon č. 558/1991 Sb. změnil název institutu z majetkové záruky na záruku peněžitou. Jako záruku bylo možno poskytnout pouze peníze (československé koruny). Výše peněžitě záruky zůstala zachována v rozmezí od 10.000 Kčs do 1.000.000 Kčs. Uvedená novela trestního řádu rozšířila možnost poskytnout peněžitou záruku nejen v případě vazby útěkové ale i vazby předstížné a současně vyloučila možnost peněžitou záruku poskytnout v případě předstížné vazby u taxativně vyjmenovaných závažných trestných činů.

Přehledně byly rozčleněny a dále rozšířeny důvody, pro které soud a v přípravném řízení na návrh prokurátora soudce rozhodl, že peněžitá záruka připadá státu (§ 73 a odst. 3). Rozšíření důvodů k propadnutí peněžitě záruky logicky vyplynulo ze zavedení možnosti nahradit vazbu též v případě vazby předstížné. Jednalo se o tyto důvody:

- a) obviněný uprchne, skrývá se nebo neoznámí změnu svého pobytu a znemožní tak doručení předvolání nebo jiné písemnosti orgánům činným v trestním řízení,
- b) obviněný se zaviněně nedostaví na předvolání k úkonu trestního řízení, jehož provedení je bez jeho přítomnosti vyloučeno,
- c) obviněný pokračuje v trestné činnosti nebo se pokusí dokonat trestný čin, který dříve nedokonal nebo který připravoval nebo kterým hrozil, nebo
- d) obviněný se vyhýbá výkonu uloženého trestu odnětí svobody nebo peněžitěho trestu nebo výkonu náhradního trestu odnětí svobody za peněžitý trest.

Uvedená novela také vypustila ustanovení o možnosti složitele od majetkové (peněžitě) záruky odstoupit a trestní řád nadále takový postup neumožňuje.⁵⁶ Další novinkou oproti předchozí právní úpravě byla možnost obviněného, který byl pravomocně odsouzen k peněžitěmu trestu, požádat, aby ze záruky, kterou složil, byl zaplacen peněžitý trest (§ 73a odst. 4). I v případě, kdy o to obviněný nepožádá, mohl soud sám rozhodnout, že peněžitá záruka trvá do dne, kdy odsouzený zaplatí peněžitý trest, k němuž byl odsouzen.

Zákon č. 292/1993 Sb. ponechal spodní hranici rozmezí peněžitě záruky, její horní hranici však zrušil. Peněžitá záruka se mohla určovat pouze v korunách českých a pouze takto jí bylo lze skládat (§ 73a odst 2).

Změna ustanovení § 73a, provedená zákonem č. 265/2001 Sb., zásadně modifikovala způsob určování peněžitě záruky. Podle dříve platné úpravy (účinné do 31. prosince 2001) určení výše peněžitě záruky a způsobu jejího složení prováděl soudce zpravidla na podkladě nabídky obviněného, jeho obhájce, popř. jiné osoby opatřením, když o takové nabídce nerozhodoval usnesením, ale stačilo jen neformální určení výše peněžitě záruky, o které soudce po projednání nabídky peněžitě záruky učinil pouze záznam do spisu, popř. poznámku o výsledku obviněného.⁵⁷ Teprve poté, co byla peněžitá záruka v určené výši složena, rozhodl usnesením, že ji přijímá a že na základě tohoto rozhodnutí propouští obviněného z vazby na svobodu, nebo že jej ponechává na svobodě.

⁵⁶ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ve věci sp. zn. 4 To 561/2002, publikované pod č. 30/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR: „Byl-li složitel peněžitě záruky seznámen s podstatou obvinění a se skutečnostmi, v nichž je shledáván důvod vazby (§ 73a odst. 1, posl. věta, tr. ř.), jakož i upozorněn na možnost propadnutí záruky státu a její případné použití na zaplacení peněžitěho trestu a nákladů trestního řízení (§ 73a odst. 6 tr. ř.), nelze na jeho návrh podle § 73a odst. 4 tr. ř. peněžitou záruku zrušit nebo změnit její výši jen proto, že složitel změnil názor na otázku nahrazení vazby obviněného, např. proto, že potřebuje použít peníze ke své podnikatelské činnosti.“

⁵⁷ Srov. např. Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ve věci sp. zn. 4 To 92/94, publikované pod č. 33/1994 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR.

Podle nové dikce § 73 odst. 1, 2 zákon předpokládá dvoufázové rozhodování, a to

- a) podle § 73a odst. 2 nejprve rozhodnutí o přípustnosti peněžité záruky (včetně příp. určení její výše a způsobu jejího složení), a teprve poté
- b) podle § 73a odst. 1 rozhodnutí o ponechání obviněného na svobodě nebo o jeho propuštění na svobodu za současného přijetí složené peněžité záruky, jejíž výše a způsob složení byla určena předchozím rozhodnutím.⁵⁸

Nově byla také formulována možnost použít prostředky z peněžité záruky na zaplacení peněžitého trestu (a nákladů trestního řízení). Nerozhodne-li soud jinak, trvá peněžítá záruka u obviněného, který byl pravomocně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo peněžitému trestu, do dne, kdy obviněný nastoupí výkon trestu odnětí svobody, zaplatí peněžítý trest a náklady trestního řízení. Nezaplatí-li obviněný peněžítý trest nebo náklady trestního řízení ve stanovené lhůtě, na jejich zaplacení se použijí prostředky z peněžité záruky (§ 73a odst. 5). Další změnou bylo zavedení možnosti soudu nebo státního zástupce, který v té době vede řízení, na návrh obviněného nebo osoby, která peněžítou záruku složila, anebo i bez návrhu, změnit výši peněžité záruky, jestliže se změnily okolnosti rozhodné pro určení této výše. Rozhodne-li příslušný orgán o zrušení peněžité záruky nebo o jejím připadnutí státu, přezkoumá zároveň, zda nejsou dány důvody pro rozhodnutí o vzetí do vazby, a případně provede potřebné úkony (§ 73a odst. 4).

Na důvody, pro které peněžítá záruka může připadnout státu nebo být použita na zaplacení peněžitého trestu nebo nákladů trestního řízení, musí být obviněný a osoba, která peněžítou záruku složila, předem upozorněni (§ 73a odst. 6). Pokud nevyplývá z okolností složení peněžité záruky, že ji složila jiná osoba než obviněný, jedná se o záruku složenou samotným obviněným i v případě, že ji obviněný složil prostřednictvím svého obhájce. V takovém případě postačí, když na důvody, pro které peněžítá záruka může připadnout státu, je upozorněn jen obviněný.⁵⁹

Novela trestního řádu č. 41/2009 Sb. v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku výrazně rozšířila taxativně stanovený výčet trestných činů, pro které je-li obviněný stíhán, je vyloučena možnost přijetí peněžité záruky jako náhradního opatření za vazbu předstížnou.

II.3.5. Orgány rozhodující o nahrazení vazby

Je třeba mít na paměti, že součástí v podstatě každého rozhodování o vazbě v trestním řízení by měla být též úvaha o možnosti nahradit vazbu jiným opatřením. I když trestní řád uvádí, že příslušný orgán, rozhodující o vazbě, obviněného při splnění podmínek pro nahrazení vazby na svobodě ponechat nebo ho z vazby propustit „může“, takže jde o postup fakultativní, přesto s ohledem na zásady použití vazby (subsidiarita, výjimečnost, přiměřenost, zdrženlivost) je povinností příslušného orgánu některé z mírnějších opatření použít, pokud pro takový postup zjistí zákonné podmínky.⁶⁰

⁵⁸ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. díl I. 4. vydání. Praha: C. H. Beck 2002. str. 436.

⁵⁹ Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ve věci sp. zn. 2 To 139/99, publikované pod č. 32/2000 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR.

⁶⁰ Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vyd. Praha: ASPI, 2008. str. 414.

Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR v čl. 8 odst. 5 uvádí: „*Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu*“. Z této zásady a taktéž ze zásady uvedené v čl. 5 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod vychází současná úprava vzetí obviněného do vazby, o kterém může rozhodnout pouze soud. V přípravném řízení pak rozhoduje vždy o vzetí do vazby soudce na základě návrhu státního zástupce a o dalším trvání vazby obviněného rozhoduje soud a v přípravném řízení státní zástupce (§ 73b odst. 2). O propuštění obviněného z vazby může i bez žádosti rozhodnout v přípravném řízení státní zástupce. Ten rovněž může rozhodnout o propuštění obviněného z vazby za současného nahrazení vazby zárukou, slibem, dohledem probačního úředníka nebo peněžitou zárukou. Nevyhoví-li státní zástupce žádosti o propuštění z vazby, je povinen ji do pěti pracovních dnů od doručení předložit k rozhodnutí soudu. Po podání obžaloby činí uvedená rozhodnutí soud (§ 73b odst. 3).

Nebylo tomu tak vždy. Právní úprava účinná do 1. ledna 1992 umožňovala rozhodovat o vzetí do vazby v přípravném řízení prokurátorovi. Ke změně došlo až přijetím zákona č. 558/1991 Sb., který stanovil, že v přípravném řízení rozhoduje o vazbě na návrh prokurátora soudce. Současná právní úprava, podle níž státní zástupce rozhoduje v přípravném řízení i o dalším trvání (prodloužení) vazby útěkové či předstížné (§ 71 odst. 3), byla zavedena novelou č. 265/2001 Sb.⁶¹

II.3.6. Stížnosti proti rozhodnutí o nahrazení vazby

Poprvé byla možnost obviněného podat stížnost proti rozhodnutí prokurátora o vazbě dána zákonem č. 87/1950 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád). Tato stížnost neměla odkladný účinek. Zevrubněji pak byla stížnost proti rozhodnutí o vazbě upravena zákonem č. 64/1956 Sb. Odkladný účinek měla pouze stížnost prokurátora proti rozhodnutí soudu o propuštění obviněného z vazby. Jestliže byl prokurátor přítomen při vyhlášení tohoto rozhodnutí, měla jeho stížnost odkladný účinek jen tehdy, když byla podána ihned po vyhlášení rozhodnutí soudu. Pokud soud rozhodl o propuštění z vazby po zprošťujícím rozsudku, měla stížnost prokurátora odkladný účinek pouze v případě, když podal se stížností současně odvolání proti rozhodnutí soudu (§ 84).

Tuto úpravu převzal i trestní řád z roku 1961 a ke změnám došlo až po roce 1989. Novela č. 292/1993 Sb. vyloučila možnost podání stížnosti v případě rozhodnutí o prodloužení vazby a rozšířila odkladný účinek stížnosti o případ stížnosti stran proti rozhodnutí o případnutí peněžitě záruky státu. Vyloučení možnosti podat stížnost v případě rozhodnutí o prodloužení vazby vyvolalo mezi laickou i odbornou veřejností polemiku, což mělo za následek podání návrhu skupiny 44 poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR na zahájení řízení mimo jiné také o zrušení této části ustanovení § 74 odst. 1 k Ústavnímu soudu ČR. Svůj návrh poslanci odůvodnili rozporem výše zmíněného ustanovení s čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 14 odst.3 písm.e) Mezinárodního paktu o občanských

⁶¹ Skutečnost, že státní zástupce může v přípravném řízení rozhodnout o tom, že se obviněný po uplynutí základní tříměsíční lhůty ponechává ve vazbě, může způsobit kolizi s ustanovením čl. 5 odst. 3 Úmluvy (srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 3. 2004, sp. zn. I. ÚS 573/02, nebo rozsudky ESLP Huber proti Švýcarsku, ze dne 23. 10. 1990, § 41 - § 43 či Krejčíř proti ČR, ze dne 26. 3. 2009, § 91. V době sepisování této studie připravovalo Ministerstvo spravedlnosti novelu trestního řádu, která měla mj. tento nedostatek odstranit.

a politických právech a čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod. Na základě nálezu Ústavního soudu, vydaného pod číslem 214/1994 Sb., bylo toto sporné ustanovení zrušeno. Novela trestního řádu č. 152/1995 Sb. rozšířila odkladný účinek stížnosti také na rozhodnutí, jímž byl zamítnut návrh na prodloužení vazby, ovšem tzv. velká novela (zákon č. 265/2001 Sb.) toto rozšíření vypustila.

II.3.7. Nahrazení vazby v rámci právního styku s cizinou

Úpravu vyhošťovací vazby přinesla novela trestního řádu č. 150/1997 Sb., a je zakotvena v § 350c. Smyslem této vazby je umožnit výkon trestu vyhoštění. Hrozí-li totiž obava, že odsouzený se bude skrývat nebo jinak mařit výkon trestu vyhoštění, může předseda senátu rozhodnout o vzetí odsouzeného do vyhošťovací vazby. Nejedná se o obligatorní institut. Vazba může být nahrazena též zárukou, slibem či peněžitou zárukou (§ 73 s § 73a), pokud se tato opatření jeví soudu jako dostačující.

Předběžnou vazbou (§ 396) se rozumí vazba před prvním rozhodnutím o přípustnosti vydání osoby do jiného státu pro účely trestního (či vykonávacího) řízení. Jestliže zjištěné skutečnosti odůvodňují obavu z útěku osoby, o jejíž vydání jde, může předseda senátu krajského soudu, v jehož obvodu má tato osoba pobyt nebo byla zadržena, na návrh státního zástupce provádějícího předběžné šetření rozhodnout o jejím vzetí do předběžné vazby. Na základě provedeného předběžného šetření soud rozhodne, zda je vydání přípustné (pak rozhodne o přeměně předběžné vazby ve vydávací) nebo rozhodne, že vydávání není přípustné a propustí osobu z předběžné vazby. Předběžnou vazbu lze nahradit zárukou, dohledem, slibem nebo peněžitou zárukou. Uvedená úprava platí obdobně pro předběžnou vazbu v rámci řízení na základě evropského zatýkacího rozkazu (§ 410).

Nahradit vazbu zárukou, dohledem, slibem či peněžitou zárukou lze i v případě obviněného, kterého cizí stát vydal na základě zatýkacího rozkazu (§ 387 odst. 2 tr. ř.), nebo evropského zatýkacího rozkazu (§ 405 odst. 6 tr. ř.).

II.3.8. Zákaz vycestování do zahraničí

V době sepisování této zprávy již byla schválena a vyhlášena novela trestního řádu, která s účinností od 1. ledna 2011 zavádí institut zákazu vycestování do zahraničí jako nový druh zajišťovacího úkonu. V té souvislosti došlo také ke změně v oblasti nahrazování vazby v tom smyslu, že při nahrazení vazby některým z alternativních opatření může nově orgán rozhodující o vazbě obviněnému současně uložit omezení spočívající v zákazu vycestování do zahraničí. Odpovídající změna zákona o soudnictví ve věcech mládeže (viz dále) však provedena nebyla, takže při nahrazování vazby mladistvých obviněných takové omezení uložit nelze.

II.4. Vazba a její nahrazování u mladistvých pachatelů⁶²

II.4.1. Vazba mladistvého – specifický problém

Použití vazby v trestních věcech mladistvých musí být opatřením zcela výjimečným a striktně omezeným zákonem. Již samotné vzetí do vazby a zejména pobyt ve vazbě působí na mladistvého velice nepříznivě. Mladiství jsou totiž osoby, jejichž tělesný i duševní vývoj není zdaleka ukončen. Negativní vlivy vazby, které se v té či oné formě mohou projevit u dospělých osob, působí proto u mladistvých zpravidla ještě mnohem výrazněji a zanechávají hlubší a trvalejší následky. Vazba má na mladistvého vždy velmi negativní dopady, a to zejména z hlediska náhlé ztráty svobody, tím, že se u něho začnou ve zvýšené míře projevovat obranné reakce, a to i v návaznosti na jeho sociální izolaci⁶³.

Na mladistvého nejvíce zapůsobí náhlá ztráta svobody, což má případný vliv na další formování jeho osobnosti, na celý jeho psychický stav. Mladiství obvinění ve vazbě se vyznačují zvýšenými obrannými reakcemi, projevuje se u nich zpravidla negativismus. Zvláště záporně působí sensorická deprivace a sociální izolace mladistvého. Mladistvý si nemůže vybrat osoby, s nimiž je ve výkonu vazby, a jako neznámý a neuznávaný člen kolektivu je v nevýhodné situaci. I z hlediska biologického se mladistvý dostává do zcela odlišných podmínek, než na které je zvyklý za života na svobodě. Na psychiku mladistvého působí nejvíce zejména prostorové omezení, relativně méně slunečního světla a pohybu na čerstvém vzduchu, změna stravování, odloučení od rodičů, sourozenců a sociálních skupin, v nichž se pohyboval. Kromě toho čím delší je doba, po kterou je mladistvý ve vazbě, tím víc ztrácí na intenzitě pocit viny, který vznikl po spáchání činu. Nezřídkou potom mladistvý před soudem vidí věc tak, že se proti němu „slabému“ spolčili „silní“. Nejistota a tíseň nabývá zejména na počátku pobytu ve vazbě výrazných rozměrů. Největší příznaky tohoto druhu se projevují u neurotiků, jejichž nervová labilita se může vystupňovat až k psychickému zhroucení zejména pod vlivem úvah o budoucnosti, společenské blamáži apod.⁶⁴

U mladistvého je tedy vazba zcela mimořádným zajišťovacím úkonem za situace, kdy již účelu vazby nelze dosáhnout žádným jiným opatřením. Omezení možnosti vzetí mladistvého do vazby je odůvodněno především tím, že vazba jako zajišťovací úkon nemá primárně výchovný účinek, a proto její působení musí být omezeno jen na případy nezbytně nutné. Doba omezení osobní svobody mladistvého by měla být vzhledem k hrozcím negativním dopadům na další vývoj jeho osobnosti co nejvíce zkrácena⁶⁵.

⁶² Vzhledem k tomu, že zadání výzkumného úkolu vyžadovalo věnovat zvláštní pozornost možnostem nahrazování vazby u mladistvých, zabývá se tato část poněkud více (byť s ohledem na téma výzkumu nikoliv komplexním způsobem) též právní úpravě vazby mladistvých pachatelů.

⁶³ Růžička, M., Zezulová, J.: Zadržení a vazba v trestním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, srov. dále Mandák, V.: Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení. Praha: Orbis 1975, str. 201.

⁶⁴ Sopko, R.: Mladiství provinilci vo vyšetřovacej väzbe, Socialistické súdnictvo, 6/1969 str. 16.

⁶⁵ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2007, str. 505.

Účelem vazby je zajištění osoby mladistvého pro řízení v trestních věcech mladistvých z důvodu, aby bylo náležitě zjištěno a projednáno jím spáchané provinění a aby se vůči němu užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchaní provinění zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho proviněním.⁶⁶

V Evropě a po celém světě existuje konsensus, že je nezbytné vyhnout se u mladistvého zbavení osobní svobody, pokud jen je to možné. Vazbu lze mladistvému pachateli ukládat pouze za závažné činy a po vyčerpání všech alternativních možností (do jejichž hledání by měli být více zapojeni probační pracovníci), vazba nesmí být využívána jako krátkodobý trest odnětí svobody. Je nutné, zákonem vymezit, kdy a za jakých podmínek lze vazbu uložit, časově omezit dobu jejího trvání a oddělit mladistvé od dospělých pachatelů⁶⁷.

Mladiství pachatelé jsou předmětem řady mezinárodních i evropských instrumentů. Nejvýznamnějšími mezinárodními dokumenty, jež byly přijaty k ochraně mladistvých, kteří se dopustili trestné činnosti, jsou zejména:

- Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží – *Pekingská pravidla* (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 40/33 ze dne 29. 11. 1985);
- Směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže - *Rijádské směrnice* (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/112 ze dne 14. 12. 1990);
- Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody – *Havanská pravidla* (rezoluce Valného shromáždění OSN č. 45/113 ze dne 14. 12. 1990);
- doporučení Rady Evropy č. R (87) 20, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže;
- doporučení Rady Evropy č. R (88) 6, týkající se společenské reakce na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí, pocházejících z přistěhovaleckých rodin;
- doporučení Rady Evropy č. R (2003)20, týkající se nových přístupů ke kriminalitě mládeže a role soudnictví nad mládeží.

Evropská pravidla o alternativních sankcích a opatřeních (*European Rules on Community Sanctions and Measures, ERCSM*) a Evropská vězeňská pravidla (*European Prison Rules EPR*), zaměřená na dospělé pachatele, doplňují nyní Evropská pravidla pro zacházení s mladistvými, jimž jsou ukládány tresty a opatření (tzv. Greifswaldská pravidla, CM/Rec(2008)11)⁶⁸ přijatá Výborem ministrů Rady Evropy v listopadu 2008. Vycházejí z řady mezinárodních instrumentů⁶⁹ a pokrývají obě oblasti – jak ukládání alternativních

⁶⁶ Šámal, P.: K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue* 2/2004, str. 33.

⁶⁷ Srov. Zborník, F. a kol.: *Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí*. Praha: IKSP 1996, str. 75-76.

⁶⁸ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, [http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/prisons_and_alternatives/Rec\(2008\)11E.pdf](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/prisons_and_alternatives/Rec(2008)11E.pdf).

⁶⁹ Recommendation Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions;

- Recommendation Rec(2004)10 concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder;
- Recommendation Rec(2003)20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice;
- Recommendation No. R (97) 12 on staff concerned with the implementation of sanctions or measures;
- Recommendation No. R (87) 20 on social reactions to juvenile delinquency;

sankcí a opatření, tak odnětí svobody. Zahrnují ukládání a výkon sankcí u mladistvých nejen na základě jejich delikventního jednání, ale i tzv. antisociálního chování, pokud spadá do systému soudnictví nad mládeží nebo sociální péče. Jedná se o mladistvé, zbavené osobní svobody, tj. ve vazbě, institucích sociální péče, psychiatrických zařízeních a vězeních pro mladistvé. Výslovně je zde zmíněna i kategorie „mladých dospělých“ pachatelů (18 – 21 let), pro něž má mnoho zemí stanoveno specifické podmínky i v rámci všeobecného trestního práva.

Podle článku 37 univerzální Úmluvy o právech dítěte se zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte provádí pouze v souladu se zákonem a používá se jen jako krajní opatření a na nejkratší nutnou dobu; žádné dítě nesmí být nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Jak je dále stanoveno v Evropských pravidlech, vazba musí být vykonávána pouze z důvodu, pro který je uvalena a způsobem, který mladistvému nepřitíží.

Standardy a normy OSN k právům dítěte (mladistvého) ve vazbě zahrnují postuláty Úmluvy o právech dítěte a Havanských pravidel⁷⁰. Komise lidských práv OSN přijala několik rezolucí k tomuto problému⁷¹ s cílem přitáhnout pozornost k četným mezinárodním standardům v oblasti soudnictví nad mládeží a zajistit primárně zohlednění nejlepšího zájmu dítěte ve všech rozhodnutích týkajících se zbavení osobní svobody.

II.4.2. Podmínky vazby mladistvého podle české právní úpravy

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), umožňuje zásah do osobní svobody vzetím do vazby pouze u mladistvého, u dítěte mladšího 15 let toto opatření nepřipouští. Pro úpravu vazebního řízení u mladistvých platí subsidiárně obecné právní předpisy, na které výslovně odkazuje § 1 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále též „ZSM“), tedy zejména trestní řád. Zvláštní ustanovení o vazbě a zadržení mladistvého (§§ 46-51) obsahuje hlava II ZSM, díl sedmý Řízení v trestních věcech mladistvých, oddíl pátý.

Vzetí mladistvého do vazby je až krajním prostředkem zajištění osoby, stejně jako v případě dospělých obviněných podle trestního řádu. Mladistvý tedy může být vzat do vazby pouze v případě, že nelze účelu vazby dosáhnout jiným a mírnějším způsobem. Ustanovení §

-
- The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5);
 - The European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (ETS No. 126);
 - United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines);
 - United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules);
 - United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules);
 - Final Declaration and Action Plan adopted at the Third Summit of Heads of State and Government of the Council of Europe (Warsaw, Poland, 16-17 May 2005), Part III. “Building a Europe for children”;
 - Resolution No. 2 adopted at the 28th Conference of European Ministers of Justice (Lanzarote, Spain, 25-26 October 2007).

⁷⁰ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty of 14 December 1990.

⁷¹ Human Rights in the administration of justice, in particular of children and juveniles in detention. United Nations Economic and Social Council in 1996 (E/CN.4/RES/1996/32), 1998 (E/CN.4/RES/1998/39) and 2000 (E/CN.4/RES/2000/39).

46 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. stanoví, že mladistvý může být vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak.

Právní úprava vazby mladistvého se od obecné úpravy obsažené v trestním řádu liší, zejména v maximální možné délce trvání nebo v subjektech, které je třeba o zadržení mladistvého, jeho zatčení nebo vzetí do vazby bez zbytečného odkladu vyrozumět⁷².

O zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby mladistvého je třeba bez zbytečného odkladu vyrozumět jeho zákonného zástupce, jeho zaměstnavatele, příslušné středisko Probační a mediační služby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí; jde-li o mladistvého, kterému byla uložena ochranná výchova, vyrozumí se o tom výchovné zařízení, ve kterém vykonává ochrannou výchovu. (§ 46 odst. 2). ZSM oproti obecnému ustanovení § 70 tr. ř. rozšiřuje u mladistvého okruh osob, které musí být vyrozuměny, a tyto je třeba všechny vyrozumět, i když si to mladistvý nepřeje.

II.4.3. Trvání vazby

Vazba v řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat déle než dva měsíce, a jde-li o zvlášť závažné provinění déle než šest měsíců (§ 47 odst. 1 ZSM). Po uplynutí této doby může být vazba výjimečně prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvlášť závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání. K takovému prodloužení může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež. Maximální doba trvání vazby u mladistvého může tedy činit šest měsíců, u zvlášť závažných provinění osmnáct měsíců.

Rozhodování o prodloužení lhůty vazby v přípravném řízení a v řízení před soudem zákon o soudnictví ve věcech mládeže upravuje v § 47 odst. 2 a 3, odst. 4 stanoví následek nedodržení 15denní lhůty k doručení návrhu na prodloužení vazební lhůty soudu pro mládež, kterým je vždy propuštění mladistvého na svobodu. O prodloužení lhůty vazby v přípravném řízení rozhoduje soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce. O prodloužení vazby v řízení před soudem rozhoduje soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný věc projednat nebo který věc již projednává.

Délka trvání vazby, o níž bylo rozhodnuto v rámci mimořádných opravných prostředků, se posuzuje samostatně a nezávisle na vazbě v původním řízení. (§ 47, odst. 6)

Po propuštění mladistvého z vazby lze nařídit dohled probačního úředníka nad mladistvým, který může trvat až do skončení trestního stíhání (§ 47 odst. 7). Toto ustanovení upravuje situace, kdy byl mladistvý v souvislosti s rozhodováním o trvání vazby propuštěn na svobodu, ale je přesto třeba na jeho chování určitým způsobem nadále dozírat. Důvodem pro tuto úpravu jsou na jedné straně velmi krátké lhůty trvání vazby a na druhé potřeba zajistit

⁷² Paroulková, V.: Vazba mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb. a k možnosti zjednodušení trestního řádu ve věcech vazby. Trestní právo 6/2004.

přítomnost mladistvého u úkonů řízení v trestních věcech mladistvých, kde je jeho účast nezbytná⁷³.

„Obviněný může být ve vazbě jen po dobu nezbytně nutnou pro dosažení účelu řízení, jinak by bylo porušeno právo na osobní svobodu. Tato zásada proporcionality ze své podstaty nemůže být výlučně vázána na jakékoliv (rozuměj též jakkoliv dlouhé) pevné intervaly, v nichž mají orgány činné v trestním řízení (a především soud) ať z vlastního či jiného podnětu povinnost vazbu mladistvého přezkoumávat. Tento princip musí být naopak aplikován s přihlédnutím k okolnostem každého jednotlivého případu a zejména s ohledem na jeho procesní vývoj. To je v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže formálně naplněno jednak povinností všech příslušných orgánů zkoumat v každém stádiu řízení, zda důvody vazby trvají, změnily se či pominuly, a povinností propustit v posledně uvedeném případě mladistvého ihned z vazby na svobodu (§ 48 ZSM), a dále možností mladistvého podat žádost o propuštění z vazby na svobodu (§ 72 odst. 3 a 4 trestního řádu), které jsou doplněny stanovením doby trvání vazby, po jejímž uplynutí musí být mladistvý z vazby propuštěn, anebo musí být vazba soudem na návrh státního zástupce prodloužena. Je vždy otázkou přístupu orgánů činných v trestním řízení, ale i mladistvých, jak se těchto práv a povinností v konkrétních případech zhostí“⁷⁴.

Přezkoumávání důvodů vazby z úřední povinnosti stanoví § 48 ZSM. Zakotvuje povinnost policie, státních zástupců a soudů pro mládež zkoumat, zda nelze další výkon vazby mladistvého nahradit jiným opatřením. Jakmile bude zajištěno takové náhradní opatření, musí být mladistvý bez zbytečného odkladu propuštěn z vazby. Orgány činné podle tohoto zákona přitom postupují v součinnosti s Probační a mediační službou a s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

II.4.3. Výkon vazby mladistvých obviněných

Výkon vazby obviněného, který nedovršil 18. rok svého věku (mladistvého), je upraven zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Provádí se odděleně od dospělých, s výjimkou těch případů, kdy se důvodně má za to, že umístění do cely společně s dospělými obviněnými bude pro mladistvého z hlediska účelu vazby a zabránění mravnímu či jinému ohrožení obviněných vhodnější. Další podrobnosti stanoví vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Oba právní předpisy obsahují některá zvláštní ustanovení pro výkon vazby mladistvých obviněných, jinak se použije v nich obsažená obecná právní úprava výkonu vazby.

⁷³ Šámal, P.: K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue* 2/2004, str. 39

⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 663/05.

II.4.4. Nahrazení vazby u mladistvých

Důvodová zpráva k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže deklaruje, že doba omezení osobní svobody mladistvého má být vzhledem k případným negativním dopadům zkrácena co nejvíce.⁷⁵ Pokud je to možné, je třeba již před rozhodnutím o vazbě uplatnit náhradní zajišťovací opatření vůči mladistvému. Účelu vazby lze dosáhnout jinak zejména procesními prostředky nahrazujícími vazbu. Jedná se - stejně jako u dospělých pachatelů - o záruku zájmového sdružení občanů nebo jednotlivé důvěryhodné osoby schopné příznivě ovlivňovat chování obviněného (§ 73 odst. 1, písm. a) tr. ř.), písemný slib obviněného (§ 73 odst. 1, písm. b) tr. ř.), dohled probačního úředníka (§ 73 odst. 1, písm. c) tr. ř.), a peněžitou záruku (§ 73a tr. ř.).⁷⁶ U mladistvého pachatele umožňuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže nahradit vazbu navíc také umístěním v péči důvěryhodné osoby (§ 50 ZSM). Na rozdíl od ostatních čtyř alternativních opatření, upravených trestním řádem, lze umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby nahradit i vazbu koluzní.

Alternativu k vazbě mladistvého, spočívající v umístění do péče důvěryhodné osoby podle § 50 ZSM, je třeba odlišovat od jednorázového aktu poskytnutí záruky ze strany důvěryhodné osoby, kdy nejde o soustavnou starost o mladistvého, navíc bez jeho aktivního zapojení. Osobou důvěryhodnou je osoba, která je schopna vzhledem ke své osobnosti a rodinným poměrům pečovat o mladistvého podezřelého, což znamená, že to musí být osoba z širší rodiny nebo komunity mladistvého a musí u něj požívat přirozené i sociální autority. Péče důvěryhodné osoby je zaměřena na účel náhrady vazby, tedy aby mladistvý nepáchal další provinění, nemařil objasňování skutečností důležitých pro trestní stíhání a zejména na převzetí odpovědnosti za dostavení se mladistvého na předvolání orgánů činných v trestním řízení podle zákona č. 218/2003 Sb.⁷⁷ Podmínky zpravidla nebývají splněny u rodičů mladistvého, kteří měli s výchovou závažné problémy, jež mimo jiné vyústily i ve spáchání trestné činnosti.⁷⁸

Mladistvý, u kterého jsou dány důvody vazby, může být místo vzetí do vazby umístěn v péči důvěryhodné osoby, pokud jsou kumulativně splněny následující dvě podmínky (§ 50 odst. 1 ZSM):

- a) taková osoba je ochotná a schopná se ujmout péče o něho a dohledu nad ním, písemně se zaváže, že bude o mladistvého pečovat a převezme odpovědnost za to, že se mladistvý na předvolání dostaví k orgánu činnému podle ZSM a splní i další podmínky, které určí soud, a
- b) mladistvý souhlasí s tím, že bude svěřen do její péče, a písemně se zaváže, že se bude chovat podle dohodnutých podmínek a splní i další podmínky stanovené soudem pro mládež.

⁷⁵ Viz <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=210&CT1=0>.

⁷⁶ K těmto opatřením blíže viz Kapitulu II.3.

⁷⁷ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2007, str. 546.

⁷⁸ Viz rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem ve věci sp. zn. 5 To 44/94, publikované pod č. 51/1995 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR. Byť se toto rozhodnutí týká podmínek nahrazení vazby zárukou za další chování obviněného podle § 73 odst. 1 písm. a) tr. ř., lze uvedený závěr aplikovat též na posouzení podmínek nahrazení vazby umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby.

Pokud důvěryhodná osoba nebo mladistvý své závazky nesplní, orgán rozhodující o vazbě i bez návrhu obě strany těchto závazků zproští. Státní zástupce nebo soud pro mládež má poté podle zákona několik možností rozhodnutí: určí jinou důvěryhodnou osobu, přijme jiné opatření nahrazující vazbu, anebo v krajním případě rozhodne o vazbě, event. vydá příkaz k zatčení mladistvého.

Neprocesními nástroji, které jsou alternativou k vazbě, mohou být například umístění ve výchovném zařízení, a to s využitím možnosti svěřeni do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (viz § 42 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění), dále soudní rozhodnutí o uložení ústavní výchovy (srov. § 46 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění) nebo využití tzv. včasné pomoci probačního úředníka.⁷⁹ O předběžném opatření spočívajícím v umístění do ústavní výchovy se rozhoduje podle občanského soudního řádu⁸⁰ (§ 76a) a v praxi nebude zřejmě přicházet v úvahu jako náhrada vazby podle § 67 písm. a) tr. ř. v případech, kdy mladistvý má již nařízenou ústavní výchovu, ale utíká z ní a dopouští se trestné činnosti.

Ze strany odborné veřejnosti občas zaznívají pochybnosti, zda umístění ve výchovném ústavu skutečně plní účel vazby, především proto, že hrozí negativní ovlivnění ostatních svěřenců ze strany delikventů a znám je též problém s šikanováním a vzájemnou agresivitou chovanců.⁸¹

Výše zmíněné procesní a neprocesní prostředky je možné navzájem kombinovat, lze aplikovat i jiná vhodná opatření. Praxi se doporučuje⁸² využívat více včasné pomoci probačního úředníka, který je schopen na mladistvého odborně působit, zejména v otázce odpovědnosti za spáchané provinění, přijetí důsledků za protiprávní jednání a životních postojů do budoucna.

⁷⁹ Blíže viz Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2007, str. 505 a násl.

⁸⁰ Zákon č. 99/1963 Sb.

⁸¹ Viz Chromý, J.: Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi 4/2003, str. 340.

⁸² Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2007, str. 509.

II.5. Možnosti využití elektronického sledování

II.5.1. Elektronické sledování v systému trestní justice ČR

Nový trestní zákoník⁸³ zavedl s účinností od 1. ledna 2010 jako nový druh trestu trest domácího vězení (§ 60, § 61 TZ). Nestanoví-li soud v rozsudku jinak, spočívá trest domácího vězení v povinnosti odsouzeného zdržovat se v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu a pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 hodin do 05.00 hodin, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění. V souvislosti se zavedením trestu domácího vězení se též do našeho právního řádu dostal institut elektronického sledování (*electronic monitoring*), jehož využití v systému trestní justice má ve světě již poměrně dlouhou tradici.

Podle ustanovení § 334b tr. ř. zajišťuje kontrolu výkonu trestu domácího vězení Probační a mediační služba ČR (PMS) ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného nebo namátkovou kontrolou prováděnou probačním úředníkem. Podrobnosti o kontrole výkonu trestu domácího vězení stanoví vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 456/2009 Sb. Podle ustanovení § 7 vyhlášky spočívá kontrola výkonu trestu domácího vězení, zajišťovaná PMS ve spolupráci s provozovatelem elektronického kontrolního systému, zejména v

- a) instalaci a deinstalaci elektronického kontrolního systému v místě výkonu trestu domácího vězení,
- b) instalaci a deinstalaci technického zařízení na těle odsouzeného,
- c) poučení odsouzeného o fungování elektronického kontrolního systému a o nepřípustnosti jakýchkoli zásahů do tohoto systému ze strany odsouzeného a dalších neoprávněných osob,
- d) sledování odsouzeného v určeném místě po stanovenou dobu elektronickým kontrolním systémem,
- e) prověření dostupnosti a funkčnosti elektronického kontrolního systému,
- e) evidenci zaznamenaných případů nepřítomnosti odsouzeného v místě a čase výkonu trestu domácího vězení.

Součinnost, kterou je odsouzený při kontrole výkonu trestu domácího vězení povinen poskytnout (§ 60 odst. 1 písm. b) TZ), znamená v tomto případě také, že umožní za přítomnosti probačního úředníka vstup do obydlí zástupci provozovatele elektronického kontrolního systému za účelem instalace a deinstalace elektronického kontrolního systému a strpí na svém těle po 24 hodin denně technické zařízení po dobu výkonu trestu domácího vězení. Dále umožní zástupci provozovatele vstup do obydlí za účelem údržby a kontroly funkčnosti elektronického kontrolního systému. Elektronický kontrolní systém v místě výkonu trestu domácího vězení instaluje, po provedení identifikace odsouzeného, zástupce provozovatele za přítomnosti probačního úředníka. Převzetí elektronického kontrolního systému do užívání odsouzený potvrdí podpisem předávacího protokolu, který rovněž

⁸³ Zákon č. 40/2009 Sb.

podepíše přítomný zástupce provozovatele a probační úředník. Součástí předávacího protokolu jsou také podmínky pro provoz elektronického kontrolního systému, které je odsouzený povinen dodržovat. Stejnopis předávacího protokolu předá probační úředník soudu.

II.5.2. Některé aspekty využívání elektronického sledování

V evropských zemích je elektronické sledování v rámci trestní justice využíváno již od devadesátých let minulého století, a to rozmanitými způsoby, které se v jednotlivých zemích liší.⁸⁴ Někde představuje elektronicky sledované domácí vězení samostatný druh trestu, jinde je součástí podmínek stanovených při podmíněném odsouzení či při uložení některého alternativního trestu. Elektronické sledování je využíváno i v rámci výkonu trestu odnětí svobody, jakož i v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu. A konečně, v některých zemích slouží tento prostředek i při nahrazení vazby, a to buď jako samostatné opatření nahrazující vazbu, nebo jako kontrolní prvek v případě nahrazení vazby některým alternativním opatřením, které daný právní řád připouští. V souladu s tím lze v Evropě vysledovat tři hlavní skupiny programů elektronického sledování⁸⁵: tzv. front door programy (opatření nahrazující vazbu; druh trestu; součást podmínek alternativních trestů), tzv. back door programy (programy před a po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody), a ostatní programy (např. využití elektronického sledování v oblasti přistěhovalecké politiky v Anglii či ke kontrole uvnitř věznic ve Švédsku). V rámci alternativních opatření za vazbu se elektronické sledování dosud z evropských zemí využívá v Anglii a Walesu, Portugalsku a Skotsku.

S výjimkou Anglie a Walesu⁸⁶ není v Evropě elektronické sledování příliš využíváno v systému soudnictví ve věcech mládeže a omezuje se především na dospělé obviněné či odsouzené. Jako možná vysvětlení tohoto jevu se v literatuře objevují názory, že se v něm odráží existence samostatných a více diferencovaných sankčních systémů pro mládež, výchova jako ústřední cíl sankcí pro mladistvé pachatele, a třeba i skutečnost, že nápravná zařízení pro mládež netrpí tak výraznou přeplněností jako věznice pro dospělé, což vyvolává menší tlak na využívání alternativních opatření.⁸⁷

Elektronické sledování v jistém smyslu odpovídá teoriím kritické kriminologie, jež se zaměřují na problematiku komercializace⁸⁸, zvládání rizik, privatizace a nových forem

⁸⁴ Viz např. Albrecht, H.-J.: *Electronic Monitoring in Europe. A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring.* <http://www.mpicc.de/shared/data/pdf/albrecht.pdf>

⁸⁵ Wennerberg, I., Pinto, S.: *6th European Electronic Monitoring Conference – Analysis of Questionnaires*, str. 1; http://www.cepprobation.org/uploaded_files/EM2009%20Questionnaire%20summary.pdf

⁸⁶ K okolnostem využívání elektronického sledování v programech zaměřených na mladistvé pachatele viz např. Nellis, M.: *The ‘Tracking’ Controversy: The Roots of Mentoring and Electronic Monitoring.* *Youth Justice*, 4/2004, str. 77 – 99.

⁸⁷ Albrecht, H.-J.: *Electronic Monitoring in Europe. A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring.* <http://www.mpicc.de/shared/data/pdf/albrecht.pdf>

⁸⁸ Lilly, R. J.: *Review Essay. Selling Justice: Electronic Monitoring and the Security Industry.* *Justice Quarterly* 9/1992, str. 493 – 503.

sociálního vyloučení⁸⁹. Představuje přitom jen malou část obecného trendu, který zahrnuje změny systémů sankcí a sociální kontroly do značné míry v důsledku technologického pokroku a přechodu k postmoderní společnosti.⁹⁰ Zejména v průběhu devadesátých let minulého století se vedly rozsáhlé diskuse o vhodnosti využívání elektronického sledování, jež zahrnovaly právní i etické aspekty. Zahrnovaly otázky ohledně rizik využívání elektronických zařízení v rámci sociální kontroly. Objevily se pochybnosti, zda lze identifikovat vhodné skupiny pachatelů pro zařazení do programů zahrnujících elektronické sledování. Vznášeny byly i argumenty týkající se nepřiměřenosti zásahů do lidských práv pachatele.⁹¹ Po roce 2000 takto zaměřené diskuse postupně ustávaly a v poslední době jsou spíše patrné snahy o metodologicky přesnou a nezaujatou evaluaci výsledků tohoto institutu.

Podnětem pro zavádění elektronického sledování zjevně byly vážné obavy týkající se nákladů na provoz systémů trestní justice, jakož i jeho potenciál symbolizovat na jedné straně ekonomickou zodpovědnost a modernost a na druhé straně důraz trestní politiky na přísnou kontrolu, důsledný dohled a věrohodnost systému.⁹²

Mezi pozitivními aspekty opatření zahrnujících elektronické sledování bývá nejčastěji zmiňována nižší nákladnost oproti jiným sankcím. Platí to obecně ve vztahu k opatřením spojeným s odnětím svobody. Pokud jde o srovnání s náklady na výkon jiných alternativních opatření, záleží vždy na podobě konkrétního programu, zahrnujícího elektronické sledování.⁹³ V té souvislosti je vhodné zdůraznit to, co již bylo naznačeno výše a co je třeba mít na paměti po celou dobu úvah o tomto institutu – výraz „elektronické sledování“ se často používá jako jednotné označení (zkratka) pro celou škálu různých programů a opatření, zahrnujících využití elektronického zařízení pro sledování pobytu osob.

Další výhodou využití elektronického sledování by měla být možnost poměrně efektivně a přitom šetrně ovlivňovat chování odsouzeného.⁹⁴ Elektronická kontrola dává šanci vstřípit pachatelům určité návyky a naučit je pravidelnému dennímu režimu nikoliv v nápravném zařízení, ale v jejich vlastním prostředí. Lze se setkat i s teorií, že pachatel nacházející se tímto způsobem pod kontrolou společnosti v domácím prostředí, je silně motivován k dodržování denního režimu a k proměně v řádného občana.

Dosavadní výzkum nedává na otázku, zda je využívání elektronického sledování účinné při snižování recidivy a nápravě pachatelů, jednoznačnou odpověď. Je možné, že přehnané očekávání v souvislosti se zaváděním tohoto institutu vedlo k podobně neúměrnému rozčarování z ne zcela pozitivních výsledků. Někteří autoři došli k závěru, že programy

⁸⁹ Garland, D., Sparks, R.: *Criminology, Social Theory and the Challenge of Our Times*. In: Garland, D., Sparks, R. (eds): *Oxford: Criminology and Social Theory 2000*, str. 1 – 22.

⁹⁰ Fabelo, T.: „Technocorrections“: The Promises, the Uncertain Threats. *Sentencing and Correction. Issues for the 21st Century*, č. 5, Washington 2000.

⁹¹ Viz např. Krahl, M.: Elektronicky hlídané domácí vězení. *Právní rozhledy*, 5/1998, str. 229 – 233.

⁹² Albrecht, H.-J.: *Electronic Monitoring in Europe. A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring*.
<http://www.mpicc.de/shared/data/pdf/albrecht.pdf>

⁹³ Albrecht, H.-J.: *Electronic Monitoring in Europe. A Summary and Assessment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring*.
<http://www.mpicc.de/shared/data/pdf/albrecht.pdf>

⁹⁴ Hořák, J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. *Trestní právo*, 12/2005, str. 7 – 12.

elektronického sledování nejsou účinné při snižování recidivy.⁹⁵ K interpretaci výsledků jednotlivých programů je však třeba přistupovat opatrně. Výzkum v tomto směru trpí obecným omezením evaluace v oblasti společenských věd, kterým je nemožnost provádění randomizovaných klinických testů pro získání skutečně věrohodných a spolehlivých výsledků. Pokusem o překonání tohoto omezení je aktuální evaluace švýcarského projektu elektronického sledování. Švýcarský trestní zákon umožňuje federální vládě zavést na omezeném území a na omezenou dobu zkušebně nové trestní sankce či opatření za účelem posouzení jejich vhodnosti a účinnosti. Tímto způsobem byl ve Švýcarsku v 90. letech minulého století realizován pilotní projekt trestu obecně prospěšných prací a po r. 2000 projekt elektronického sledování. Výsledky hodnocení účinnosti uvedených opatření z hlediska recidivy v porovnání s účinností krátkodobých trestů odnětí svobody nejsou pro alternativní opatření přehnaně příznivé. Účinnost trestu obecně prospěšných prací byla zjištěna na srovnatelné úrovni s účinností trestu odnětí svobody, a účinnost elektronického sledování jen mírně vyšší.⁹⁶

Dále je třeba mít na paměti, že snižování recidivy je jen jedním z možných kritérií účinnosti opatření využívajících elektronické sledování. Jako další kritéria přicházejí v úvahu např. změna postojů pachatele či obecněji účinky na pachatele⁹⁷, dopady na jeho okolí, či vliv na širší veřejnost⁹⁸. A konečně je nutno znovu připomenout, že lze jen stěží hodnotit „elektronické sledování“ obecně, neboť se jedná o institut, zahrnující v jednotlivých zemích celou řadu různých programů, přičemž právě konkrétní podoba příslušných programů, od právní úpravy až po faktickou realizaci, má na výsledky rozhodující vliv. Dosavadní poznatky v této souvislosti naznačují, že zásadní je volba vhodného okruhu pachatelů, zařazených do systému elektronického sledování.⁹⁹

Lze tedy s jistou mírou zjednodušení konstatovat, že elektronické sledování se v evropských zemích stalo součástí sankčních systémů trestní justice a nachází využití i při nahrazování vazby jiným opatřením. Výzkum, hodnotící dosavadní výsledky využívání elektronického sledování naznačuje, že se jedná o alternativní opatření se srovnatelnou účinností, jakou mají jiná alternativní opatření, přičemž rozhodující je v tomto směru konkrétní podoba příslušného programu. Při zavádění systému elektronického sledování je možné se poučit z dosavadních poznatků z jiných zemí a zabránit tak nepřiměřeným očekáváním ve vztahu k tomuto institutu či některým možným negativním dopadům.¹⁰⁰

⁹⁵ MacKenzie, D. L.: *What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents*. New York: Cambridge University Press 2006, str. 322.

⁹⁶ Zeman, P., Diblíková, S.: *Využití kriminologického výzkumu v praxi: Stockholmské kriminologické sympozium 2010*. Trestněprávní revue 8/2010.

⁹⁷ Srov. např. Payne, B. K., Gaaney, R. R.: *The Electronic Monitoring of Offenders Released from Jail or Prison: Safety, Control, and Comparisons to the Incarceration Experience*. *The Prison Journal*, 4/2004, str. 413 – 435.

⁹⁸ Zajímavý výzkum vlivu informací na postoje veřejnosti k elektronickému sledování byl realizován v USA, kde byly zjišťovány názory skupiny studentů kursu trestní justice na různé aspekty elektronického sledování, a to nejprve předtím, než absolvovali podrobnou přednášku o této problematice, a následně po ní. Z výsledků vyplývá, že po přednášce studenti významně více připouštěli, že toto opatření má represivní charakter a že může přispět k dosažení některých cílů trestní justice. Blíže viz Gaaney, R. R., Payne, B. K.: *Changing Attitudes Toward House Arrest With Electronic Monitoring: The Impact of a Single Presentation?* *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2/2003, str. 196 – 209.

⁹⁹ Shodně viz např. Hořák, J.: *Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených*. *Trestní právo*, 12/2005, str. 7 – 12.

¹⁰⁰ Srov. např. Mair, G.: *Electronic monitoring in England and Wales : Evidence-based or not?* *Criminal Justice*, 3/2005, str. 257 – 277.

II.6. Exkurs: alternativy za vazbu v některých cizích zemích¹⁰¹

II.6.1. Francie

Základní zásadou vyjádřenou v článku 137 francouzského trestního řádu¹⁰² (*Code de Procédure Pénale*; dále jen CPP) je ponechání obviněného na svobodě po dobu trestního řízení, a to vzhledem k presumpci nevinny. Obviněnému však mohou být uloženy některé povinnosti či omezení, jako je například složení kauce či podrobení se soudnímu dohledu¹⁰³. Pokud jsou tato opatření nedostačující, lze obviněného vzít do vazby. V případech, kdy obviněný úmyslně porušuje podmínky uloženého soudního dohledu, může vyšetřující soudce vydat příkaz k jeho předvedení (zatykač) nebo jej předvolat. Vyšetřující soudce se též může dle ustanovení článku 142.2 CPP obrátit na specializovaného vazebního soudce¹⁰⁴ (*juge des libertés et de la détention*) s podnětem k vzetí obviněného do vazby.

V rámci soudního dohledu lze obviněnému uložit mimo jiné některé z následujících povinností či omezení, jejichž výčet je uveden v článku 138 CPP:

- neopouštět vymezené území;
- neopouštět své bydliště či místo pobytu;
- nenavštěvovat vymezená místa;
- povinnost ohlašovat cesty za hranice vymezeného prostoru;
- pravidelně se dostavovat k příslušným orgánům.

Vyšetřující soudce může obviněnému kdykoliv uložit další povinnosti či omezení, či tato změnit nebo dokonce zrušit. Je též oprávněn udělit obviněnému dočasnou výjimku z plnění takových povinností.

II.6.2. Itálie

Italský trestní řád¹⁰⁵ (*Codice di Procedura Penale*; dále CPP) umožňuje soudci uložit celou řadu omezujících opatření, nahrazujících vazbu. Mezi tato opatření patří zejména zákaz opuštění země (dle článku 281 CPP), povinnost se hlásit na určené policejní služebně v soudem stanovené dny a hodiny (čl. 282 CPP), vykazání ze společného obydlí¹⁰⁶ (čl. 282-bis CPP) či zákaz zdržovat se v místech, kde se obvykle vyskytuje oběť trestného činu, pro který je obviněný stíhán (čl. 282-ter CPP).¹⁰⁷ Posledně jmenovaný zákaz může soud doplnit také o zákaz jakékoliv, byť i jen zprostředkované komunikace obviněného s obětí. Dalšími

¹⁰¹ Účelem této kapitoly není přinést vyčerpávající komparativní studii situace v zahraničí, ale poskytnout stručný přehled opatření, jež se ve vybraných zemích k nahrazení vazby používají.

¹⁰² [Http://www.lexinter.net/PROCPEN/controlle_judiciaire_et_detention_provisoire.htm](http://www.lexinter.net/PROCPEN/controlle_judiciaire_et_detention_provisoire.htm).

¹⁰³ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_10_France_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_10_France_en.pdf).

¹⁰⁴ Tento specializovaný soudce rozhoduje v předsoudním stadiu řízení o vzetí do vazby, o jejím prodloužení a o propuštění z vazby na svobodu.

¹⁰⁵ [Http://www.altalex.com/index.php?idnot=2011](http://www.altalex.com/index.php?idnot=2011).

¹⁰⁶ Toto opatření se uplatňuje např. v případech domácího násilí.

¹⁰⁷ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_15_Italy_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_15_Italy_en.pdf).

z opatření, která může soud použít jako alternativu vazby, jsou zákaz zdržovat se v místech specifikovaných soudem či naopak povinnost setrvat na území určité obce (čl. 283 CPP) a domácí vazba (čl. 284 CPP). Obviněnému, kterému bylo toto opatření uloženo může soud v odůvodněných případech povolit během dne opuštění obydlí za účelem výkonu povolání či k zabezpečení základních životních potřeb.

II.6.3. Nizozemí

Nizozemský trestní řád (*Wetboek van Strafvordering*) v čl. 80 a násl. připouští odklad či přerušeni vazby obviněného¹⁰⁸. Na základě podnětu státního zástupce, obviněného, nebo i bez podnětu, může soudce rozhodnout o odloženi či přerušeni vazby. Obviněný v takovém případě musí příslibit, že se nebude vyhýbat trestnímu řízení. Spolu s přijetím slibu může soud stanovit také povinnost složit kauci. Soudce může též rozhodnout o uloženi dalších podmínek¹⁰⁹ jejichž plnění by mělo přispět k dosažení účelu vazby. Takovými podmínkami mohou být například povinnost řídit se pokyny probační služby, podstoupit léčbu drogové závislosti či se podrobit ambulantní léčbě. Na základě instrukce generální prokuratury vydané pod č. 2005A026 lze též experimentálně aplikovat elektronický monitoring¹¹⁰ jako podmínku odkladu či přerušeni vazby. Tato možnost byla dodatečně prodloužena¹¹¹ do 31. května 2010.

II.6.4. Španělsko

Opatření nahrazující vazbu jsou upravena v člancích 529 až 544 trestního řádu¹¹² (*Ley de Enjuiciamiento Criminal*; dále jen LECrim.). Vazbu lze nahradit složením kauce, která je vždy doplněna o uloženi některých povinností. Obviněný je například povinen se v určený den dostavit k příslušnému soudu. V odůvodněných případech může soud k zajištění splnění této povinnosti rozhodnout o zadržení cestovního pasu obviněného (článek 530 LECrim).

Místo vazby lze obviněnému dále uložit předběžná opatření dle čl. 544bis LECrim. V odůvodněných případech může soud nařídit opatření nezbytná k zajištění bezpečí oběti trestného činu. Taková opatření spočívají v zákazu pobytu obviněného na vymezených místech, nebo zákazu přibližovat se k určitým osobám či je jakkoliv kontaktovat.

Trestní řád rovněž umožňuje v ustanoveních čl. 529bis a 764 odst. 4 zadržení řidičského oprávnění¹¹³ obviněného u činů, spáchaných v souvislosti s řízením motorových vozidel.

¹⁰⁸ [Http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafvordering.html](http://www.wetboek-online.nl/wet/Wetboek%20van%20Strafvordering.html).

¹⁰⁹ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_20_the_netherlands_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_20_the_netherlands_en.pdf).

¹¹⁰ [Http://www.rechtenuieuws.nl/files/stcrt2005-252.pdf](http://www.rechtenuieuws.nl/files/stcrt2005-252.pdf).

¹¹¹ [Https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2010-5001.html](https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2010-5001.html).

¹¹² [Http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.l2t7.html](http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.l2t7.html).

¹¹³ [Http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.l2t7.html](http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lecr.l2t7.html).

II.6.5. Německo

Podobně jako v jiných právních řádech, považuje i německé právo vazbu za prostředek ultima ratio. Dle ustanovení § 116 trestního řádu (*Strafprozeßordnung*, dále jen StPO) může soudce nahradit vazbu některým z mírnějších prostředků majících za cíl zajistit, že obviněný neuprchne nebo se nebude skrývat. Mohou jimi být například povinnost obviněného se pravidelně hlásit příslušným orgánům, zákaz kontaktovat spoluobviněné či svědky, nebo povinnost složit peněžitou záruku¹¹⁴. Výši peněžitě záruky stanoví dle § 116a odst. 2 StPO soudce dle vlastního uvážení. Dalším opatřením, které je v praxi poměrně často využíváno, je zadržení pasu či občanského průkazu obviněného¹¹⁵. Za další alternativu vazby lze považovat aplikaci elektronického monitoringu. Zatím je však tento prostředek využíván pouze v rámci pilotního programu ve Spolkové zemi Hesensko. Dle právních expertů však použití elektronického monitoringu jako náhrady za vazbu naráží na některé problémy. Poukazováno je především na skutečnost, že jde v porovnání s ostatními alternativami vazby o přílišný zásah do práv a svobod obviněného. V projektu zavádějícím mj. elektronický monitoring ve Spolkové zemi Bádensko-Württembersko s ním již jako s alternativou vazby není počítáno.

II.6.6. Rakousko

V souladu s principem proporcionality mají též v Rakousku před vazbou přednost její mírnější alternativy. Tato zásada je výslovně zakotvena v ustanovení § 173 odst. 1 trestního řádu¹¹⁶ (*Strafprozeßordnung*, dále jen StPO). Za mírnější alternativy vazby (*gelindere Mittel*) jsou v demonstrativním výčtu uvedeném v § 173 odst. 5 StPO považovány zejména:

- slib obviněného, že neuprchne či se nebude skrývat;
- slib, že nebude bránit trestnímu řízení;
- v případech domácího násilí povinnost zdržet se kontaktu s obětí, případně povinnost opustit společnou domácnost (včetně povinnosti odevzdat klíče od společného obydlí);
- povinnost dodržovat uložená omezení, jako jsou povinnost zdržovat se na uvedeném místě, nepožívat alkoholické nápoje či povinnost pracovat;
- povinnost hlásit každou změnu místa pobytu či se pravidelně hlásit příslušnému orgánu;
- zadržení osobních dokladů, řidičského oprávnění či jiných dokumentů;
- povinnost spolupracovat s probační službou (předběžná probace);
- peněžitá záruka;
- dobrovolné podstoupení odvykací léčby, psychoterapie či jiné zdravotní péče (pouze s výslovným souhlasem obviněného).

V praxi se osvědčuje především využívání předběžné probace¹¹⁷, upravené v § 179 StPO. Ta spočívá v dobrovolné spolupráci obviněného s probační službou v případech, kdy jí je třeba k tomu, aby obviněný vedl řádný život.

¹¹⁴ [Http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG001001309](http://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG001001309).

¹¹⁵ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_11_germany_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_11_germany_en.pdf).

¹¹⁶ [Http://www.jusline.at/173._Zulassung_StPO.html](http://www.jusline.at/173._Zulassung_StPO.html).

¹¹⁷ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_2_austria_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_2_austria_en.pdf).

II.6.7. Polsko

Jak vyplývá z ustanovení čl. 249 a násl. trestního řádu (*Kodeks postępowania karnego*; dále jen KPK) je vazba jakožto jeden z prostředků majících zajistit zdárný průběh trestního řízení považována za prostředek ultima ratio.¹¹⁸ Opatření představující alternativu k vazbě obviněného jsou:

- kauce;
- policejní dohled;
- záruka důvěryhodné osoby či občanského sdružení;
- dočasný zákaz výkonu určité činnosti;
- zákaz opustit zemi.

Z ustanovení čl. 266 odst. 1 KPK je zřejmé, že kauce může být složena obviněným či jinou osobou jak v peněžité formě, tak také ve formě cenných papírů či zástavy. Při stanovení její výše, formy a termínu složení se přihlíží k majetkovým poměrům obviněného, výši způsobené škody a charakteru spáchaného činu.

V rámci policejního dohledu lze usnesením soudu, resp. prokurátora, uložit obviněnému některá omezení nezbytná pro výkon takového dohledu. Může jím být dle čl. 257 odst. 2 KPK například zákaz opuštění určeného místa pobytu, povinnost se ve stanovených intervalech hlásit dohlížejícímu orgánu, zákaz kontaktovat poškozeného či jiné osoby nebo zákaz pobytu na určitých místech. V případech domácího násilí lze dle ustanovení čl. 275 odst. 3 KPK nahradit vazbu tím, že obviněný opustí obydlí obývané společně s poškozeným a ohlásí dohlížejícímu policejnímu orgánu místo svého pobytu.

Na návrh zaměstnavatele obviněného, vedení školy, kde obviněný studuje či pracovního kolektivu obviněného lze dle čl. 271 odst. 1 KPK přijmout jejich záruku, že se obviněný dostaví kdykoliv bude předvolán a nebude bránit průběhu trestního řízení.

II.6.8. Portugalsko

Portugalský trestní řád¹¹⁹ (zákon č. 78/87 ze 17. února 1987, *Código de Processo Penal*, dále jen CPP) upravuje celou řadu zajišťujících opatření majících přednost před vzetím obviněného do vazby. Vazba je považována za opatření ultima ratio, které může být použito pouze v případech, kdy ke splnění stejného účelu nepostačuje aplikace některého z opatření mírnějších. Alternativu k vazbě¹²⁰ představují kauce (čl. 197 CPP), povinnost se pravidelně hlásit příslušnému orgánu (čl. 198 CPP), pozastavení výkonu povolání, funkce, činnosti či oprávnění (čl. 199 CPP), zákaz zdržovat se na určených místech či jakkoliv kontaktovat poškozeného nebo jeho rodinu (čl. 200 CPP), a domácí vazba (čl. 201 CPP). Tuto posledně jmenovanou alternativu vazby lze též aplikovat spolu s využitím elektronického monitoringu.¹²¹ Elektronický monitoring využitý v rámci opatření upraveného ustanovením

¹¹⁸ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_21_poland_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_21_poland_en.pdf).

¹¹⁹ [Http://www.legix.pt/docs/ CPP.pdf](http://www.legix.pt/docs/ CPP.pdf).

¹²⁰ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_22_portugal_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_22_portugal_en.pdf).

¹²¹ Wennerberg, I., Pinto, S.: 6th European Electronic Monitoring Conference – Analysis of Questionnaires, str. 1; http://www.cepprobation.org/uploaded_files/EM2009%20Questionnaire%20summary.pdf.

čl. 201 CPP upravuje zvláštní zákon č. 122/99, ze dne 20. srpna 1999. Vazbu lze dle tohoto zákona nahradit elektronickým monitoringem pouze se souhlasem obviněného, jakož i dalších dotčených osob. Tento souhlas může vzít obviněný kdykoliv zpět. Samotný dohled prostřednictvím elektronického monitoringu je v kompetenci probační služby.¹²²

V současné době je připravována nová právní úprava elektronického monitoringu, která rozšiřuje možnosti jeho využití.¹²³ Jde o výkon trestu domácího vězení, dohled nad podmíněně propuštěnými, jakož i aplikaci elektronického monitoringu v případech domácího násilí.

II.6.9. Slovensko

Slovenský trestní řád (zákon č. 301/2005 Z. z., *Trestný poriadok*; dále jen TrP) upravuje alternativní opatření nahrazující vazbu v druhém dílu hlavy čtvrté. O použití takových opatření rozhoduje soud nebo v přípravném řízení soudce. Dle § 80 odst. 1 a § 81 TrP je vazbu možno nahradit zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby, písemným slibem, dohledem či peněžitou zárukou. Využití těchto opatření nepřichází v úvahu v případě koluzní vazby¹²⁴ dle § 71 odst. 1 písm. b) TrP. Je-li obviněný stíhán pro zvlášť závažný zločin, lze záruku nebo slib přijmout nebo uložit dohled pouze odůvodňují-li to výjimečné okolnosti případu. Obviněnému se vždy uloží povinnost oznámit policejnímu orgánu, prokurátorovi nebo soudu, který vede řízení, každou změnu místa pobytu. Pokud soudce nebo soud rozhodl o použití některého z výše uvedených opatření, může orgán rozhodující o vazbě k posílení účelu, který by byl jinak dosažen vazbou, zároveň uložit jedno nebo více přiměřených omezení nebo povinností¹²⁵. Jsou jimi zejména:

- zákaz vycestování do zahraničí;
- zákaz vykonávat činnost, při níž došlo ke spáchání trestného činu;
- zákaz návštěv určených míst;
- povinnost odevzdat legálně drženou zbraň;
- zákaz vzdalovat se z místa pobytu nebo z obydlí, kromě stanovených podmínek;
- povinnost pravidelně se dostavit ke státnímu orgánu určenému soudem;
- zákaz řízení motorového vozidla a odevzdání řidičského průkazu;
- zákaz styku s určitými osobami nebo zákaz úmyslně se přiblížit k určité osobě na vzdálenost menší než pět metrů; nebo
- povinnost složit peněžité prostředky pro účely zajištění nároku poškozeného na náhradu škody.
-

Neplní-li obviněný uložené povinnosti nebo poruší stanovená omezení, rozhodne v přípravném řízení o vazbě na návrh prokurátora soudce pro přípravné řízení a v řízení před soudem na návrh probačního a mediačního úředníka nebo i bez takového návrhu soud.

¹²² Viz <http://www.dgrs.mj.pt/web/rs/servicos>.

¹²³ Blíže viz http://www.mj.gov.pt/sections/informacao-e-eventos/arquivo/2010/2-trimestre-2010/aprovado-em-conselho-de_1/.

¹²⁴ Kolektiv autorů: *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. Bratislava: Nová práca 2005, ISBN 80-88929-68-7. str. 175.

¹²⁵ [Http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_24_slovakia_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/criminal/procedural/doc/chapter_24_slovakia_en.pdf).

II.6.10. Anglie a Wales

Alternativou k vazbě v Anglii a Walesu je systém kaucí. Obviněného může na kauci propustit jak soud, tak také policejní orgán. Zákon o kauci¹²⁶ (*Bail Act 1976*) z roku 1976 přiznává obviněnému právo na propuštění na kauci za předpokladu, že se nejedná o některý z případů uvedených v příloze č. 1 tohoto zákona¹²⁷. Spolu s propuštěním na kauci mohou být obviněnému uloženy také některé povinnosti mající především zajistit jeho účast v trestním řízení. Často ukládanou podmínkou je povinnost vyhybat se určeným místům či osobám.

V roce 2003 byla zákonem o trestním soudnictví (*Criminal Justice Act 2003*) zavedena možnost policejního orgánu propustit ihned zadrženou osobu na kauci bez nutnosti předvedení na policejní stanici¹²⁸. Jedinou podmínkou, kterou lze v takových případech uložit, je povinnost se následně dostavit na policejní stanici.

Pokud podmínky propuštění z vazby zahrnují povinnost obviněného zdržovat se ve svém obydlí, lze použít také prostředků elektronického monitoringu. Ty umožňují policejním orgánům účinně kontrolovat dodržování této podmínky. Ostatně Anglie a Wales byly v r. 1989 prvními zeměmi v Evropě, které zavedly pilotní projekt elektronického monitoringu, a to právě pro účely nahrazení vazby.¹²⁹

¹²⁶ http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1976/cukpga_19760063_en_1#pb1-l1g1.

¹²⁷ http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1976/cukpga_19760063_en_4#sch1.

¹²⁸ http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/2003/cukpga_20030044_en_2#pt1-l1g4.

¹²⁹ Blíže viz Wennerberg, I., Pinto, S.: 6th European Electronic Monitoring Conference – Analysis of Questionnaires, str. 1;
http://www.cepprobation.org/uploaded_files/EM2009%20Questionnaire%20summary.pdf.

III. Analýza statistických údajů

Za účelem získání přehledu o stavu a vývoji využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení jsme provedli analýzu dostupných statistických údajů ke zkoumané agendě. Zabývali jsme se přitom justičními statistikami, vedenými Ministerstvem spravedlnosti ČR, tedy statistikami státních zastupitelství a soudů. Jako pramen sloužila jednak Statistická ročenka kriminality¹³⁰, dále statistiky soudů a státních zastupitelství publikované na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR¹³¹, statistiky Probační a mediační služby ČR uvedené na jejích webových stránkách¹³², a konečně zvláštní statistické sestavy, získané z evidenčního systému CSLAV Ministerstva spravedlnosti ČR¹³³.

Justiční statistiky jsou sestavovány především na základě statistických listů trestních, vyplňovaných jednotlivými státními zastupitelstvími či soudy, či jiných standardizovaných nástrojů pro sběr dat. Spolehlivost dat ve statistikách je tedy ovlivňována podobou příslušného nástroje, obecným návodem k jeho vyplňování a způsobem, jakým je v praxi vyplňován a dále zpracováván. Při analýze statistických údajů je třeba mít tyto skutečnosti stále na paměti a postupovat obezřetně, aby bylo možno se vyhnout nepodloženým či přímo mylným závěrům.¹³⁴

III.1. Stav a vývoj vazební agendy

Pro lepší porozumění statistickým údajům o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení je vhodné nejprve nastínit kontext, v němž k rozhodování o nahrazení vazby dochází, tedy situaci v oblasti vazební agendy v ČR obecně. Vývoji vazební agendy po roce 1990 z hlediska statistických údajů se podrobně věnovala část studie IKSP z roku 2008, zabývající se hodnocením vlivu tzv. velké novely trestního řádu (zákon č. 265/2001 Sb.) na průběh trestního řízení.¹³⁵ Autoři došli k mj. závěru, že *„všechny základní statistické údaje za období od poloviny devadesátých let minulého století, týkající se vazby a vazební řízení, jsou pro naši republiku vcelku velice příznivé. (...) Neuspokojivý stav praxe, pro kterou byl charakteristický vysoký počet vazeb a dlouhá*

¹³⁰ Statistická ročenka kriminality za příslušný rok. Ministerstvo spravedlnosti ČR.

¹³¹ [http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=400;](http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=400)
<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=399>

¹³² http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38

¹³³ Jedná se o průběžně aktualizovaný on-line evidenční systém, proto je třeba upřesnit, že údaje byly ze systému CSLAV získávány v období srpen – září 2009, resp. leden 2010.

¹³⁴ Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP 2008, str. 15.

¹³⁵ Tamtéž, str. 117 – 123.

průměrná délka vazby, tak doznal podstatné změny. Ze statistických údajů jednoznačně vyplývá, že počet vazeb se snižuje a průměrná délka vazby se zkracuje.¹³⁶

Třebaže se zmiňovaná studie zabývala vazebním řízením především z hlediska změn, které pro tuto agendu přinesla velká novela trestního řádu, lze její poznatky po doplnění o aktuální vývoj využít i pro účely našeho výzkumu. Tabulka 1 obsahuje údaje o vývoji počtu stíhaných osob, počtu obviněných ve vazbě ke konci kalendářního roku, počtu obviněných přijatých do vazby, indexu vězňených osob na 100.000 obyvatel, a podílu obviněných ve vazbě na všech vězňených osobách, a to za posledních více než 10 let. S výjimkou posledního sledovaného roku 2008, kdy se příznivý trend v některých ukazatelích přerušil, údaje z Tabulky 1 výše zmíněné poznatky potvrzují.¹³⁷

Tabulka 1: Počty stíhaných osob (%), obviněných ve vazbě, a obviněných přijatých do vazby, index vězňených osob a podíl obviněných na všech vězňených osobách v ČR v letech 1996 - 2008

rok	stíháno osob	počet obviněných ve vazbě (k 31.12.)	příjem obviněných do vazby	počet vězňených osob na 100.000 obyvatel	podíl obviněných na všech vězňených osobách
1996	109204	7887	12570	202	37,8
1997	108275	7736	13075	209	35,9
1998	106488	7125	13782	214	32,3
1999	107879	6934	14084	224	30,1
2000	110808	5967	12727	209	27,7
2001	110461	4583	11160	188	23,7
2002	93378	3384	7776	159	20,9
2003	92958	3409	8285	169	19,7
2004	89288	3269	7951	180	17,8
2005	87008	2860	7323	185	15,1
2006	82193	2399	6504	181	12,9
2007	78545	2254	6085	185	11,9
2008	73725	2402	6334	205	11,7

Pramen: Statistické ročenky kriminality. Ministerstvo spravedlnosti ČR; <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=3397&d=47145>

Základní výstupní statistické sestavy státních zastupitelství; <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=400&d=35214>

Ročenky Vězeňské služby ČR; http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=25

Upraveno a doplněno podle Nečady. In: Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. IKSP, Praha, 2008, str. 117 a násl.

¹³⁶ Tamtéž, str. 148.

¹³⁷ V době zpracování této části studie byly k dispozici jen dílčí údaje za rok 2009, které však naznačují, že oproti roku 2008 došlo ve sledovaných ukazatelích k poklesu – k 31. 12. 2009 bylo ve vazbě 2360 obviněných, za rok 2009 bylo do vazby přijato 6134 osob, podíl obviněných na všech vězňených osobách klesl na 10,9% (viz Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2009).

III.2. Statistické údaje o vazbě mladistvých

Vzhledem k zadání výzkumného úkolu je žádoucí zaměřit se podrobněji na situaci ohledně vazby mladistvých obviněných. Tabulka 2 poskytuje přehled vývoje počtu mladistvých ve vazbě k 31. 12. daného roku ve srovnání s počty všech obviněných ve vazbě k uvedenému datu, a to včetně členění podle pohlaví. Z tabulky je zřejmé, že celkový počet mladistvých ve vazbě k určitému datu je v posledních letech relativně velmi nízký, když od r. 2003 se drží pod stovkou osob a s výjimkou posledního sledovaného roku 2008 stále klesá.¹³⁸ Tím víceméně kopíruje vývoj celkového počtu obviněných ve vazbě, přičemž setrvalý je i podíl mladistvých na všech osobách ve vazbě. Ten činil po celé sledované období 3,5 % - 1,5 %, a od r. 2003 se pohybuje pod třemi procenty. Počet mladistvých dívek ve vazbě pak byl ve sledovaných deseti letech vždy k 31. 12. daného roku minimální. Podíl počtu mladistvých dívek ve vazbě na počtu všech mladistvých ve vazbě je dlouhodobě ještě mírně nižší, než je podíl počtu žen ve vazbě na počtu všech obviněných ve vazbě (v průměru cca 3 % oproti cca 5 %).

Tabulka 2: Počty obviněných ve vazbě v ČR v letech 1999 - 2008, podle pohlaví a zvlášť pro mladistvé ve vazbě

Stav vždy k 31.12.										
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Muži	6 566	5 604	4 341	3 222	3 244	3 084	2 697	2 277	2 110	2 214
<i>z toho mladiství</i>	214	156	116	99	90	73	63	54	33	58
Ženy	368	363	242	162	165	185	163	122	144	188
<i>z toho mladistvé</i>	13	7	4	3	3	6	1	1	1	3
Celkem	6 934	5 967	4 583	3 384	3 409	3 269	2 860	2 399	2 254	2402
<i>z toho mladiství</i>	227	163	120	102	93	79	64	55	34	61

Pramen: Ročenky Vězeňské služby ČR. http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=25

Další dvě Tabulky 3 a 4 ukazují skladbu mladistvých, přijatých do vazby v letech 2007 a 2008, z hlediska trestného činu, pro který byli stíháni, pohlaví, případné recidivy a toho, zda se jednalo o dosud netrestané jedince. Údaje pocházejí ze sestav „Přehled o pravomocně odsouzených osobách podle paragrafů“ evidence CSLAV Ministerstva spravedlnosti ČR, přičemž jako třídící kritéria pro zpracování sestav byly použity věková kategorie mladistvých a začátek vazby v průběhu roku 2007, resp. 2008. Mimo jiné tyto tabulky potvrzují, že nejen počty mladistvých ve vazbě k 31. 12. daného roku (viz Tabulku 2), ale i počty mladistvých přijatých do vazby v průběhu kalendářního roku jsou na relativně nízké úrovni. Podíl mladistvých na všech osobách, přijatých v uvedených letech do vazby (viz Tabulku 1), činil 3,7 %, resp. 4,9 %. Pokud jde o složení tohoto vzorku mladistvých, dívky v něm v obou letech představovaly cca 6 %, recidivisté 8 %, resp. 7 %, a dosud netrestané osoby v r. 2007 cca 60 % a v r. 2008 zhruba polovinu.

¹³⁸ V roce 2009 došlo opět k poklesu – k 31. 12. 2009 bylo ve vazbě celkem 45 mladistvých osob, z toho 44 mužů a 1 žena (viz Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2009).

Z hlediska trestných činů, pro které byli mladiství přijati do vazby stíháni, lze identifikovat zejména tři hlavní skupiny deliktů. Početnou skupinu tvořily násilné trestné činy (zejména loupež dle § 234 tr. zák., dále vražda dle § 219 tr. zák., úmyslné ublížení na zdraví dle § 221 a § 222 tr. zák., příp. i vydírání dle § 235 tr. zák.), které v součtu činily přes 40 %, resp. 30 %. Téměř jednu třetinu všech deliktů (mezi jednotlivými trestnými činy nejvyšší podíl) představovala krádež dle § 247 tr. zák. A konečně třetí velkou skupinu trestných činů tvořily ty, jejichž nikoliv zanedbatelný výskyt v rámci registrované kriminality je zčásti dán typickou jednoduchostí skutkovou i důkazní (maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 171 tr. zák., řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle § 180d tr. zák.), resp. častým souběhem s jinou trestnou činností (porušování domovní svobody dle § 238 tr. zák. v souběhu s krádeží vloupáním).

Tabulka 3: Počty mladistvých přijatých v ČR do vazby v roce 2007, podle hlavní trestné činnosti a charakteristiky obviněných

Trestný čin	Celkem osob	Z toho		
		recidivisté	dosud netrestaní	ženy
§ 171	18	3	2	1
§ 219	6	0	5	1
§ 221	9	3	4	1
§ 222	5	1	4	0
§ 234	71	5	54	3
§ 235	6	0	4	0
§ 238	22	1	17	2
§ 247	71	6	35	4
ostatní	20	0	11	2
Celkem	228	19	136	14

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, evidence CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených osobách podle paragrafů, sestava zpracována v lednu 2010

Tabulka 4: Počty mladistvých přijatých v ČR do vazby v roce 2008, podle hlavní trestné činnosti a charakteristiky obviněných

Trestný čin	Celkem osob	Z toho		
		recidivisté	dosud netrestaní	ženy
§ 171	28	5	6	0
§ 180d	13	1	6	0
§ 202	10	1	4	2
§ 221	6	0	4	0
§ 234	70	5	42	4
§ 238	32	2	17	2
§ 247	88	7	43	6
§ 257	16	0	11	1
ostatní	46	1	24	2
Celkem	309	22	157	17

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, evidence CSLAV, Přehled o pravomocně odsouzených osobách podle paragrafů, sestava zpracována v lednu 2010

Zajímavé poznatky poskytují i následující Tabulky 5 a 6, které obsahují údaje o průměrné délce vazby u mladistvých, přijatých do vazby v průběhu roků 2007 a 2008, a to v rozčlenění podle soudních krajů a typu soudů. Tabulky uvádějí také počet vazeb, z nichž se průměrná délka vazby počítala. Údaje pocházejí ze sestav „Přehled o průměrných délkách soudní vazby podle soudů ve dnech“ evidence CSLAV Ministerstva spravedlnosti ČR, přičemž jako třídící kritéria pro zpracování sestav byly použity věková kategorie mladistvých a začátek vazby v průběhu roku 2007, resp. 2008. Průměrná délka vazby u mladistvých přijatých do vazby v roce 2007 činila 54 dní a u mladistvých přijatých do vazby v roce 2008 pak 49 dní. Pro srovnání lze uvést, že průměrná délka vazby u obviněných přijatých do vazby v roce 2007 v ČR činila 103 dní a u obviněných přijatých do vazby v roce 2008 činila 98 dní.¹³⁹ V obou letech tedy byla průměrná délka vazby u mladistvých zhruba poloviční oproti průměrné délce vazby u všech obviněných celkem. Také na tomto ukazateli se tedy zjevně projevují přísnější podmínky pro vazbu mladistvých obviněných, jakož i zvláštní omezení délky jejího trvání podle ZSM (viz výše Kapitulu II.4.).

Přirozeně výrazně delší jsou v průměru vazby, o nichž v prvním stupni rozhodují krajské soudy, vzhledem k tomu, že tyto soudy jsou jako soudy prvního stupně věcně příslušné konat řízení ve věcech závažnějších. Pouze ve dvou případech dosáhla v některém soudním kraji průměrná délka vazby u mladistvých dvou měsíců, jinak byly v obou sledovaných letech tyto průměrné délky v jednotlivých soudních krajích nižší. Vzhledem k relativně nízkému počtu vazeb, z nichž se v příslušných soudních krajích průměrná délka vazby počítala, je pak třeba brát v úvahu, že výsledný údaj může být snadno ovlivněn výskytem ojedinělých výjimečných hodnot (výjimečně krátkých či naopak dlouhých vazeb).

Tabulka 5: Průměrná délka vazby u mladistvých přijatých v ČR do vazby v roce 2007, podle soudních krajů a typu soudů

Soudní kraj	Počet vazeb	Průměrná délka
Praha	13	29
Středočeský	25	57
Jihočeský	9	58
Západočeský	22	67
Severočeský	60	51
Východočeský	14	50
Jihomoravský	42	62
Severomoravský	92	52
<i>Celkem krajské soudy</i>	<i>14</i>	<i>133</i>
<i>Celkem okresní soudy</i>	<i>263</i>	<i>50</i>
<i>Celkem</i>	<i>277</i>	<i>54</i>

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, evidence CSLAV, Přehled o průměrných délkách soudní vazby podle soudů ve dnech, sestava zpracována v lednu 2010

¹³⁹ Ministerstvo spravedlnosti ČR, Přehled o průměrných délkách soudní vazby podle soudů ve dnech; <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35355>

Tabulka 6: Průměrná délka vazby u mladistvých přijatých v ČR do vazby v roce 2008, podle soudních krajů a typu soudu

Soudní kraj	Počet vazeb	Průměrná délka
Praha	15	50
Středočeský	16	45
Jihočeský	9	42
Západočeský	33	55
Severočeský	48	52
Východočeský	20	37
Jihomoravský	43	53
Severomoravský	90	48
<i>Celkem krajské soudy</i>	8	105
<i>Celkem okresní soudy</i>	267	47
Celkem	275	49

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, evidence CSLAV, Přehled o průměrných délkách soudní vazby podle soudů ve dnech, sestava zpracována v lednu 2010

III.3. Využívání opatření nahrazujících vazbu

Chceme-li se dozvědět kvantitativní údaje o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení, záhy zjistíme, že oficiální statistické evidence bohužel tyto instituty komplexním způsobem nesledují a v rámci statistického systému resortu spravedlnosti se vykazují jen dílčí údaje o některých z nich. Kupříkladu statistický list trestní obsahuje položku, zda a v jaké výši byla přijata peněžitá záruka, ovšem využití jiného z opatření nahrazujících vazbu již nesleduje. To pochopitelně problematizuje využití analýzy statistických údajů pro účely získání přehledu o stavu a vývoji zkoumané problematiky. V následující části jsme se tedy pokusili alespoň sumarizovat dostupné údaje o opatřeních nahrazujících vazbu v trestním řízení z různých zdrojů.

Tabulky 7, 8 a 9 obsahují údaje získané z tzv. čtvrtletních výkazů o vazbách. Poskytují řadu údajů, mají ovšem významná omezení. Předně tyto výkazy sledují zvláště pouze využití dohledu probačního úředníka dle § 73 odst. 1 písm. c) tr. ř. a přijetí peněžitě záruky (kauce) dle § 73a tr. ř. jako opatření nahrazujícího vazbu, a nikoliv též další z těchto opatření (záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, písemný slib obviněného, umístění mladistvého obviněného do péče důvěryhodné osoby). Zároveň také sledují zvláště pouze případy, kdy byl obviněný propuštěn z vazby za současného vyslovení dohledu probačního úředníka či přijetí peněžitě záruky. V tabulkách se tedy neobjevují případy, kdy soud při rozhodování o vazbě obviněného do vazby vůbec nevzal, ale ponechal jej na svobodě a vyslovil nad ním dohled probačního úředníka či přijal peněžitou záruku. Z toho důvodu mají následující údaje jen omezenou vypovídací hodnotu.

Z Tabulek 7, 8 a 9 je zřejmé, že počty případů propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu probačního úředníka či přijetí peněžitě záruky jsou dlouhodobě nízké, a to jak v absolutních číslech, tak i v porovnání s celkovým počtem skončených vazeb. Počty případů propuštění obviněného z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka se

ve sledovaném období pohybovaly mezi 80 (rok 2005) a 37 (rok 2008), a počty případů propuštění obviněného z vazby za současného přijetí peněžitě záruky dokonce mezi 25 (rok 2005) a 15 (rok 2007). Podíl obou typů případů dohromady na všech vazbách, skončených v jednotlivých letech, se pohyboval kolem 1 %. U mladistvých obviněných bylo propuštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka vysloveně ojedinělou záležitostí, a k propuštění mladistvého z vazby za současného přijetí peněžitě záruky ve sledovaném období podle evidovaných údajů vůbec nedošlo. Zatímco propouštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka bylo ve sledovaném období doménou okresních soudů, o případy propuštění z vazby s přijetím peněžitě záruky se okresní soudy dělily se soudy krajskými (jako soudy prvního stupně) ve vyrovnanějším poměru, a v roce 2008 bylo více obviněných propuštěno tímto způsobem z vazby krajským soudem než soudem okresním.

Z údajů, obsažených v Tabulce 9, lze upozornit na skutečnost, že využívání možnosti propuštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka je zjevně v některých soudních krajích dlouhodobě oblíbenější, zatímco v jiných soudních krajích naopak soudy k tomuto institutu přistupují zdrženlivě. Markantní je to při srovnání celkového počtu skončených vazeb v daných soudních krajích v jednotlivých letech, kdy např. v Západočeském kraji ročně končí cca poloviční či dvoutřetinový počet vazeb oproti soudnímu kraji Praha či Severomoravskému, ovšem institut propuštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka se v obvodu Krajského soudu v Plzni využívá více. Opět je však třeba mít na paměti nízké celkové počty těchto případů, kdy může být výsledný obraz snadno zkreslen.

Tabulka 7: Počty osob propuštěných z vazby v ČR v letech 2004 – 2008, podle způsobu skončení vazby a zvláště pro mladistvé propuštěné z vazby

rok		2004	2005	2006	2007	2008
skončeno vazeb	<i>celkem</i>	8770	8488	7640	6825	7020
	<i>mladiství</i>	neuveďeno	335	295	260	306
propuštěno s dohledem	<i>celkem</i>	61	80	63	66	37
	<i>mladiství</i>	neuveďeno	5	9	7	4
propuštěno na kauci	<i>celkem</i>	24	25	19	15	19
	<i>mladiství</i>	neuveďeno	0	0	0	0
§ 71/9 TR a § 47/4 ZSM*	<i>celkem</i>	112	68	301	19	19
	<i>mladiství</i>	neuveďeno	7	6	4	1
skončeno jinak	<i>celkem</i>	8537	8315	7257	6725	6945
	<i>mladiství</i>	neuveďeno	323	280	249	301

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, Čtvrtletní výkazy soudů o vazbách.

<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35828> (údaje za rok 2008 získány od Odboru dohledu Ministerstva spravedlnosti ČR).

* - Propuštění z vazby dle § 71 odst. 9 tr. ř. se týká případů uplynutí nejvyšší přípustné doby vazby v trestním řízení. Propuštění z vazby dle § 47 odst. 4 ZSM se týká případů uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby mladistvého omezeno, nebyl-li řádně a včas podán návrh na její prodloužení.

Tabulka 8: Počty osob propuštěných z vazby v ČR v letech 2004 – 2008, podle způsobu skončení vazby a typu soudu

rok	soud	2004	2005	2006	2007	2008
skončeno vazeb	<i>OS</i>	5920	5592	5203	4526	4645
	<i>KS I. stupeň</i>	490	551	403	441	400
	<i>KS II. stupeň</i>	2025	1944	1730	1523	1672
	<i>VS</i>	335	401	304	335	303
propuštěno s dohledem	<i>OS</i>	56	72	60	62	33
	<i>KS I. stupeň</i>	5	6	1	3	4
	<i>KS II. stupeň</i>	0	2	2	1	0
	<i>VS</i>	0	0	0	0	0
propuštěno na kauci	<i>OS</i>	18	21	13	10	6
	<i>KS I. stupeň</i>	6	4	6	5	13
	<i>KS II. stupeň</i>	0	0	0	0	0
	<i>VS</i>	0	0	0	0	0
§ 71/9 TR a § 47/4 ZSM *	<i>OS</i>	97	62	298	12	7
	<i>KS I. stupeň</i>	1	0	2	2	6
	<i>KS II. stupeň</i>	14	6	1	4	6
	<i>VS</i>	0	0	0	1	0

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, Čtvrtletní výkazy soudů o vazbách.

<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35828> (údaje za rok 2008 získány od Odboru dohledu Ministerstva spravedlnosti ČR).

* - Propuštění z vazby dle § 71 odst. 9 tr. ř. se týká případů uplynutí nejvyšší přípustné doby vazby v trestním řízení. Propuštění z vazby dle § 47 odst. 4 ZSM se týká případů uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby mladistvého omezeno, nebyl-li řádně a včas podán návrh na její prodloužení.

Tabulka 9: Počty osob propuštěných z vazby v ČR v letech 2005 – 2008, podle soudních krajů

rok	kraj	2005	2006	2007	2008
skončeno vazeb	<i>Praha</i>	1684	1614	1314	1120
	<i>StČ</i>	679	560	613	702
	<i>JČ</i>	348	254	285	287
	<i>ZČ</i>	791	760	684	721
	<i>SČ</i>	1157	1024	866	987
	<i>VČ</i>	614	516	486	491
	<i>JM</i>	1202	1123	1043	1183
	<i>SM</i>	1612	1485	1199	1226
propuštěno s dohledem	<i>Praha</i>	3	4	4	9
	<i>StČ</i>	1	2	4	2
	<i>JČ</i>	3	6	4	1
	<i>ZČ</i>	16	12	13	7
	<i>SČ</i>	39	21	23	10
	<i>VČ</i>	7	5	5	3
	<i>JM</i>	2	8	12	0
	<i>SM</i>	9	5	1	5
propuštěno na kauci	<i>Praha</i>	10	4	4	3
	<i>StČ</i>	0	1	0	1
	<i>JČ</i>	2	0	2	1
	<i>ZČ</i>	4	2	3	3
	<i>SČ</i>	0	2	1	5
	<i>VČ</i>	0	1	2	2
	<i>JM</i>	1	2	2	2
	<i>SM</i>	8	7	1	2
§ 71/9 TR a § 47/4 ZSM*	<i>Praha</i>	0	252	1	5
	<i>StČ</i>	2	13	0	1
	<i>JČ</i>	0	0	0	0
	<i>ZČ</i>	1	4	6	3
	<i>SČ</i>	17	2	2	6
	<i>VČ</i>	23	1	1	1
	<i>JM</i>	7	3	5	1
	<i>SM</i>	18	26	3	2

Pramen: Ministerstvo spravedlnosti ČR, Čtvrtletní výkazy soudů o vazbách.

<http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=399&d=35828> (údaje za rok 2008 získány od Odboru dohledu Ministerstva spravedlnosti ČR).

* - Propuštění z vazby dle § 71 odst. 9 tr. ř. se týká případů uplynutí nejvyšší přípustné doby vazby v trestním řízení. Propuštění z vazby dle § 47 odst. 4 ZSM se týká případů uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby mladistvého omezeno, nebyl-li řádně a včas podán návrh na její prodloužení.

Poznámka: Nezahrnuje vrchní soudy.

Jak již bylo uvedeno, čtvrtletní výkazy o vazbách obsahují údaje pouze o případech nahrazení vazby dohledem probačního úředníka či peněžitou zárukou při propuštění z vazby. Případy, kdy soud při rozhodování o vazbě obviněného do vazby vůbec nevzal, ale ponechal jej na svobodě a vyslovil nad ním dohled probačního úředníka či přijal peněžitou záruku, tak zůstávají stranou. Pro získání komplexnějších údajů alespoň pro institut nahrazení vazby dohledem probačního úředníka je proto užitečné zapátrat ve statistikách Probační a mediační služby ČR. V nich lze nalézt počty nově napadlých případů nahrazení vazby dohledem

probačního úředníka, a to jak při propuštění z vazby, tak při ponechání obviněného na svobodě. Tyto údaje obsahuje Tabulka 10.

Tabulka 10: Počty nově evidovaných případů PMS celkem a nově evidovaných případů nahrazení vazby dohledem probačního úředníka v ČR v letech 2003 – 2008, a zvláště pro případy týkající se mladistvých klientů

rok	nově evidované spisy		nově evidované spisy – náhrada vazby dohledem	
	<i>celkem</i>	<i>mladiství</i>	<i>celkem</i>	<i>mladiství</i>
2003	28365	2270	448	neuveдено
2004	28403	3969	368*	neuveдено
2005	26338	3780	398	19
2006	24885	3817	368	30
2007	27648	4553	367	18
2008	25465	4111	316	22

Pramen: Statistika Probační a mediační služby ČR. http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38

* - V r. 2004 zahrnuje údaj o nově evidovaných případech nahrazení vazby dohledem probačního úředníka jen případy, týkající se dospělých klientů.

Z uvedených údajů vyplývá, že počty případů nahrazení vazby dohledem probačního úředníka se v posledních několika letech pohybovaly cca mezi 400 – 300 novými případy ročně, přičemž v r. 2008 došlo k poklesu na hodnotu 316. Podíl těchto případů na celkové agendě PMS se ve sledovaném období pohyboval cca mezi 1,5 % - 1 %. U mladistvých se opět jednalo o relativně nízké počty, nejvýše do tří desítek, a podíl těchto případů na celkové agendě PMS týkající se mladistvých klientů byl ještě nižší, a sice do jednoho procenta.¹⁴⁰ Pokud srovnáme počty případů, kdy došlo k propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu probačního úředníka (viz Tabulku 7), s celkovými počty nahrazení vazby dohledem dle statistik PMS, zjistíme, že případy, kdy byl dohled vysloven při propuštění obviněného z vazby, představovaly v posledních čtyřech letech cca 20 % - 10 % všech případů nahrazení vazby dohledem.

¹⁴⁰ Situace se nezměnila ani v roce 2009 – PMS evidovala celkem 25851 nových případů (4416 se týkalo mladistvých), nových případů nahrazení vazby dohledem probačního úředníka bylo 295 (29 se týkalo mladistvých); srov Statistiku Probační a mediační služby ČR, http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38.

IV. Dotazníkové šetření

V rámci výzkumu bylo provedeno expertní dotazníkové šetření mezi soudci, státními zástupci a probačními úředníky. Cílem bylo získat názory těchto odborníků na právní úpravu alternativ za vazbu, seznámit se s jejich zkušenostmi z praktického uplatňování této úpravy a zjistit jejich postoj k případnému využití elektronického sledování v rámci nahrazování vazby.

Pro účely dotazníkového šetření, jehož terénní fáze proběhla v listopadu 2009, jsme oslovili se žádostí o vyplnění dotazníku všechny okresní a krajské soudy (vč. obvodních soudů a Městského soudu v Praze), všechna okresní a krajská státní zastupitelství (vč. obvodních státních zastupitelství a Městského státního zastupitelství v Praze) a všechna střediska Probační a mediační služby včetně ředitelství této instituce. Údaje o vzorku respondentů jsou uvedeny vždy v příslušné kapitole, která se výsledky šetření v dané skupině zabývá. Vzor použitých dotazníků je uveden v příloze této studie.

IV.1. Výsledky dotazníkového šetření mezi soudci

Pro soudce i státní zástupce byl v průzkumu použit shodný dotazník, obsahující 49 obligatorních položek. Jako identifikační znaky sloužil pouze věk respondenta a délka vykonávané praxe. Rozložení vzorku soudců podle těchto (zpravidla, ale nikoli nutně závislých) znaků ukazují Tabulky 11 a 12. Celkově bylo soudci navráceno 80 vyplněných dotazníků; je ale nutno poznamenat, že jeden z respondentů poměrně značnou část položek nevyplnil, takže počet odpovědí (N) u jednotlivých otázek zřídka dosahuje počtu 80. Rozdíl oproti počtu 80 v takových případech tedy představují respondenti, kteří se k dané otázce nevyjádřili vůbec.

Tabulka 11: Respondenti - soudci podle věkových skupin

Věková skupina	počet	relativní četnost (%)
do 40let	31	40,2
41-50	21	27,3
51 a více	25	32,5
<i>Celkem (N)</i>	<i>77</i>	<i>100,0</i>

Tabulka 12: Respondenti – soudci podle délky praxe

Praxe let	počet	relativní četnost (%)
do 5 let	13	16,7
6-10	21	26,9
11-20	21	26,9
21-30	20	25,6
31 a více	3	3,9
<i>Celkem (N)</i>	<i>78</i>	<i>100,0</i>

IV.1.1. Obecně k institutu nahrazení vazby alternativním opatřením

Úvodní otázka měla zjistit v obecné poloze, zda jsou respondenti spokojeni s množstvím opatření, použitelných dle zákona jako náhrada vazby.

Tabulka 13: Domníváte se, že současná škála opatření, jež mohou nahradit vazbu v trestním řízení, je dostatečná?

	počet	relativní četnost (%)
ano	75	93,8
ne	5	6,2
N	80	100,0

Lze říci, že v této úvodní otázce panovala mezi oslovenými soudci jednota. Pouze pět z nich (tj. 6 %) považuje škálu existujících opatření za nedostatečnou. Z vlastních návrhů na doplnění jmenujme elektronické sledování nebo domácí vězení (případně zákaz opustit obydlí v určitou denní dobu). Těmto otázkám se výzkum ve své další části také věnoval. Mnohem silnější byly hlasy, vypovídající o nedostatečném využívání či formálnosti některých opatření. O tom hovoříme podrobněji na jiném místě.

Institut náhrady vazby logicky má smysl pouze tehdy (stejně jako další alternativy v trestním řízení), pokud přináší konkrétní pozitiva. K tomu, která to jsou, směřovala další otázka. Pro hodnocení jednotlivých možných přínosů je použita čtyřstupňová škála, kde bod „1“ znamená velký přínos, bod „2“ spíše větší či podstatný přínos, bod „3“ přínos nepříliš podstatný a konečně bod „4“ přínos malý. Pokud měl respondent zato, že v dané oblasti žádný pozitivní přínos nevidí, použil variantu „žádný přínos“.

Tabulka 14: Co pokládáte za pozitivní přínos využívání opatření nahrazujících vazbu?

	1 – „velký přínos“ (%)	2 (%)	3 (%)	4 – „malý přínos“ (%)	žádný přínos (%)	N
snižování počtu vězněných osob	24,4	30,8	20,5	19,2	5,1	78
snižování nákladů trestního řízení	25,3	30,4	30,4	10,1	3,8	79
zachování sociál. vazeb obviněného (s rodinou, komunitou apod.)	30,8	33,3	19,2	14,1	2,6	78
zachování ekonomických vazeb obviněného (s profesí, zaměstnáním)	28,2	28,2	28,2	12,8	2,6	78

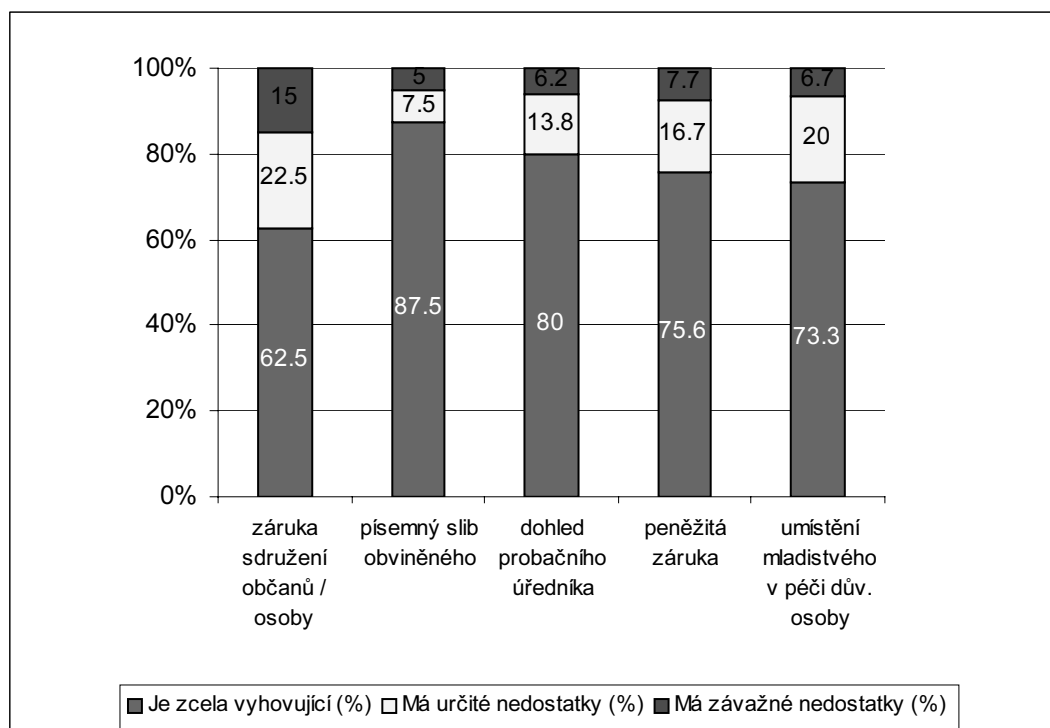
Modus – tedy nejčastěji označenou variantu – nacházíme v hodnotě 2, tedy „spíše větší přínos“ (30 %, 30 %, 33 % dotázaných), pouze u „zachování ekonomických vazeb“ jsou body 1, 2 a 3 škály zcela vyrovnány po 28 %. Průměrné bodové hodnoty jednotlivých možných přínosů nahrazení vazby se také v podstatě neliší (pohybují se v intervalu 2,2 – 2,4 bodu). Rozdíl však nacházíme v oblasti záporných hodnocení – nejmenším přínosem je z tohoto pohledu snižování počtu vězňů, kdy sice pouze 5 % odpovědí označilo přínos v tomto ohledu jako vyloženě nulový, dalších 19 % však jako malý. Celkově tedy téměř čtvrtina dotázaných nepovažuje přínos náhrady vazby pro snižování stavů vězňů za podstatný. Největší podíl kladných hodnocení má naopak „zachování sociálních vazeb“, kde 64 % dotázaných vidí „velký“ či „poměrně velký“ přínos.

Někteří z oslovených soudců dokázali jmenovat i jiné výhody institutu náhrady vazby. K těm nejzajímavějším patří názor, nalézající v tomto institutu jistou důslednost ctění presumpce nevin, neboť nedochází ke stigmatizaci obviněných bez rozhodnutí o vině; to je, jak doplňuje jiný respondent, důležité především u prvotrestaných osob. Další ze soudců zde vidí možnost dát obviněnému šanci chovat se řádně a pokud se tak chovat opravdu bude, možnost reálněji uvažovat o možném a vhodném alternativním postupu ve věci. Poslední postřeh je spíše praktického rázu: náhrada vazby dá soudci možnost zaměřit se při vyřizování věci na věc samotnou bez nutnosti sledovat vazební lhůty a rozhodovat o dalším trvání vazby, tedy odbřemení soudce.

IV.1.2. Názory na právní úpravu nahrazení vazby jinými opatřeními

Následná otázka zjišťovala, zda je podle názoru respondentů současná právní úprava nahrazení vazby jednotlivými opatřeními vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby (či jeho ponechání ve vazbě). Jak je dobře vidět na Grafu 1, za nejméně problematickou je považována právní úprava přijetí písemného slibu obviněného, následovaná dohledem probačního úředníka. O zcela vyhovující právní úpravě zde hovoří minimálně čtyři pětiny oslovených soudců. Tři čtvrtiny z nich nevidí žádný problém ani v úpravě peněžité záruky nebo umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby. Jednoznačně nejrozporněji se jeví záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, kdy 15 % vyjádření je velmi kritických, dalších zhruba 23 % vidí určité nedostatky.

Graf 1: Odpovědi na otázku: „Je podle Vašeho názoru současná právní úprava nahrazení vazby jednotlivými opatřeními vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?“

IV.1.3. Názory na praktickou aplikaci jednotlivých alternativních opatření

Jak vidno, o kvalitě právní úpravy napanují ze strany soudců závažnější pochyby. Velmi podstatnou otázkou však je, zda jednotlivá opatření nahrazující vazbu skutečně plní svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby,

Tabulka 15: Plní podle Vašeho názoru opatření nahrazující vazbu v praxi svou roli?

	Rozhodně ano (%)	Spíše ano (%)	Spíše ne (%)	Rozhodně ne (%)	Nedokáží posoudit (%)	N
záruka zájmového sdružení občanů	2,5	40,0	20,0	17,5	20,0	80
záruka důvěryhodné osoby	1,3	46,8	31,6	10,1	10,1	79
písemný slib obviněného	13,9	58,2	25,3	2,5	0,0	79
dohled probačního úředníka	21,5	58,2	12,7	2,5	5,1	79
peněžitá záruka	40,5	48,1	6,3	0,0	5,1	79
umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby	11,5	42,3	14,1	5,1	26,9	78

Nejpřínosnějším opatřením pro praxi nahrazování vazby je dle názoru soudců jednoznačně peněžitá záruka – svou roli plní podle názoru téměř devíti respondentů z deseti. Druhé místo co do účinnosti zaujímá dohled probačního úředníka, kdy podle 22 % dotázaných má účinnost velmi dobrou, podle názoru dalších 58 % spíše dobrou. Více než 70 % kladných hodnocení má i písemný slib obviněného, byť většinou ne zcela bezvýhradně. Mnohem zdrženlivěji se respondenti staví k umístění v péči důvěryhodné osoby, kde je také největší podíl vyjádření „nedokáži posoudit“ (tedy zřejmě těch, kteří tento institut nikdy nepoužili). Jak shrnuje jeden z dotázaných: „V okolí mladistvých delikventů se taková osoba těžko hledá, neboť mladistvý se musel dopustit závažné TČ aby byly důvody vazby. Protože výchova v rodině zklamala, těžko zde hledat důvěryhodnou osobu“.

Ještě skeptičtější je pohled na záruku důvěryhodné osoby – dle řady soudců jde vesměs o formální a účelovou záruku blízkých osob, které nemají kritický náhled na chování obžalovaného a častokrát nemají představu o tom, jak působit na další chování obžalovaného, nebo samy nejsou příliš důvěryhodné. V případě porušení záruky ze strany obviněného není sankce na osobu, která záruku převzala. Proto je tento institut využíván jen zřídka. Zcela na okraji zájmu stojí záruka zájmového sdružení občanů – tento institut je hodnocen jako formální, nedostačující a v praxi v podstatě neužívaný. „Jedná se spíše o pozůstatek z dřívějších dob, těžko lze posoudit způsobilost právnické osoby fakticky ovlivňovat chování obviněného“, píše jeden ze soudců.

IV.1.4. Překážky využívání jednotlivých alternativních opatření

Podrobněji jsou slabiny jednotlivých institutů rozebrány v následujících otázkách, kde dotázaní hodnotili jednotlivé předložené překážky na čtyřstupňové škále¹⁴¹. V tabulkách jsou vypočítány aritmetické průměry bodových ohodnocení na škále, které mohly teoreticky nabýt hodnot od 1,00 do 4,00. V dalším sloupci je uveden procentuální podíl těch, pro které konkrétní faktor nepředstavuje žádnou překážku v aplikaci institutu.

Tabulka 16: Co pokládáte za překážku častějšího využívání záruky důvěryhodné osoby nebo sdružení občanů jako opatření nahrazujícího vazbu ?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,42	26,8	71
Nedostatek vhodných subjektů ochotných záruku převzít	3,46	2,6	78
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat plnění podmínek záruky	3,36	0,0	76
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,61	10,7	75

¹⁴¹ V použité škále bod „1“ znamenal „tento faktor je malou překážkou“, bod „2“ pak „nepříliš významná překážka“, bod „3“ označoval „významnější překážku“ a bod „4“ „velkou překážku“. Dále mohli respondenti využít variantu „tento faktor nepředstavuje žádnou překážku“.

Jak již plyne z předchozího textu, hlavní slabinou „záruk“ je především nedostatek důvěryhodných subjektů, které by byly schopny smysluplným způsobem záruku převzít. Zároveň je mladistvým, u kterého je uvažováno o uvalení vazby, obvykle již natolik závadovou osobností, že pouhá (navíc víceméně formální) záruka nemůže pozitivně ovlivnit jeho chování v průběhu trestního řízení.

Tabulka 17: Co pokládáte za překážku častějšího využívání písemného slibu obviněného jako opatření nahrazujícího vazbu ?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,13	35,6	73
Neochota obviněných slib poskytnout	1,26	27,0	74
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat dodržení slibu	3,34	0,0	79
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,20	27,0	74

Písemný slib obviněného má (dle dodatečných volných vyjádření respondentů) zcela zásadní (a dodejme i předvídatelnou) slabinu – obvinění jsou ochotni výměnou za umístění ve vazbě složit jakýkoli slib, reálný dopad na jejich další jednání však bývá zanedbatelný, jde tedy u nich o pouhou formalitu. Podle některých vyjádření však bývá písemný slib poměrně často užíván u prvotrestaných, kde je i reálná šance na jeho dodržení.

Tabulka 18: Co pokládáte za překážku častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,15	35,0	75
Nedostatečné materiální kapacity PMS (auta, technické vybavení atp.)	2,95	5,0	80
Nedostatečné personální kapacity PMS	2,82	6,4	78
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu	3,01	0,0	75
Nedostatky v praktickém provádění dohledu ze strany pracovníků PMS	2,11	14,3	77
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,46	17,1	76

V podobném duchu, i když trochu méně akcentovaně, je důvěryhodnost obviněných hodnocena i u účinnosti probačního dohledu. I zde je osobnost pachatelů a jejich faktická neschopnost plnit podmínky dohledu shledávána hlavní překážkou. V těsném závěsu ale následují „materiální“ problémy – špatná vybavenost probačních pracovníků (především auty, zajišťujícími mobilitu při výkonu dohledu) a jejich nízké počty. S využitím volných vyjádření respondentů lze tedy shrnout: nedostatek probačních úředníků, plus nemožnost efektivního pohybu v terénu a některé nedostatky při provádění dohledu, rovná se formální pojetí dohledu, zaměřeného pouze na trestní zachovalost.

Tabulka 19: Co pokládáte za překážku častějšího využívání peněžitě záruky jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,80	33,8	74
Administrativní náročnost rozhodování o přijetí peněžitě záruky	2,43	9,3	75
Nízký počet osob schopných a zároveň ochotných dostatečnou peněžitou záruku poskytnout	3,14	5,2	77
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,28	21,9	73

Nejčastější výhradou k peněžitě záruce je fakt, že u většiny osob braných do vazby jejich finanční situace nebo situace jejich rodiny či komunity neumožňuje její složení. Svou roli hraje i administrace – dle vyjádření některých respondentů lze v podstatě peněžitou záruku aplikovat až při rozhodování o žádosti obviněného o propuštění z vazby, nikoli již při prvním rozhodování o vzetí do vazby. Navíc jeden z dotázaných uvádí, že pokud rozhodl krajský soud o peněžitě záruce, vždy došlo k tomu, že obviněný nedodržel podmínky. Navrhuje ponechávat tato rozhodování spíše na okresních soudech, které obviněného vidí, jsou schopny lépe odhadnout jeho chování.

Tabulka 20: Co pokládáte za překážku častějšího využívání umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,38	28,8	66
Nízký počet vhodných osob ochotných ujmout se péče o mladistvého	3,12	4,4	68
Nedostatek informací o kvalitě vztahu mezi mladistvým a možnou pečující osobou	2,67	3,1	65
Nízký počet obviněných, u nichž lze předpokládat plnění podmínek umístění do péče	2,97	0,0	67
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,63	19,0	63

Odpovědi u této položky do značné míry kopírují otázku, týkající se záruky důvěryhodné osoby, i když průměrné hodnoty na škále jsou zde o něco méně negativní. Stručně řečeno, především se nedostává osob natolik důvěryhodných a zároveň motivovaných, aby mohl být v jejich péči mladistvý delikvent umístěn. Svou roli přitom hraje fakt, že soudy často nemají dostatek informací o tom, kdo by mohl péči nad mladistvým převzít tak, aby to bylo ku prospěchu věci. Zároveň je také nesnadné vytipovat obviněné, u nichž by byl reálný předpoklad plnění daných podmínek.

IV.1.5. Názory na omezení možnosti nahrazení vazby jiným opatřením

Další část dotazníku se zabývala některými specifickými aspekty nahrazování vazby. Nejprve nás zajímal názor respondentů na fakt, že podle platné právní úpravy lze nahradit koluzní vazbu (§ 67 písm. b) tr. ř.) pouze u mladistvého, a to výhradně jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby.

Tabulka 21: Souhlasil/a byste s tím, aby zákon umožňoval nahradit koluzní vazbu u mladistvého obviněného i v následujících případech?

	počet	relativní četnost (%)
ano, všemi opatřeními upravenými tr. řádem	17	22,1
ano, ale pouze některými opatřeními	2	2,6
ne	58	75,3
N	77	100,0

Tři čtvrtiny soudců, kteří zodpověděli tuto otázku, nesouhlasí s možností nahradit koluzní vazbu u mladistvých jinými opatřeními. Následná otázka se týkala téže problematiky, avšak byla zaměřena na dospělé obviněné.

Tabulka 22: Souhlasil/a byste s tím, aby zákon umožňoval nahradit koluzní vazbu u dospělého obviněného i v následujících případech?

	počet	relativní četnost (%)
ano, všemi opatřeními upravenými tr. řádem	9	11,4
ano, ale pouze některými opatřeními	5	6,3
ne	65	82,3
N	79	100,0

Pokud jde o dospělé obviněné, je podíl nesouhlasných reakcí ještě vyšší – podmínky by u náhrady koluzní vazby uvolnilo jen asi 18 % respondentů. Ti, kteří by umožnili náhradu pouze některým opatřením, hovoří převážně o kauci, doplněné případně dohledem probačního úředníka.

Zajímalo nás také, jak se soudci z praxe staví k faktu, že zákon vylučuje nahrazení vazby předstíznou peněžitou zárukou v případě stíhání pro trestné činy vyjmenované v ustanovení § 73a odst. 1 tr. ř.

Tabulka 23: Souhlasíte s tím, že zákon vylučuje nahrazení vazby předstíznou peněžitou zárukou v případě stíhání pro trestné činy vyjmenované v ustanovení § 73a odst. 1 tr. ř.?

	počet	relativní četnost (%)
ano	77	97,5
ne	2	2,5
N	79	100,0

Oslovení soudci jsou v podstatě zcela ztotožnění s ustanovením trestního řádu, které vylučuje přijetí peněžitou zárukou při stíhání za vyjmenované závažné trestné činy. Jeden z nesouhlasných hlasů by toto omezení ještě rozšířil i na závažné majetkové trestné činy, druhý by úvahu o možné náhradě vazby vždy ponechával na soudci.

IV.1.6. Povinnosti, omezení a podmínky ukládané při nahrazení vazby

Zákon soudci umožňuje při náhradě vazby písemným slibem obviněného tomuto uložit další povinnosti či omezení (tedy nad rámec slibu). Následující tabulka ukazuje, jak tuto možnost ve své praxi využívali soudci z výzkumného vzorku.

Tabulka 24: Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby písemným slibem, jaké další povinnosti či omezení jste k tomu obviněnému uložil/a?

	počet	relativní četnost (%)
uložil/a další povinnosti	23	29,1
neuložil/a další povinnost	51	64,6
nevyužil/a možnost nahrazení vazby slibem	5	6,3
<i>N</i>	79	100,0

Téměř dvě třetiny dotázaných soudců ve své praxi neuložily další omezení nad znění zákona (tedy vést řádný život a nedopouštět se další trestné činnosti). Několik dalších pak ani nikdy vazbu písemným slibem nenahradilo. Zbývající necelá třetina pak uložila řadu rozličných omezení, která by se dala shrnout do několika skupin. Časté je stanovení dohledu probačního úředníka (jako doplňkového opatření k písemnému slibu, nikoli jako samostatného opatření), někdy i s konkretizovanými podmínkami (např. hlásit PMS předem vzdálení se z bydliště na více než 1 den, žádat o souhlas se změnou bydliště). Někdy je dohled PMS nahrazen povinností hlásit se v pravidelných intervalech u soudu, nebo na stanici PČR dle bydliště.

Další obvyklou podmínkou bývá povinnost řádně přebírat poštu, případně nahlašovat změnu doručovací adresy, případně být v kontaktu s obhájcem. Lze sem zařadit i slib nevycestovat z území ČR. Třetím typem dalších povinností je omezení některých nežádoucích činností, především požívání alkoholu a dalších návykových látek nebo zákaz vstupu do určitých objektů. Někteří soudci požadují také slib nástupu do zaměstnání či alespoň evidování na úřadu práce.

Stejnou možnost, tedy uložit obviněnému další povinnosti či omezení, má soudce i v případě nahrazení vazby dohledem probačního úředníka.

Tabulka 25: Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, jaká další omezení jste k tomu obviněnému uložil/a?

	počet	relativní četnost (%)
uložil/a další omezení	15	19,0
neuložil/a další omezení	53	67,1
nevyužil/a nahrazení vazby dohledem	11	13,9
<i>N</i>	79	100,0

Nějaká další omezení k nahrazení vazby probačním dohledem uložila ve své praxi jen asi pětina respondentů. Podobně jako v předchozím případě dvě třetiny dotázaných neuložily další omezení a 14 % nahrazení vazby dohledem nevyužívá (k pravděpodobným důvodům viz výše). Mezi omezení nad rámec dohledu patří nejčastěji pokyn zdržet se nadměrné konzumace alkoholu a konzumace drog, případně se podrobovat testům na jejich přítomnost nebo přímo zahájit protialkoholní či protitoxikomanické léčení. Někdy je probační dohled spojován

s přijetím písemného slibu. Jinak jsou omezení podobná těm z předchozí otázky – tedy hlášení změn bydliště, dostavování se na PMS (což by ovšem mělo být součástí probačního režimu) nebo snaha sehnat si zaměstnání. Poněkud překvapivě pouze jeden soudce zmínil povinnost snažit se uhradit způsobenou škodu.

A do třetice na stejné téma – další podmínky při umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby.

Tabulka 26: Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby, jaké další podmínky jste k tomu obviněnému uložil/a?

	počet	relativní četnost (%)
uložil/a další podmínky	1	1,3
neuložil/a další podmínky	10	13,0
nevyužil/a nahrazení vazby péčí d.o.	66	85,7
<i>N</i>	<i>77</i>	<i>100,0</i>

Jak je patrné, umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby není mezi našimi soudci příliš užívaným nástrojem; využilo ho jen asi 14 % soudců z našeho vzorku. K příčinám tohoto stavu se respondenti již vyjadřovali – viz Tabulku 20. Možnosti uložit další podmínky využil ve své praxi jen jediný respondent.

IV.1.7. Názory na možnost využití elektronického sledování

Další blok otázek se věnoval v současnosti aktuální problematice elektronického sledování, zde konkrétně užití tohoto technického prostředku při nahrazování vazby.

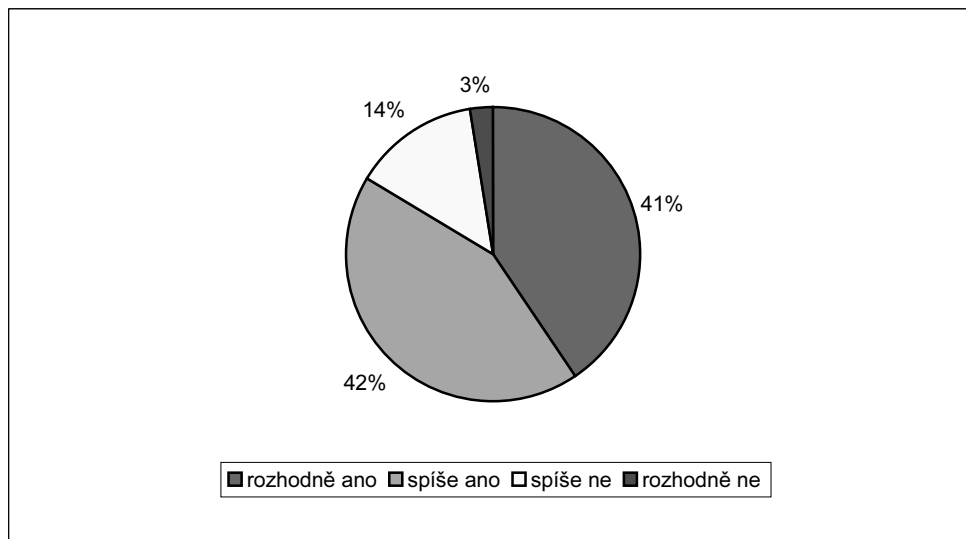
Tabulka 27: Souhlasil/a byste obecně s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení?

	počet	relativní četnost (%)
rozhodně ano	32	40,5
spíše ano	34	43,0
spíše ne	11	13,9
rozhodně ne	2	2,5
<i>N</i>	<i>79</i>	<i>100,0</i>

Rozhodný souhlas s užitím elektronického sledování vyslovilo v obecné rovině 40 % dotázaných, další podobně početná skupina je spíše pro. Souhrnně tedy panuje mezi soudci ve výzkumném vzorku soulad, radikálních odpůrců je zanedbatelný počet. Svůj vstřícný postoj komentují většinou v tom duchu, že by byla zajištěna průběžná kontrola chování obviněného, neboť samotný písemný slib a podobná opatření jeho nepřetržitou kontrolu vylučují. Některé hlasy ale poznamenávají, že zatím s tímto institutem nejsou zkušenosti a jako náhrada vazby by

se měl zavést teprve poté, co se „náramky“ osvědčí u trestu domácího vězení. Také by měla vždy být brána v potaz osobnost pachatele a typ jeho trestné činnosti.

Graf 2: Souhlas respondentů s využitím elektronického sledování při nahrazení vazby

Návazně byli respondenti dotázáni, zda by podle jejich názoru možnost využití elektronického sledování obviněného mohla přispět ke snížení počtu vazeb, tedy k tomu, že by obvinění byli častěji ponecháni na svobodě (resp. propouštěni z vazby), za současného nahrazení vazby některým ze stanovených opatření.

Tabulka 28: Mohlo by elektronické sledování obviněného přispět ke snížení počtu vazeb?

	počet	relativní četnost (%)
rozhodně ano	20	25,3
spíše ano	40	50,6
spíše ne	18	22,8
rozhodně ne	1	1,3
<i>N</i>	79	100,0

V tomto směru projeví respondenti poněkud méně optimistické postoje – vysloveně pozitivní názor má jen čtvrtina otázaných, celkově zde ale vidí pozitivní souvislost tři čtvrtiny respondentů. Skeptici například uvádějí, že do vazby se bere zcela minimální počet obviněných, takže další výraznější snížení počtu vazeb nelze očekávat. Zajímavé je upozornění na fakt, že elektronické sledování nevyklučuje účastenství na trestné činnosti dle § 10 tr. zák. (organizátorství, návod a pomoc)¹⁴².

¹⁴² Zde je tradiční vazba bezpochyby nejúčinnější metodou, pochopitelně za předpokladu, že vazebně stíhaný obviněný nemá k dispozici např. mobilní telefon.

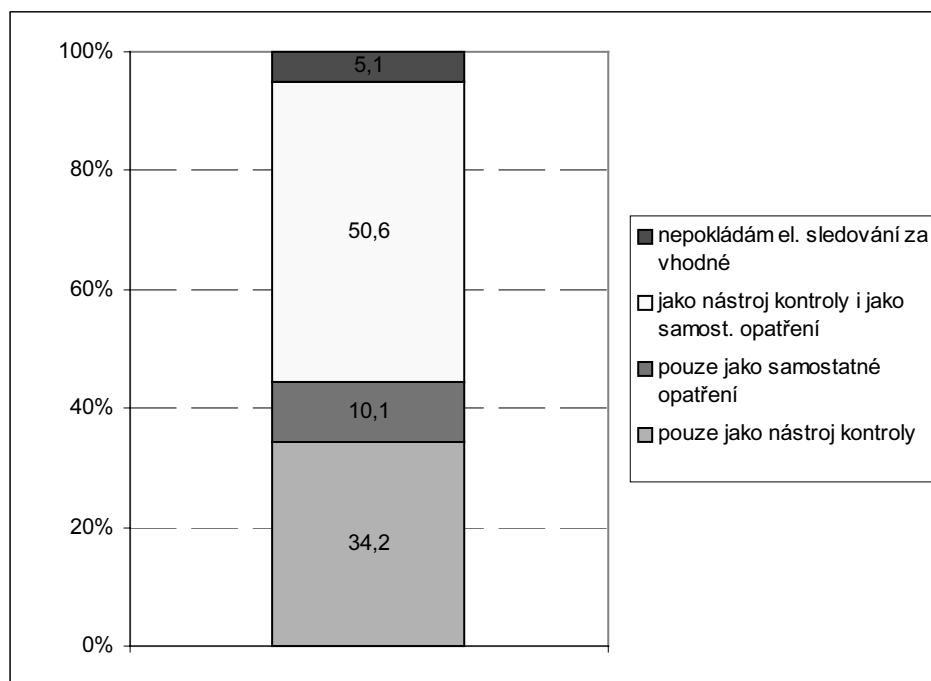
Je relevantní otázkou, zda užívat elektronický monitoring při náhradách vazby využívat pouze jako kontrolní nástroj doprovázející některé ze stávajících opatření (písemný slib, dohled probačního úředníka), nebo jako opatření samostatné. Co si o tom myslí soudci? Rozvrstvení jejich názorů ukazují Tabulka 29 a Graf 3.

Tabulka 29: Jakému modelu byste dal/a přednost při využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení?

Elektronické sledování by mělo být využíváno	počet	relativní četnost (%)
pouze jako nástroj kontroly	27	34,2
pouze jako samostatné opatření	8	10,1
jako nástroj kontroly i jako samostatné opatření	40	50,6
nepokládám za vhodné ho vůbec využívat	4	5,1
<i>N</i>	79	100,0

Polovina výzkumného vzorku by uvítala užití této metody oběma naznačenými způsoby, třetina pouze jako doprovodný kontrolní nástroj.

Graf 3: Preferovaný model využití elektronického sledování při nahrazení vazby

Je zřejmé, že v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení vazby obviněného budou vznikat dodatečné náklady. Vzniká otázka, kým by tyto náklady měly být hrazeny. Názory respondentů na tento problém shrnuje následující tabulka.

Tabulka 30: Souhlasil/a byste obecně s tím, aby byl obžalovaný, jenž by byl pravomocně uznán vinným, povinen hradit v rámci nákladů trestního řízení také náklady vzniklé v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení jeho vazby?

	počet	relativní četnost (%)
ano	68	88,3
ne	9	11,7
<i>N</i>	77	100,0

Bezmála devět z deseti obdržených odpovědí podporuje názor, že odsouzený by měl uvedené náklady hradit. Někteří respondenti upřesňují, že odsouzený by měl hradit státu veškeré náklady spojené s trestním řízením, neboť je svým zaviněným jednáním způsobil a není důvod, proč by je měl nést daňový poplatník. Před rozhodnutím o tomto způsobu nahrazení vazby by ale podle některých měl být obviněný seznámen s povinností náklady uhradit a toto opatření (náhrada vazby) by pak bylo učiněno s jeho souhlasem. V opačném případě by to byla v podstatě sankce za to, že byl propuštěn z vazby, resp. že vzat do vazby nebyl. Jiný respondent tomu ale v podstatě oponuje tvrzením, že žádost o propuštění z vazby je volbou obviněného a ten musí být připraven nést náklady určitého „luxusu“ trávit dobu trestního řízení doma místo ve vazbě. Jak příznivci, tak odpůrci hrazení nákladů pachatelem však shodně upozorňují, že u většiny pachatelů by byly náklady jen těžko vymahatelné.

IV.1.8. Poznatky z praxe

Někteří respondenti využili možnost uvést též další poznatky ze své praxe. V různých obměnách zazněl především názor, dodejme dosti pesimistický, že „*žádný z těchto institutů nezaručí plnění povinností uložených obviněným (zdržovat se v místě bydliště, být k zastizení pro OČTŘ, docházet k soudu, k orgánům PČR atd. ...)*“

Návrhy na vazbu jsou dle respondentů podávány na osoby, které vzhledem ke své kriminální minulosti nemohou být propuštěny na písemný slib (který je pouze formální), současně vzhledem k charakteru trestné činnosti ani nemají finanční prostředky na peněžitou záruku a způsobem svého života (často nemají stálé bydliště) nelze účelu vazby dosáhnout ani dohledem probačního úředníka. Ani jedna z variant náhrad vazby tudíž nedonutí obviněného chovat se v souladu s normami. Opatření nahrazující vazbu podle stávající právní úpravy se tak stávají neúčinnými, obvinění je stále více používají pouze jako účelového prostředku k tomu, aby byli propuštěni na svobodu a v podstatě si z případných omezení a povinností, které jsou jim uloženy, nic nedělají, nerespektují je a neplní. Jeden ze soudců to doplňuje a přirovnává: „*viz naprosto tristní situace s tresty obecně prospěšných prací*“. Některá opatření jsou dle názoru respondentů formální, jen výjimečně využitelná - např. záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, a to i u mladistvých.

Úvahy de lege ferenda se nesou v následujícím duchu: podstatně zpřísnit systém náhrad za vazbu, případně vypustit „mrtvé“ instituty (např. záruka zájmového sdružení – viz výše) a především zajistit účinný a výkonný systém kontroly plnění uložených povinností a omezení obviněným. Zde by mohl být nápomocen systém elektronického monitoringu. Další

návrh zní, aby každá osoba, které bylo sděleno obvinění, byla postavena před soud, který by rozhodl o případné vazbě. Podle současné úpravy, dle tohoto názoru, „*v podstatě o vazbě – resp. podání návrhu – rozhoduje policie, případně státní zástupce a až přeneseně soud*“.

Závěrem této části lze ještě zmínit otázku možných rozdílů v odpovědích respondentů různého věku a různé délky praxe. Je možno konstatovat, že tyto rozdíly jsou ve zkoumaném souboru českých soudců nepodstatné, resp. vzhledem k velikosti vzorku jen obtížně statisticky prokazatelné. V několika položkách se mírně odlišují názory respondentů s kratší praxí, konkrétně 6 až 10 let: téměř pětina z nich má za to, že škála opatření nahrazujících vazbu není dostatečná. Z toho lze opatrně usuzovat, že jsou aplikaci těchto alternativních institutů vzhledem ke své „neopotřebovanosti“ nakloněnější než jejich kolegové. V otázce na praktický přínos jednotlivých opatření jsou více kritičtí především k umístění mladistvého do péče důvěryhodné osoby. Věk dotázaných hraje větší roli snad pouze u ukládání dalších omezení při nařízeném probačním dohledu – třetina respondentů do 40 let uložila nějaké další omezení, zatímco u celého vzorku to byla jen jedna pětina.

Je až s podivem, že ani praxe, ani věk nehraje v názorech soudců významnější roli (byť je třeba znovu upozornit na rozsah vzorku, neumožňující nějaká kategoričtější tvrzení). Ani u tak specifického „technologického“ opatření jako je elektronický dohled nenacházíme významnější rozdíly v názorech mezi mladými soudci a jejich zkušenějšími kolegy. Tato názorová homogenita může být dána například tím, že soudci při různých (formálních i neformálních) příležitostech své názory diskutují a případně korigují.

IV.2. Výsledky dotazníkového šetření mezi státními zástupci

Úvodem je třeba poznamenat, že expertním dotazníkovým šetřením byla na konci roku 2009 oslovena okresní a krajská státní zastupitelství v ČR (a jim odpovídající státní zastupitelství v hlavním městě Praze) prostřednictvím vedoucích státních zástupců. Dotazníky byly anonymní a jejich návratnost byla poměrně vysoká (78, tj. 83 %). Státním zástupcům bylo položeno dvacet otázek, z nichž čtrnáct se týkalo opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení, čtyři otázky možného budoucího využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu a dvě otázky osobního a socioprofesionálního charakteru (věk a počet let praxe respondenta).

Expertního šetření se zúčastnilo nejvíce státních zástupců starších 50 let (50 %), cca 31 % respondentů mezi 41 – 50 lety a 18 % respondentů ve věkovém rozmezí 31 – 40 let. Pouze 1 státní zástupce, který zodpověděl dotazník, byl mladší třiceti let. Pokud jde o počet let praxe ve funkci státního zástupce, největší podíl (30 %) státních zástupců uvedl praxi od 21 – 30 let, následuje 29 % respondentů s praxí nad třicet let, dále 19 % s praxí 11 – 20 let, 14 % s 6 – 10 letou praxí a zbývajících 8 % má za sebou praxi do pěti let. Jeden z dotázaných na tuto otázku neodpověděl.

IV.2.1. Obecně k institutu nahrazení vazby alternativním opatřením

Naprostá většina dotázaných (cca 90 %) považuje současnou škálu opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení za dostatečnou. Zbývajících 10 % označuje současnou škálu za nedostatečnou z několika důvodů: záruky nejsou způsobilé zajistit cíle vazby, chybí možnost účinné náhrady vazby u psychicky narušených jedinců např. možnost přímo umístit takovou osobu do detenčního ústavu, opatření jsou nevěrohodná s ohledem na osobu pachatele trestné činnosti a její charakter, právní úprava nereaguje na moderní a nové možnosti, např. neobsahuje možnost využití elektronického sledování,¹⁴³ a jeden z názorů odkazuje na skutečnost, že „v praxi se kromě písemného slibu obviněného prakticky jiné náhrady nevyskytují, PMS je nedostatečně obsazená, zájmová sdružení záruky nenavrhují, peněžitá záruka je problematická, protože pachatelé buď nemají peníze nebo je důvodné podezření, že je získali trestnou činností, a proto nemohou být jako záruka použity“. Tento respondent se v praxi stejně tak nesetkal s umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby.

V rámci otázky o pozitivních přínosech využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení byla respondentům nabídnuta čtyřbodová škála odpovědí (přičemž 1 znamenala největší přínos a 4 nejmenší přínos). Pokud neshledávali žádný přínos uvedeného faktoru, měli možnost označit odpověď „žádný přínos“. Navíc mohli uvést ke zvoleným variantám volné odpovědi. Výsledky shrnuje Tabulka 31.

¹⁴³ Dotazníkové šetření proběhlo před účinností zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 306/2009 Sb.

Tabulka 31: Co pokládáte za pozitivní přínos využívání opatření nahrazujících vazbu?

	1 – „velký přínos“ (%)	2 (%)	3 (%)	4 – „malý přínos“ (%)	žádný přínos (%)	N
snižování počtu vězňených osob	20,5	24,7	21,9	27,4	5,5	73
snižování nákladů trestního řízení	30,7	28,0	22,7	13,3	5,3	75
zachování sociálních vazeb obviněného (s rodinou, komunitou apod.)	23,6	37,5	26,4	6,9	5,6	72
zachování ekonomických vazeb obviněného (s profesí, zaměstnáním)	26,4	30,6	26,4	13,9	2,8	72

Státní zástupci označili za pozitivní přínos zejména snížení nákladů trestního řízení - cca 31 % respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, tento přínos označilo stupněm 1 a považuje jej za velký přínos, a 28 % jej označilo stupněm 2, tj. celkem 59 %. Následuje zachování ekonomických vazeb obviněného s profesí nebo zaměstnáním - 26 % odpovědí označilo tento přínos jako velký, což spolu s 31 %, které tento přínos označilo stupněm 2, činí celkem 57 %. Dále následuje zachování sociálních vazeb obviněného s rodinou, komunitou apod. Na stupnici je 24 % respondentů označilo za velký přínos a stupněm 2 ohodnotilo cca 38 % respondentů, tj. celkem 62 %. Za nejmenší přínos státní zástupci označili snižování počtu vězňených osob – jen 21 % odpovědí jej označilo za velký přínos a 25 % ohodnotilo tento přínos stupněm 2. Zároveň však plných 27 % respondentů tento přínos označilo za malý a 6 % za žádný. Mimo výslovně nabídnuté možnosti státní zástupci kladně hodnotí jako velký přínos opatření nahrazujících vazbu omezení sociálního (osobnostního) narušení prvotrestaného a zkrácení délky vazebního řízení, jako méně přínosné pak omezení vlivu kriminálních osob.

IV.2.2. Názory na právní úpravu nahrazení vazby jinými opatřeními

Otázka, zda je současná právní úprava nahrazení vazby jednotlivými opatřeními vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě, byla položena u každého ze stávajících náhradních opatření. Jak je dále patrné, z volných odpovědí vyplývá, že respondenti v odpovědi na tuto otázku, týkající se právní úpravy, často hodnotili spíše nedostatky v oblasti praktické využitelnosti jednotlivých institutů.

1) Záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby

Právní úpravu za zcela vyhovující označila převážná část respondentů (55 %), která zodpověděla položenou otázku. Přesto však někteří respondenti uvedli, že se této záruky nevyžívá, během své praxe se s touto zárukou nesetkali, subjekty poskytující záruku jsou

nevyhovující nebo se v naší společnosti nevyskytují. Faktické využití je tedy malé. Určité nedostatky v právní úpravě spatřuje cca 12 % státních zástupců. Poukazují přitom na absenci širšího spektra subjektů poskytujících záruku, na formálnost nebo na účelovost právní úpravy, nedostatek přiměřených sankcí při porušení záruky a její okrajovou využitelnost vzhledem k osobním vlastnostem pachatelů, u nichž přichází vazba v úvahu. Vysoký je počet respondentů, kteří označili závažné nedostatky právní úpravy, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu – plných 33 %. Důvody podporující jejich tvrzení se paradoxně v podstatě neliší od poznámek respondentů, kteří právní úpravu označili za zcela vyhovující a lze je shrnout do následujících bodů:

- v praxi se tato záruka nevyužívá nebo jen minimálně (jeden z dotazovaných se v praxi za 25 let setkal se zárukou zájmového sdružení občanů pouze jednou),
- neexistují důvěryhodné subjekty, které by záruku poskytly (velmi špatně se posuzuje důvěryhodnost subjektů poskytujících záruku - navržení rodinní příslušníci nejsou schopni příznivě ovlivňovat chování, obvinění nemají pevné vazby ke sdružení občanů),
- jedná se ryze formální institut v praxi nevyužitelný.

2) Písemný slib obviněného

Za zcela vyhovující právní úpravu tohoto institutu označilo 78 % dotázaných. Na nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují, upozornilo 13 % respondentů. Dotázanými bylo vytýkáno, že většinou není slib dodržen, jedná se o formální záležitost, je sice v praxi nejvíc využíván, ale někteří obvinění pokračují v trestné činnosti a ocitnou se ve vazbě později. Obviněný, který dosud nebyl trestán, je stíhán vazebně pouze výjimečně u závažných trestných činů, pak je slib nedostatečným institutem vzhledem k vysoké nebezpečnosti skutku a případnému slibu recidivisty nelze věřit. Dále je respondenty vytýkána špatná kontrola dodržování slibu a formalistické pojetí ze strany obviněného při poskytování slibu – jeho účast se omezuje jen na podpis a ne na formulaci slibu. Závažné nedostatky v právní úpravě shledává pouze 9 % státních zástupců. Jeden z dotázaných se k položené otázce nevyjádřil.

3) Dohled probačního úředníka

Právní úpravu nahrazení vazby dohledem probačního úředníka považuje za zcela vyhovující cca 66 % dotázaných, přesto někteří z nich upozornili na nedostatečné kapacity PMS. Na určité nedostatky upozornilo 26 % státních zástupců. Téměř všechny připomínky se týkaly možnosti PMS účinně vykonávat dohled. Nedostatky uváděné respondenty se dají rozdělit do dvou problematických okruhů, jež však spolu úzce souvisí:

- 1) nedostatečná personální vybavenost (nese s sebou formálnost dohledu, dohled není důsledný),
- 2) nedostatečná materiální vybavenost (chybí dostatek služebních vozidel).

Dotázaní vidí i další nedostatky např. v chybějícím prostoru ke kontrole obviněného nejen na pravidelných schůzkách, ale i mimo ně (náhodné kontroly doma apod.), v insolventnosti obviněných, kteří se nemohou dopravit k dohledu na PMS, ve svěřování dalších kompetencí PMS bez odpovídajícího posílení jejich kapacit, v okrajové využitelnosti institutu vzhledem k osobnostním vlastnostem pachatelů, u nichž přichází vazba v úvahu, v relativně vysokých nákladech a v nemožnosti předem se vyjádřit k účinnosti dohledu probačním pracovníkem (probační pracovník předem nezná obviněného).

Závažné nedostatky v právní úpravě shledává 8 % respondentů. Dva respondenti nevyjádřili žádný názor.

4) Peněžitá záruka

Největší podporu ze všech opatření nahrazující vazbu má právní úprava nahrazení vazby peněžitou zárukou. Za zcela vyhovující ji považuje 90 % státních zástupců, kteří odpověděli na tuto otázku. Určité nedostatky právní úpravy vidí 10 % respondentů. Problémy respondenti spatřují především v nutnosti zvažovat výši peněžní záruky tak, aby byla motivující neboť v případě menší částky se snižuje účinnost tohoto opatření, v problematice výchovného účelu institutu (záruka závisí na finančních možnostech obviněného - platba je zpravidla prováděna ze zdrojů jiné osoby) s čímž souvisí také nevyužívání peněžitě záruky v praxi u majetkové trestné činnosti (obvinění nemají prostředky k jejímu využití), v nízké aktivitě obhájců, neboť přes jejich spolupráci s obviněným je tento institut málo využíván a v neposlední řadě také ve vědomí diskrepance mezi hodnotou peněz a hodnotou svobody.

5) Umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby

S právní úpravou nahrazení vazby umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby je zcela spokojeno 69 % státních zástupců. Přesto někteří z nich upozorňují na obtížnou využitelnost tohoto institutu v praxi (upozorňují na skutečnost, že až na výjimky jsou mladistvé osoby vzaté do vazby svěřenci výchovných ústavů) a na nedostatek důvěryhodných osob, u kterých by mohli být mladiství umístěni. Určité nedostatky shledává v právní úpravě 19 % respondentů. Většinou se jedná o následující okruhy připomínek, které spolu souvisejí a vztahují se k pojmu „důvěryhodná osoba“:

- nalezení důvěryhodné osoby (najít takovou osobu včas; za důvěryhodnou osobu nelze označit osobu z prostředí, ze které obviněný mladistvý vzešel a která měla zajistit řádnou výchovu),
- problém s posouzením důvěryhodnosti osoby (nelze vždy dobře posoudit kvality důvěryhodné osoby, aby byla záruka, že péče o mladistvou osobu bude vykonávána řádně),
- posouzení vlivu důvěryhodné osoby (důvěryhodnou osobou bývá zpravidla rodič či jiný příbuzný) a s tím související názor, že mimo rodinný kruh nejsou vhodné osoby,
- faktická absence širšího spektra subjektů, do jejichž péče by mohli být mladiství umístěni

Nejméně respondentů spatřovalo v právní úpravě závažné nedostatky (12 %). K otázce se nevyjádřili tři respondenti.

IV.2.3. Názory na praktickou aplikaci jednotlivých alternativních opatření

Odpovědi státních zástupců na otázku „Plní podle Vašeho názoru jednotlivá opatření nahrazující vazbu v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?“ budou analyzovány zvlášť pro každé ze stávajících náhradních opatření:

1) Záruka zájmového sdružení občanů

Tabulka 32: Plní záruka zájmového sdružení občanů v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	2,6
Spíše ano	12,8
Spíše ne	34,6
Rozhodně ne	17,9
Nedokáže posoudit	32,1

N=78

Jak vyplývá z Tabulky 32, nejvíc respondentů (cca 35 %) volilo odpověď, že záruka zájmového sdružení občanů nahrazující vazbu v praxi spíše neplní svou roli. Svůj názor státní zástupci podporují následujícími výroky, které vykreslují mínění této skupiny:

„V praxi jsem se setkal s jediným případem, pachatelé nejsou zpravidla zapojeni do činnosti nějakého sdružení, to zas nefunguje tak, aby mohlo plnit účel záruky.“

„Soud pouze tento druh záruky nepovažuje za dostatečný.“

„Je pouze minimum případů, kdy se přihlásí nějaké zájmové sdružení a má zájem záruku poskytnout.“

„Je neúčinná pro povahu trestné činnosti zejména násilné, drogové, atd.“

„Málo využíváno, problematické osoby pachatelů, obtížný dohled nad jejich „volným časem“.“

„problematika kolektivní odpovědnosti za kontrolu záruky“

„nejsou ukládána (za 10 let praxe jen cca 5 případů), byla-li uložena, účel splnila“.

Spolu s 18 % skupinou respondentů, podle kterých v praxi rozhodně neplní záruka zájmového sdružení občanů svou roli, tvoří 53% skeptickou většinu.

Výše uvedené ochranné opatření nedokáže posoudit téměř třetina dotázaných, protože se s ním za svoji praxi nesetkala z důvodu velmi malé frekvence či nevyužívání tohoto institutu (tzv. mrtvé ustanovení).

2) Záruka důvěryhodné osoby

Tabulka 33: Plní záruka důvěryhodné osoby v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	0,0
Spíše ano	32,1
Spíše ne	24,4
Rozhodně ne	14,1
Nedokáží posoudit	29,5

N=78

Státní zástupci se ve 32 % přiklonili k názoru, že záruka důvěryhodné osoby v praxi spíše plní svou roli např. ve spojení s dalším opatřením (slibem, dohledem probačního pracovníka). Následuje druhá početná skupina státních zástupců (cca 30 %), kteří nedokáží posoudit tento institut, protože s ním nemají praktické zkušenosti. Tento institut se na jejich pracovištích nevyužívá.

Skeptických je 38 % dotázaných (volili odpověď, že záruka důvěryhodné osoby rozhodně či spíše neplní v praxi svou roli). Příčiny jejich názoru se v obou skupinách respondentů kryjí:

„Záruku v praxi nabízejí zejména blízcí příbuzní obviněného (manželky, družky, ...), kteří však na jeho chování nemají podstatný vliv, o čemž svědčí právě skutečnost, že se trestné činnosti tyto osoby dopustily přesto, že s osobou nabízející záruku společně žily, ale stejně páchaly trestnou činností (majetková, drogy, ...).“

„Osoby, které po většinou záruku nabízejí nejsou pro orgány činné v trestním řízení důvěryhodné ve smyslu tohoto ustanovení.“

„Neznám konkrétní případ kdy by se záruka důvěryhodné osoby ukázala jako účinná.“

„Nepamatuji si za posledních 20 let praxe, aby toto ustanovení bylo použito.“

„je nedostatek důvěryhodných osob“

„záruka je ve většině případů pouze formální“.

3) Písemný slib obviněného

Tabulka 34: Plní písemný slib obviněného v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	14,1
Spíše ano	64,1
Spíše ne	16,7
Rozhodně ne	3,8
Nedokáží posoudit	1,3

N=78

Z odpovědí respondentů vyplývá, že spolu s institutem peněžitě záruky se zřejmě jedná v praxi státních zástupců o jedno z nejdůvěryhodnějších opatření nahrazující vazbu. Na otázku, zda v praxi plní písemný slib obviněného svoji roli, odpovědělo 64 % státních zástupců spíše ano, viz Tabulku 34. Pokud sečteme obě optimisticky smýšlející skupiny (14 % - rozhodně ano a 64 % - spíše ano) dostaneme působivých 78 % státních zástupců. Ve slovním vyjádření pak přes svůj kladný ohlas k tomuto institutu uvedli následující výhrady:

„formalistický přístup obviněného, jeho účast na formulaci slibu je zanedbatelná“

„záleží na každém případě, stávají se i případy, kde jde o formální slib, na který obviněný nedbá“

„třeba použít ve spojení s dalším opatřením (záruka, dohled probačního úředníka)“

„třeba řádně vyhodnotit, že slib je pachatelem míněn vážně“.

Určité pochybnosti o roli slibu obviněného v praxi mělo cca 17 % státních zástupců, a proto se přiklonili k odpovědi spíše ne. Důvodem byla nedůvěryhodnost pachatelů, kteří pouze po/při přistižení při trestném činu slibují nápravu, nedodržování daného slibu ze strany obviněného, slabá motivace obviněného chovat se řádně a žádná kontrola nad chováním obviněného.

4) Dohled probačního úředníka

Tabulka 35: Plní dohled probačního úředníka v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	21,8
Spíše ano	44,9
Spíše ne	19,2
Rozhodně ne	3,8
Nedokáži posoudit	10,3

N=78

Z Tabulky 35 lze snadno vyčíst, že nejvíce státních zástupců zastává názor, že dohled probačního úředníka v praxi spíše plní svou roli (cca 45 % dotázaných). Spolu s téměř 22 % dotázaných, podle nichž tento institut rozhodně plní svou roli v praxi, je kladně hodnocen 67 % respondentů - tedy výraznou většinou.

Dále následuje 19 % státních zástupců, kteří zastávají názor, že dohled probačního úředníka spíše neplní svou roli v praxi a takto odůvodňují svá tvrzení:

„nedostatečná kapacita probačních úředníků s sebou nese formálnost dohledu“

„z hlediska obviněného se jedná spíš o omezení spočívající v návštěvě PMS“

„vliv probačního úředníka na každodenní chování obviněného je malý“.

Pouze necelá 4 % dotázaných jsou přesvědčena o nefunkčnosti institutu dohledu probačního úředníka a volila odpověď rozhodně ne. Jako příklad uvádíme některé z výroků:

„imobilita dohlížejícího orgánu (PMS), nemá-li k dispozici auto nebo není-li delikventem jeho soused“

„nenahradí přehled nad chováním obviněného, zvl. u vybraných trestných činů (např. docházejí na kontroly, ale dále distribuce drog, trestné činy majetkové povahy v nočních hodinách)“.

5) Peněžitá záruka

Tabulka 36: Plní peněžitá záruka v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	42,3
Spíše ano	37,2
Spíše ne	10,3
Rozhodně ne	0,0
Nedokáží posoudit	10,3

N=78

Z odpovědí státních zástupců lze vyčíst, že peněžitá záruka je v praxi respondentů - státních zástupců nejdůvěryhodnějším institutem nahrazujícím vazbu, neboť podle téměř 80 % z nich rozhodně nebo spíše plní tento institut v praxi svou roli. Naproti tomu nikdo z dotázaných nevedl, že by peněžitá záruka svůj účel rozhodně neplnila.

Státní zástupci měli ze své praxe k peněžitě záruce také jisté výhrady (odpověď spíše ne zazněla od cca 10 % dotázaných):

„naši obvinění nemají finanční prostředky a pokud je mají, je podezření, že pocházejí z trestné činnosti“

„peněžitá záruka je problematická z hlediska finančních možností – zpravidla platba jinou osobou - nesplní svůj výchovný účel“

„možnost zneužití „vykoupení“ a únik obviněného z vlivu orgánů činných v trestním řízení“.

6) Umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby

Tabulka 37: Plní umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

	Respondenti v %
Rozhodně ano	6,4
Spíše ano	39,7
Spíše ne	17,9
Rozhodně ne	11,5
Nedokáží posoudit	24,4

N=78

Nejvíce respondentů (cca 40 %) se přiklání k variantě, že umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby spíše plní svůj účel. Výhrady k tomuto institutu v praxi má také cca 30 % dotázaných (volili odpovědi spíše a rozhodně ne) a všechny se dotýkají téměř totožného problému - nalezení důvěryhodné osoby. Ze zkušeností respondentů vyplývá, že mladistvý delikvent nemá zpravidla kvalitní rodinné zázemí z něhož se důvěryhodné osoby zpravidla rekrutují. Některé další poznatky z praxe jsou uvedeny níže:

„Kriminalita proti důvěryhodné osobě (u takto narušených jedinců) je zcela reálná. Je zde velká možnost ohrožení oné důvěryhodné osoby „svěřencem.“ “

„Pokud se již u mladistvého uvažuje o vazbě, pak jde o osobu tak narušenou, že by ji důvěryhodná osoba nezvládla.“

„V praxi se nevyskytuje, žádné osoby toto opatření nenavrhují, což u nás může souviset s tím, že většina mladistvých pachatelů je z romského etnika.“

Zhruba čtvrtina dotázaných nedovede tento institut posoudit neboť v jejich praxi se nevyužívá. Podle jednoho z respondentů *„V případě, jsou-li dány důvody vazby, jsou zpravidla narušeny veškeré sociální vazby v rodině a záruka důvěryhodné osoby je prakticky bezpředmětná.“*, podle jiného názoru *„Při pečlivém zvážení nutnosti vazby není třeba uvedený institut využívat.“*

IV.2.4. Překážky využívání jednotlivých alternativních opatření

Otázka „Co pokládáte za překážku častějšího využívání opatření nahrazujících vazbu?“ byla zodpovádána respondenty zvláště pro jednotlivá opatření s předem formulovanou škálou odpovědí. Státní zástupci pak vyznačovali své hodnocení k jednotlivým možnostem opět na škále od 1 do 4, přičemž stupněm 1 byla označena nejmenší a stupněm 4 největší překážka, a bylo možno též zaškrtnout variantu „není překážkou“ či uvést další, v dotazníku nenabízenou překážku. Údaje uvedené v procentech se vztahují ke skupině státních zástupců, kteří se k dané otázce vyjádřili.

1) Záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby

Tabulka 38: Co pokládáte za překážku častějšího využívání záruky důvěryhodné osoby nebo zájmového sdružení občanů jako opatření nahrazujícího vazbu ?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,33	37,3	67
Nedostatek vhodných subjektů ochotných záruku převzít	3,74	3,9	76
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat plnění podmínek záruky	3,36	1,3	75
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,96	17,4	69

Státní zástupci považovali z nabídnutých faktorů za nejmenší překážku využívání nahrazení vazby zárukou zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby právní úpravu tohoto institutu – stupeň 1 označilo cca 45 % státních zástupců (37 % dokonce v právní úpravě tohoto institutu nespatořovalo žádnou překážku) a nedostatečnou informovanost obviněného o této možnosti (stupeň 1 označilo cca 39 % respondentů).

Velkou překážku viděli respondenti v nedostatku vhodných subjektů ochotných záruku převzít (stupeň 4 označilo cca 67 % dotázaných) a nízkém počtu obviněných, u kterých lze předpokládat plnění podmínek záruky (stupeň 4 označilo cca 60 %). Tento faktor měl také nejvyšší celkový průměr hodnot, tj. byl celkově hodnocen jako největší překážka ze všech nabídnutých faktorů.

Volné odpovědi využilo 7 státních zástupců. Spatořovali překážky například v obtížné kontrole realizace záruky, v náročnosti a odpovědnosti spočívající na bedrech osoby poskytující záruku, v problematice důvěryhodnosti blízkých osob poskytujících záruku v praxi (nemají podstatný vliv na osobu, která spáchala trestnou činnost) atp.

2) Písemný slib obviněného

Tabulka 39: Co pokládáte za překážku častějšího využívání písemného slibu obviněného jako opatření nahrazujícího vazbu ?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,39	44,1	68
Neochota obviněných slib poskytnout	1,39	29,0	69
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat dodržení slibu	3,42	2,6	76
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,42	27,5	69

O tom, že právní úprava nahrazení vazby písemným slibem není žádnou překážkou, je přesvědčeno 44 % respondentů a cca 43 % jich zastává názor, že je jen malou překážkou (stupeň 1). Za malou překážku dále 55 % respondentů označilo neochotu obviněných poskytnout písemný slib a 54 % nedostatečnou informovanost obviněného o této možnosti.

Velkou překážku respondenti spatřují především v nízkém počtu obviněných, u kterých lze předpokládat dodržení slibu – cca 57 % jich zaškrtnulo na stupnici 4 a 30 % zaškrtnulo 3. Zajímavou skutečností je, že pouze necelá 3 % státních zástupců jsou optimistická k osobě obviněného a odpověděla, že dodržení slibu obviněným není překážkou, což nepochybně vyplývá z jejich dosavadní praxe. Tento faktor také zaznamenal jednoznačně nejvyšší celkový průměr hodnot.

3) Dohled probačního úředníka

Tabulka 40: Co pokládáte za překážku častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,40	49,3	69
Nedostatečné materiální kapacity PMS (auta, technické vybavení atp.)	3,18	8,1	74
Nedostatečné personální kapacity PMS	3,15	10,8	74
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu	2,99	4,0	75
Nedostatky v praktickém provádění dohledu ze strany pracovníků PMS	2,35	16,7	72
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,67	26,1	69

Právní úprava tohoto institutu je kladně hodnocena – pro cca 49 % státních zástupců není žádnou překážkou a pro 36 % je pouze malou překážkou (stupeň 1). Tento faktor zaznamenal také nejnižší celkový průměr hodnot. Obdobně, tj. jako malá nebo žádná překážka, je zhruba dvěma třetinami respondentů hodnocena nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti.

Pokud se jedná o nedostatky v praktickém provádění dohledu ze strany pracovníků PMS, zhruba jedna čtvrtina dotázaných je považuje za malou překážku (stupeň 1), protikladný názor zastává rovněž čtvrtina respondentů, která je označila stupněm 3.

Velké překážky (stupně 3 a 4) státní zástupci převážně spatřují v nedostatečných materiálních (automobily, technické vybavení) a personálních kapacitách PMS, ale také v nízkém počtu obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu.

4) Peněžitá záruka

Tabulka 41: Co pokládáte za překážku častějšího využívání peněžitě záruky jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpovědělo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,33	43,5	69
Administrativní náročnost rozhodování o přijetí peněžitě záruky	2,22	12,3	73
Nízký počet osob schopných a zároveň ochotných dostatečnou peněžitou záruku poskytnout	3,23	5,3	75
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,46	29,4	68

Jako v případě předchozích institutů nahrazujících vazbu, právní úpravu peněžitě záruky buď státní zástupci nepokládají za překážku vůbec (44 %), nebo v ní vidí jen malou překážku (44 % označilo stupeň 1). Podobně dobře byla hodnocena i případná neinformovanost obviněného o možnosti poskytnout peněžitou záruku – jako malá (44 %) a žádná překážka (29 %). Administrativní náročnost rozhodování o přijetí této záruky byla respondenty označena na stupnici převážně hodnotami 1 a 2 (54 % dotázaných).

Největší problém vidí respondenti v nízkém počtu osob schopných a zároveň ochotných dostatečnou peněžitou záruku poskytnout. Pro 47 % státních zástupců tento faktor znamená velkou překážku (stupeň 4), což se projevilo i v tom, že zaznamenal jednoznačně nejvyšší celkový průměr hodnot.

Volné odpovědi respondenti využívali podle svých zkušeností z praxe většinou k uvádění negativních aspektů praktické aplikace peněžitě záruky (např. předpoklad nízké účelnosti).

5) Umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby

Tabulka 42: Co pokládáte za překážku častějšího využívání umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby jako opatření nahrazujícího vazbu?

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpověďlo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,33	42,6	68
Nízký počet vhodných osob ochotných ujmout se péče o mladistvého	3,18	2,7	74
Nedostatek informací o kvalitě vztahu mezi mladistvým a možnou pečující osobou	2,77	4,2	72
Nízký počet obviněných, u nichž lze předpokládat plnění podmínek umístění do péče	3,00	4,1	73
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,92	20,9	67

Respondenti neshledávají v právní úpravě tohoto institutu žádné velké překážky. Pro 43 % respondentů není právní úprava překážkou, pro dalších 43 % je pouze malou překážkou (stupeň 1). Tomu odpovídá i nejnižší celkový průměr hodnot (1,33), což znamená, že respondenti hodnotili celkově tento faktor jako nejmenší překážku ze všech nabízených možností.

Skepticky přistupují státní zástupci k počtu osob vhodných a ochotných ujmout se péče o mladistvého (49 % respondentů považuje jejich nízký počet za velkou překážku – stupeň 4) a k počtu obviněných, u nichž lze předpokládat plnění podmínek umístění do péče – 36 % dotázaných je přesvědčeno, že jejich nízký počet představuje velkou překážku). Obdobně je hodnocen nedostatek informací o kvalitě vztahu mezi mladistvým a možnou pečující osobou (stupeň 3 nebo 4 označilo dohromady 54 % dotázaných).

Vcelku pozitivně je respondenty vnímána informovanost obviněného o možnosti umístit jej do péče důvěryhodné osoby. Nízký celkový průměr hodnot vypovídá o tom, že respondenti tento faktor v porovnání s většinou ostatních nabídnutých faktorů za příliš velkou překážku využívání umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby jako opatření nahrazujícího vazbu nepovažují.

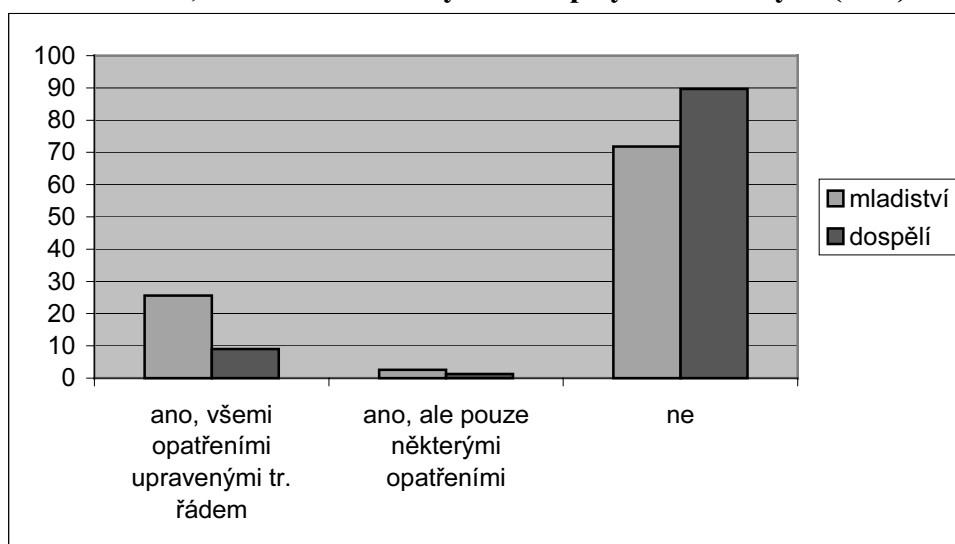
IV.2.5. Názory na omezení možnosti nahrazení vazby jiným opatřením

Podle platné právní úpravy lze nahradit koluzní vazbu (§ 67 písm. b) tr. ř.) pouze u mladistvého, a to výhradně jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby. Byl zjišťován názor respondentů na možnost nahradit koluzní vazbu jak u mladistvého, tak i u dospělého odsouzeného. Dotázaným byly dány na výběr následující varianty souhlasu/nesouhlasu s nahrazením koluzní vazby (stejně v případě mladistvých i dospělých obviněných):

- a) ano, všemi opatřeními upravenými tr. řádem
- b) ano, ale pouze některými opatřeními
- c) ne

Jak v případě mladistvých, tak dospělých obviněných byl nesouhlas s nahrazením koluzní vazby vyjádřen naprostou většinou respondentů (u dospělých obviněných dokonce 90% většinou, viz Graf 4. Naopak 26 % státních zástupců souhlasí s nahrazením koluzní vazby všemi opatřeními upravenými trestním řádem u mladistvých a 9 % u dospělých obviněných.

Graf 4: Souhlas respondentů s tím, aby zákon umožňoval nahradit koluzní vazbu; zvláště u mladistvých a dospělých obviněných (v %)

N=78

Další otázka směřovala k peněžitě záruce. Státní zástupci byli dotázáni zda souhlasí se současnou právní úpravou, kdy zákon vylučuje nahrazení vazby předstížené (§ 67 písm. c) tr. ř.) peněžitou zárukou v případě stíhání pro trestné činy vyjmenované v ustanovení § 73a odst. 1 tr. ř.. Dotázaní téměř shodně odpověděli, že s právní úpravou souhlasí (99 %).

IV.2.6. Povinnosti, omezení a podmínky ukládané při nahrazení vazby

Následujícími otázkami byla ověřována praktická zkušenost státních zástupců s ukládanými opatřeními, zejména se zaměřením na ukládání dalších povinností či omezení v praxi. Pokud respondenti nahrazení vazby písemným slibem obviněného, dohledem probačního úředníka či nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby využili, bylo zjišťováno, zda současně s daným opatřením byly ukládány další povinnosti nebo omezení a pokud ano, jaké.

1) Nahrazení vazby písemným slibem obviněného

Dotazníkovým šetřením bylo zjištěno, že nahrazení vazby písemným slibem obviněného v praxi využilo 66 % státních zástupců, kteří na otázku odpověděli a 29 % z nich uložilo nad rámec slibu povinnosti či omezení. Jednalo se především o zákaz styku s poškozeným (zejména v případě násilného jednání ve vztahu manželů nebo vztahu druh/družka), zákaz vstupu do prostor, kde docházelo k trestné činnosti (např. noční podniky, herny), zákaz požívání alkoholických nápojů ve větší míře nebo vůbec (včetně případného podrobení se dechové zkoušce na alkohol) a dohled PMS. V jednom z případů bylo uloženo obviněnému opatřit si platný doklad totožnosti a pokusit se najít práci ve spolupráci s Úřadem práce. Jedenkrát bylo toto opatření uloženo spolu s peněžitou zárukou.

2) Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka

Dohled probačního úředníka při nahrazení vazby v praxi využila méně než polovina ze 75 respondentů a 28 % z nich uložilo také omezení obdobná těm, která byla uložena u nahrazení vazby písemným slibem: zákaz styku s poškozeným, zákaz návštěv nevhodného prostředí, zákaz požívání alkoholu, povinnost zdržet se hazardních her, dostavovat se k PMS a informovat o způsobu života, zaregistrovat se na Úřadu práce a aktivně se zajímat o zaměstnání, podrobit se protitoxikomanickému léčení a strpět kontroly na test omamných a psychotropních látek a navíc docházet řádně do školy (učiliště) a řádně plnit studijní povinnosti.

3) Nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby

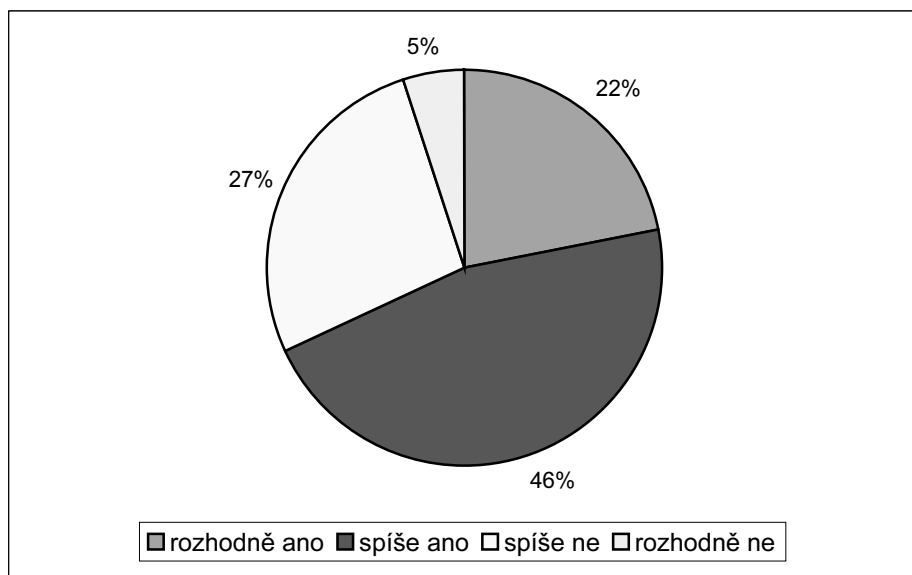
Je nutné zdůraznit, že pouze 12 % ze 75 dotázaných během své praxe využilo nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby, přičemž čtvrtina z nich uložila další omezení a povinnosti (zákaz návštěv nevhodného prostředí, zákaz požívání alkoholu, zákaz stýkat se v určitými osobami, povinnost zdržet se hazardních her, povinnost připravovat se na povolání). Důvody tohoto jevu byly již zmíněny výše (nízký počet osob ochotných ujmout se péče o mladistvého, nedostatek informací o kvalitě vztahu mezi mladistvým a možnou pečující osobou a nízký počet obviněných, u nichž lze předpokládat plnění podmínek umístění do péče).

IV.2.7. Názory na možnost využití elektronického sledování

Možnost využití elektronického sledování je v trestním řádu upravena v souvislosti s kontrolou výkonu trestu domácího vězení. Jelikož zahraniční praxe ukazuje širší využití elektronického sledování (např. v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu, či nahrazení vazby) a bylo by užitečné některé zkušenosti ze zahraničí využít, byly v dotazníku předloženém státním zástupcům také zjišťovány názory respondentů na elektronické sledování.

První otázka ověřovala, zda respondenti souhlasí obecně s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení. Byly jim nabídnuty čtyři možnosti odpovědi (rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne), případně mohli svoji odpověď doplnit. Názory respondentů vykresluje Graf 5.

Graf 5: Souhlas s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení (v %)

N=78

Skupina státních zástupců, kteří rozhodně souhlasí a spíše souhlasí s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení, převažuje nad skupinou skeptiků. Přínos vidí v lepší kontrole nahrazení vazby a rozšíření možnosti uložení povinností a omezení a kontrole jejich dodržování.

Někteří respondenti, kteří volili odpověď „spíše ano“ (46 %), poukazují ve volných odpovědích na případné problémy (např.):

„nedokáží si toto opatření v praxi představit, PMS ho není schopna zajistit“

„je nutné vyřešit otázku ochrany osobnosti“

„V případě bezchybného technického zabezpečení a pouze u důvodů vazby dle § 67 písm. a), c) tr. řádu a dostatečného personálního obsazení PMS“.

„Spíše ne“ odpovědělo 27 % státních zástupců. Jeden z respondentů ve volné odpovědi zareagoval: „K vazbě je přístupováno pouze v krajních případech a elektronické sledování by ji sotva mohlo nahradit“.

Rozhodně s využitím elektronického sledování při nahrazení vazby nesouhlasí 4 dotázaní. Zastánci této varianty tvrdí:

„zatím se zřejmě nelze kvalifikovaně vyjádřit, chybí praktické poznatky“

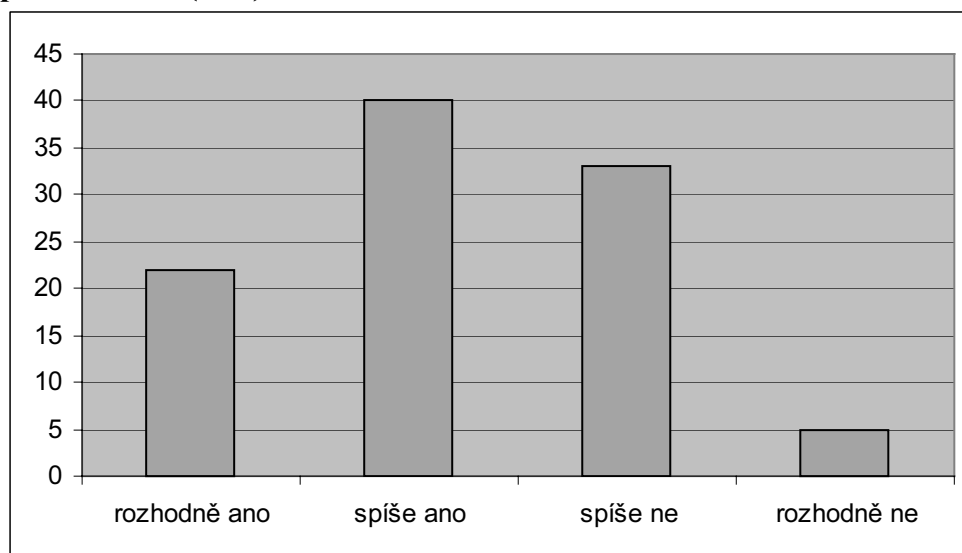
„zatím nejsou zkušenosti s trestem domácího vězení, velké náklady na realizaci takového opatření (finanční).“

Respondenti byli dále dotázáni, zda se domnívají, že by možnost využití elektronického sledování obviněného mohla přispět ke snížení počtu vazeb, tedy k tomu, že by obvinění byli častěji ponecháni na svobodě, resp. propouštěni z vazby za současného nahrazení vazby některým ze stanovených opatření.

Opět převažuje skupina optimistů (cca 62 %), viz Graf 6. Klad spatřují v možnosti ponechat na svobodě osoby, které jsou brány v současnosti do vazby kvůli nemožnosti účinné kontroly a také v ekonomické stránce věci. Při ztrátě zaměstnání obviněného dochází k nárůstu jeho dluhů za vazbu dále za nutnou obhajobu atd. Každé další opatření nahrazující vazbu může přispět k individualizaci řešení umožňující pobyt obviněného na svobodě během trestního řízení.

Mezi zbývajících 38 % státních zástupců zazněly názory, že je počet vazebně řešených trestních věcí zcela minimální a že nebude dostatek vhodných osob, u nichž by bylo možnost elektronický prostředek nasadit.

Graf 6: Přispěje možnost elektronického sledování obviněného ke snížení počtu vazeb? (v %)

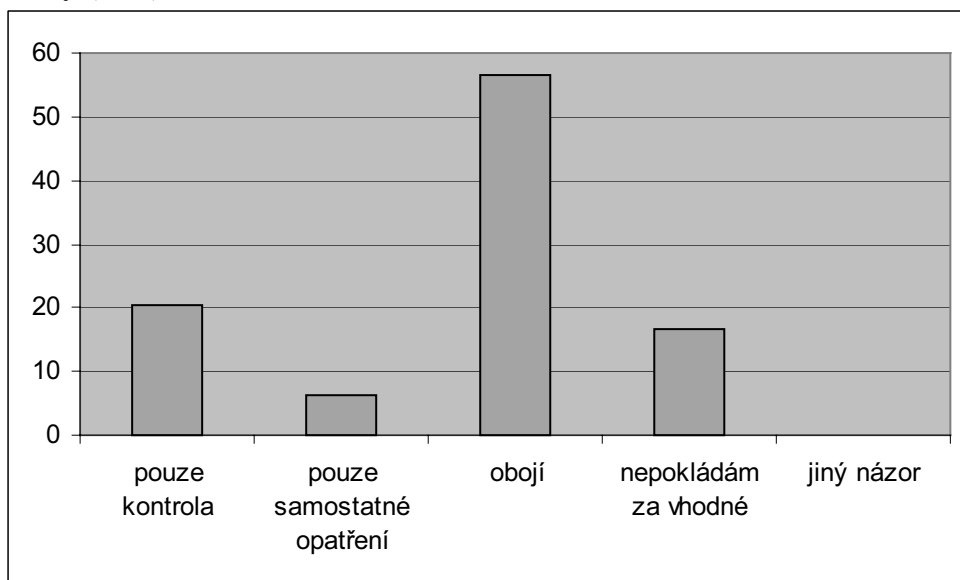
N=78

Třetí otázka zjišťovala, jakému modelu by dali státní zástupci přednost při využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení.

Státní zástupci mohli volit jednu z předem připravených variant odpovědí:

- a) elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako nástroj kontroly obviněného v rámci podmínek stanovených při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření
- b) elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě
- c) elektronické sledování by mělo být možno využívat jako nástroj kontroly obviněného při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření i jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě
- d) nepokládám za vhodné elektronické sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení využívat
- e) jiný názor

Graf 7: Preferovaný model využití elektronického sledování při nahrazení vazby (v %)

N=78

Z Grafu 7 jasně vyplývá mínění státních zástupců, kteří se nejčastěji přiklonili k variantě c) – elektronické sledování by mělo sloužit současně jako nástroj kontroly při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření i jako samostatné opatření nahrazující vazbu (56 %).

Poslední dotaz v dotazníku zněl: „Souhlasil/a byste obecně s tím, aby byl obžalovaný, jenž by byl pravomocně uznán vinným, povinen hradit v rámci nákladů trestního řízení také náklady vzniklé v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení jeho vazby jiným opatřením?“.

Odpověď respondentů byla jednoznačná – 94 % souhlasí s hrazením nákladů vzniklých při využití elektronického sledování. Státní zástupci považují každé nahrazení vazby za krok ve prospěch obviněného, proto by měl nést náklady, které náhradu vazby

umožní. Jedna z odpovědí zněla: „*Před rozhodnutím o náhradě vazby by měl být obviněný poučen o náhradě a tento institut by měl být použit pouze v případě, že obviněný prohlásí, že náklady uhradí.*“ nebo další : „*Pokud by byla vazba nahrazena elektronickým sledováním na základě žádosti obviněného, tak to ano.*“

Jiní oslovení státní zástupci poukazují na špatnou finanční situaci odsouzených (insolvenci či minimální příjmy) a problémy s vymahatelností případné pohledávky.

Závěrem je nutno podotknout, že dotazníkové šetření proběhlo před účinností zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 306/2009 Sb. a s tím související novelou tr. ř.. Ačkoli se státní zástupci vyjadřovali k daným otázkám v době legisvakance nového trestního zákoníku a neměli tak žádnou praktickou zkušenost s institutem domácího vězení a elektronickým sledováním, jejich postoje k dalšímu využití elektronického sledování, především v případě nahrazení vazby, jsou vesměs kladné. Plyne to z jejich přesvědčení, že zejména v případě vazby útěkové a předstižné by tento institut mohl ve vhodných případech zajistit dostatečnou kontrolu pohybu a pobytu obviněného a nedošlo by přitom k narušení jeho sociálních a ekonomických vazeb.

IV.2.8. Rozdíly v názorech mezi zúčastněnými soudci a státními zástupci.

Je zřejmé, že v práci obou zkoumaných profesních skupin jsou rozdíly, které by se měly odrazit i v jejich postojích k problematice náhrad vazby. V našem vzorku byly tyto skupiny rovnoměrně zastoupeny; můžeme ovšem předeslat, že se názory soudců a státních zástupců nijak dramaticky neliší.

Drobné odchylky pozorujeme u hodnocení právní úpravy některých institutů: třetina státních zástupců má za to, že u záruky zájmového sdružení občanů jsou závažné nedostatky (u soudců tento postoj sdílí jen 15 % dotázaných). Úprava peněžité záruky naopak zcela vyhovuje 90 % státních zástupců oproti 76 % soudců (a žádný z dotázaných státních zástupců zde neshledává závažné nedostatky).

Není zřejmě překvapením, že mnohem menší množství státních zástupců využilo možnosti nahrazení vazby slibem, stejně jako dohledem probačního úředníka. Za povšimnutí ale stojí menší souhlas státních zástupců se zavedením elektronického monitoringu – „rozhodně pro“ je jen 22 % státních zástupců oproti 41 % soudců. Proti zavedení („spíše“ nebo „rozhodně“) je dohromady bezmála třetina zástupců, zatímco u soudců je nesouhlasných hlasů jen zhruba 16 %.

IV.3. Výsledky dotazníkového šetření mezi probačními úředníky

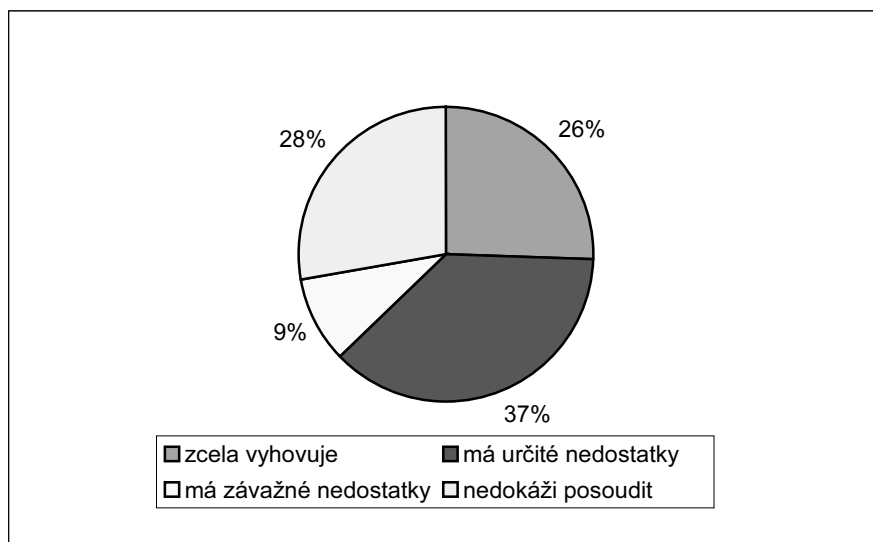
Dotazník pro probační úředníky se týkal především náhrady vazby dohledem probačního úředníka. Byl rozeslán po jednom na všechna střediska Probační a mediační služby a na ředitelství PMS ČR. Vyplněný dotazník vrátilo celkem 43 probačních úředníků z jednotlivých středisek, z dalších tří středisek došla odpověď s vysvětlením, proč se dotazníkového šetření nezúčastnila (dlouhodobá nemoc příslušné pracovnice, zcela minimální, resp. žádné zkušenosti s institutem náhrady vazby dohledem probačního úředníka).

Věk respondentů se pohyboval mezi 26 až 54 lety (průměrný věk zúčastněných probačních úředníků byl 37 let). Ve svém povolání působili dotazovaní 1 rok až 9 let (průměr činil cca 5,5 roku), přičemž délka praxe devět let je maximální možná, vzhledem k počátku fungování Probační služby (účinnost zákona o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb. nastala dnem 1. ledna 2001).

IV.3.1. Názory na právní úpravu nahrazení vazby dohledem

Dotazníkové šetření mezi probačními úředníky otvírala otázka, jestli je současná právní úprava nahrazení vazby dohledem probačního úředníka vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě. Nejfrekventovanější odpověď (37 %, 16 respondentů) zněla, že právní úprava má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (viz Graf 8).

Graf 8: Názory respondentů na současnou právní úpravu nahrazení vazby dohledem probačního úředníka (v %)

Z vyjádření, která se v názorech respondentů opakovala nejčastěji, uvádíme problematiku malých možností Probační a mediační služby pokud jde o důslednou kontrolu, neboť osoba obviněného není zajištěna stoprocentně. Obviněný se sice např. v pravidelných intervalech dostavuje na středisko PMS, není však možné sledovat jeho činnost mezi jednotlivými konzultacemi, klient může pokračovat v páchání trestné činnosti. Dále jsme zaznamenali podnět, že jsou nedostatečně popsány pravomoci probačních úředníků, vzhledem k presumpci nevinoty není možný vstup do místa bydliště bez souhlasu obviněného (ověření, zda se obviněný v místě zdržuje), a vyvstávají s tím spojené nevýhody ohledně objektivizace údajů.

U případů, kdy obviněný, nad nímž byl vysloven dohled probačního úředníka, chce změnit místo pobytu (ze zákona je možné změnit místo pobytu pouze se souhlasem probačního úředníka), je podle názoru některých respondentů na PMS kladena velká zodpovědnost, a nastalou situaci by vždy řešili až po konzultaci s příslušným soudcem, státním zástupcem a požadovali by jeho jasné stanovisko.

Další oblastí, kde jsou spatřovány nedostatky, je vzájemná kooperace mezi orgány činnými v trestním řízení a Probační službou - např. pomalá reakce soudů na negativní zprávy od PMS. Soud by měl v takovém případě reagovat okamžitě a stanovený dohled přeměnit zpět na vazbu. Chybí předjednání; orgán činný v trestním řízení zasílá nepravomocná usnesení; málokdy vyžaduje zprávy; neinformuje o krocích vůči klientovi (výslech, opětovné vzetí do vazby, jednání soudu); k usnesení nepřipojuje pověření a další potřebné dokumenty (usnesení o zahájení trestního stíhání, obžaloba apod.)

Často zdůrazňovanou vadou je nejasnost/nejednotnost v tom, kdy a za jakých podmínek je možné náhradu vazby dohledem ukončit, vyjma pravomocného rozsudku neexistuje jednotný způsob ukončení.

Nevýhodu spatřují dotazovaní také v tom, že u možnosti nahrazení vazby dohledem absentuje horní sazba, příp. výše trestu odnětí svobody, určující, u kterých trestných činů je možné nahrazení vazby. Podle připomínky lze za současné úpravy vazbu nahradit i v případech velmi závažné trestné činnosti.

K nedostatkům řadí dále především to, že při náhradě vazby odpadá povinnost orgánů činných v trestním řízení ve stanovených lhůtách přezkoumávat, zda přetrvávají vazební důvody. Na rozdíl od zákonem stanovené maximální délky vazby je tak náhrada vazby dohledem fakticky neomezená až do doby pravomocného meritorního rozhodnutí. Náhrada vazby dohledem tak trvá i několik let.

Respondenti poukazují obecně též na to, že chybí možnost uplatnění domácího vězení resp. náhrada vazby domácím vězením, vhodným způsobem by se po zavedení do praxe dalo uplatnit elektronické sledování obviněného.

Za zcela vyhovující je pokládána čtvrtinou respondentů (26 %, 11), celkem tedy převážná většina dotazovaných (63 %) shledává, že právní úprava v podstatě splňuje svůj účel.

Závažné nedostatky uvedli 4 oslovení, tři z nich ve věku do 30 let. Zmiňovali zejména, že právní úprava § 73 tr. ř. je velice úzká - pokud musí být postup při realizaci tohoto institutu

v souladu s legislativou, nedává tato mnoho možností, jak obviněného kontrolovat, dále s ním pracovat, např. motivovat k dalším krokům vedoucím k řešení situace. Dochází proto často k tomu, že účelu náhrady vazby dohledem není dosahováno. Rovněž je konstatováno, že za současného vytížení probačních úředníků a jejich nedostatku, je těžké se v rámci náhrady vazby dohledem maximálně tomuto klientovi věnovat, tj. vést konzultace téměř každý týden, kontrolovat klienta, apod. Někteří respondenti se také domnívají, že kontrolní činnost úředníků ovlivňuje, resp. oslabuje princip presumpce nevinny.

K podstatným nedostatkům je řazen již výše zaznamenaný postřeh o absenci pravidelného přehodnocování trvání vazebních důvodů a potažmo důvodů pro trvání náhrady vazby dohledem.

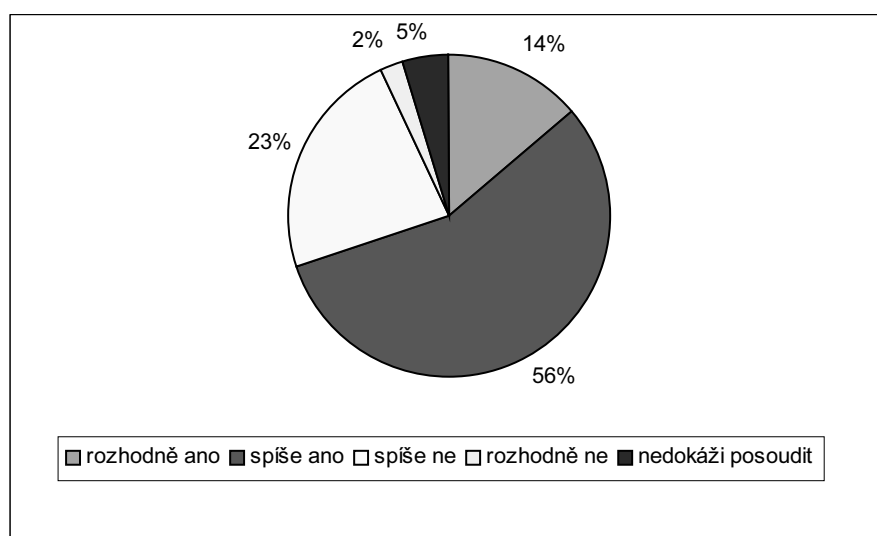
Zevrubně popsanou výhradu k právní konstrukci náhrady vazby dohledem (v textu též „NVD“) poskytl jeden z respondentů: *„Trvají-li vazební důvody a OČTŘ rozhodne o jejich nahrazení, dle zákona tím říká, že účelu vazby lze dosáhnout jinými opatřeními obsaženými v zákoně, tato opatření (včetně NVD) však ze své podstaty více či méně vycházejí z dobrovolnosti obviněného, neboť neexistují účinné mechanismy, jak splnění podmínek zajistit a ochránit společnost – vynutitelné jsou opět pouze hrozbou vzetí obviněného na vazbu; procesně se tak obviněný, u kterého trvají vazební důvody, dostává do stejného postavení jako obviněný, u kterého OČTŘ usoudily, že vazební důvody netrvají (v případě, že dojde k jejich naplnění, postupuje se stejně), pouze má povinnost spolupracovat s PMS (jde-li o NVD), pokud nespolupracuje, tj. fakticky dojde k naplnění již existujících a trvajících vazebních důvodů („skrývá se“ apod.), je vzat na vazbu – celá konstrukce institutu náhrady vazby je jaksi „v kruhu“, sami obvinění nechápou, že jsou na svobodě, ale vazební důvody přitom trvají.“*

Opakovaná výtky, zde považovaná za značný nedostatek současné právní úpravy, směřuje k faktu, že Probační a mediační služba nemá prostředky k zajištění toho, aby obviněný nepáchal další trestnou činnost, neovlivňoval svědky nebo neuprchl.

IV.3.2. Názory na praktickou aplikaci dohledu při nahrazení vazby

Zda podle názoru dotazovaných plní dohled probačního úředníka jako opatření nahrazující vazbu v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě, nás zajímalo v otázce druhé. Podle převážné většiny respondentů dohled probačního pracovníka jako opatření nahrazující vazbu v praxi svoji roli plní - kladně jich na tuto otázku odpovědělo v součtu (rozhodně ano, spíše ano) 30, tj. 70 %. Výsledky shrnuje Graf 9.

Graf 9: Názory respondentů na to, zda dohled probačního úředníka jako opatření nahrazující vazbu plní v praxi svoji roli (v %)

Deset dotazovaných se domnívá, že danou zkoumaný institut svou úlohu spíše nenaplní. Jako konkrétní poznámky uvádějí opět malou možnost kontroly obviněného, při neplnění povinností často chybí okamžitá reakce soudu. Obviněný má široké pole možností, jak manipulovat s informacemi, které nelze ze strany PMS zkontrolovat. Má tedy větší možnost chovat se způsobem, který je chápán jako vazební důvod, např. ovlivňování svědků, či dokonání trestného činu. Dohled jako takový nedokáže zabránit v pokračování trestné činnosti klienta.

Činnost Probační služby ČR je v rámci náhrady vazby dohledem smysluplná, pokud dohled plní svůj účel a není formální. PMS poté může orgánům činným v trestním řízení vypracovat např. tzv. zprávu před rozhodnutím, kde se vyjadřuje k možnému uložení alternativního trestu včetně dalších vhodných opatření, opírajíc se o fungující účinnou spolupráci s obviněným. Účelná také bývá podle odpovědí dotazovaných spolupráce tam, kde PMS vstupuje z pověření orgánů činných v trestním řízení již do fáze přípravy stanoviska k možné náhradě vazby dohledem a obdobně zde společně s obviněným vyhodnotí jeho rizika a potřeby a navrhuje opatření v rámci nahrazení vazby dohledem k ochraně společnosti před recidivou trestné činnosti.

Pokud státní zástupce nebo soudce nestanoví další povinnosti ve svém rozhodnutí (vyžaduje-li to situace např. u osob závislých na návykových látkách) a jedinou povinností je dostavit se na probační středisko, konstatují někteří z respondentů, že jde o opatření formální nemající zásadní vliv na obviněného.

Jeden probační pracovník se domnívá, že institut náhrady vazby dohledem rozhodně svoji roli neplní. Uvádí, že „nedostatečné kontrolní mechanismy ze strany PMS (souvisí s materiálním vybavením a personálním obsazením) spolu s nedostatečnou (spíše žádnou) odezvou soudů na sdělení PMS způsobují, že podmínky NVD nejsou ze strany klienta plněny. Také rychlost orgánů činných v trestním řízení není pro klienta silnou motivací k dobré

spolupráci v rámci NVD, která trvá i více než 4 roky (a nejedná se o § 71 odst.8 a,b tr.ř.).“

Pro shrnutí citujme z názoru probačního úředníka, který se domnívá, že náhrada vazby dohledem svoji roli v praxi spíše nenaplnuje a předkládá fakta, jež ho k tomuto závěru vedou:

„Zda je dohled z hlediska svého obsahu účelný a není formální, však ve velké míře závisí na dobrovolnosti obviněného, vzhledem k presumpci neviny u NVD v podstatně větší míře než u ostatních dohledových institutů, kde je popsán spáchaný trestný čin, vysloveny vina a trest, jehož výkon je podmíněn splněním určitých povinností, stvrzených v probačním programu. Oproti tomu vazba je institutem ryze nedobrovolným (obviněný se na jejím obsahu nijak nepodílí), není však trestem, je institutem zajišťovacím. Účelem vazby je zajistit, aby nedošlo k naplnění trvajících vazebních důvodů, pro něž existuje důvodná obava (vyplývající z jeho jednání nebo dalších skutečností). Dohled však není zajišťovacím institutem, je alternativou k výkonu trestu OS. PMS ČR nedokáže ani v rámci dohledu zajistit, aby k naplnění vazebních důvodů (vyplnění důvodné obavy) nedošlo.

Dohled je ve své podstatě alternativou k VTOS, jeho účelem je prostřednictvím sledování, kontroly a odborného vedení odsouzeného pachatele pomoci mu snížit možnost recidivy a ochránit tak společnost před jeho dalším páčáním TČ (záměrně nyní potlačují nikoli nedůležitý smysl vést pachatele ke snížení následků jeho TČ, který v dikci zákona chybí). Zda se pachatel k TČ nakonec opět uchýlí, bude pochopitelně vždy záležet na samotné jeho vůli. Dohled v rámci NVD je posunut do přípravného řízení, v rámci něhož má být zajištěno, že nedojde k událostem, popsaným zákonem ve formulaci tzv. vazebních důvodů. PMS ČR maximálně dokáže zpětně zkontrolovat, zda k těmto událostem, o nichž panuje důvodná obava, nedošlo, předem může pouze působit na obviněného analogicky k činnostem v rámci ostatních dohledových institutů (u NVD má ovšem navíc omezené pravomoci). Zajistit, že k událostem nedojde, tedy zajistit výsledek PMS nedokáže. Tento „výsledek“, který je sledován zákonem, lze zajistit skutečně pouze omezením svobodného rozhodování obviněného prostřednictvím výkonu vazby. Na dosažení účelu vazby bez samotného výkonu vazby se naopak vždy podílí volní složka obviněného, který je na svobodě. PMS nedisponuje prostředky, jak požadované zajistit. Vzhledem ke svým cílům však usiluje o zajištění maximálních možných kontrolních mechanismů, které mohou být zavedením elektronického monitoringu v rámci NVD výrazně posíleny.“

IV.3.3. Překážky využívání dohledu jako alternativního opatření

V otázce č. 3 nás zajímalo, co podle názoru probačních úředníků brání v praxi čtenějšímu užívání náhrady vazby jejich dohledem. Možnosti byly odstupňované na škále 1 - 4, přičemž 1 = malá překážka a 4 = velká překážka častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu. Respondenti měli též k dispozici kolonku „není překážkou“.

Tabulka 43: Co pokládáte za překážku častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu? (počet respondentů)

	Průměr na škále 1 (= malá překážka) – 4 (= velká překážka)	NENÍ překážkou (%)	N (odpověďelo)
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1,95	42,1	38
Nedostatečné materiální kapacity PMS (auta, technické vybavení atp.)	2,72	14,3	42
Nedostatečné personální kapacity PMS	2,62	11,9	42
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu	2,63	2,4	42
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1,97	14,6	41

V právní úpravě nejsou spatřovány významnější překážky, 42 % respondentů ji považuje za problém nižší závažnosti (1 a 2) a stejný podíl dotázaných ji dokonce za překážku vůbec nepovažuje. Tento faktor také zaznamenal nejnižší celkový průměr hodnot (1,95), tj. byl celkově hodnocen jako nejmenší překážka ze všech nabídnutých faktorů. Je ovšem třeba upozornit, že k tomuto faktoru se svým hodnocením vyjádřilo nejméně respondentů (38).

Nedostatečnost personálních a zejména materiálních kapacit Probační a mediační služby je naopak shledávána jako možná příčina méně častého ukládání náhrady vazby dohledem probačního úředníka. Více než polovina dotázaných řadí materiální nedostatečnost mezi překážky velkého významu (stupeň 3 a 4), chybějící lidské zdroje za závažný problém považuje 45 % oslovených. Nedostatečné materiální kapacity byly také faktorem, který zaznamenal nejvyšší celkový průměr hodnot (2,72). U obou faktorů je názorové spektrum zajímavě rozloženo, neboť pro změnu celkem 29 % resp. 24 % je považuje za překážku malou či žádnou, nedostatek personálu je dokonce v součtu odpovědí ve 43 % řazen do kategorie překážek 1 a 2, tedy nižší závažnosti. Z toho plyne, že probační úředníci by přivítali posílení středisek především po materiální stránce (a pravděpodobně nejen pro agendu náhrady vazby dohledem).

Poměrně vyrovnané jsou názory na to, jak ovlivňuje četnost ukládání náhrady vazby dohledem probačního úředníka nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu (viz Tabulka 43). To, že by to překážka nebyla, tvrdí pouze jeden respondent a za překážku malou je považován nedostatek „vhodných“ obviněných pouze dalšími šesti. Dotazovaní se přiklánějí zejména k možnostem 2 (29 %) a 3 (33 %), ovšem v součtu závažnosti 3 a 4 (velká překážka) je to již 55 %, tudíž můžeme konstatovat, že osoba obviněného a její vhodnost pro náhradu vazby dohledem (event. jejich nedostatek) je jedním z klíčových faktorů, ovlivňujících četnost ukládání.

Nedostatečná informovanost obviněného o možnosti nahradit vazbu dohledem probačního úředníka se nezdá být podle názorů z našeho dotazníkového šetření příliš

závažnou překážkou (průměr 1,97). Takřka 60 % ji řadí mezi obtíže nižší důležitosti, dalších 15 % ji za komplikaci vůbec nepovažuje.

Mezi další možné překážky, nenabídnuté v dotazníku, řadí probační úředníci například nedostatečnou informovanost advokátů o této možnosti náhrady vazby (ta je považována za komplikaci nižší závažnosti – stupeň 2) a nebo obavy orgánů činných v trestním řízení, že Probační služba nedokáže účinně dohlížet na obviněného (významnější zábrana s hodnocením 3). Za velké překážky považují probační úředníci mj. špatnou komunikaci soudů a státních zastupitelství (např. včasné sdělování o uložení náhrady vazby dohledem či o jejím skončení); nedodržování zákonných lhůt pro nahrazení vazby dohledem a nereagování na zprávy Probační služby ze strany soudů a státního zastupitelství, dále že soudci toto opatření nepovažují za dostačující nebo jej naopak shledávají zbytečným.

Rovněž za velkou komplikaci je pokládána neexistence elektronického monitoringu, neochota klientů dodržovat podmínky dohledu nahrazujícího vazbu a lhůty pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení ve vazebních věcech.

Jeden respondent nám na téma možné spojitosti mezi zmiňovanými činiteli a frekvencí nahrazování vazby dohledem nabídl tuto úvahu: *„Uvedené faktory jsou velmi závažné pro praxi NVD, je však otázka, nakolik souvisejí s četností ukládání NVD. OČTŘ totiž v této otázce rozhodují samostatně s ohledem na ne/existenci vazebních důvodů a zákonné lhůty, jimiž se řídí. Dle platných metodik PMS ČR do přípravy stanoviska k možné náhradě vazby dohledem (P NVD) nevstupuje bez předchozího pověření (souhlasu) rozhodujícího OČTŘ. Pokud se tedy na PMS ČR obrátí obviněný se svou žádostí, PMS se z praktických důvodů řídí vyjádřením OČTŘ, který o NVD rozhoduje. Uvedené (např. kapacitní) důvody tak případně zohledňuje až při samotném výkonu NVD.“*

IV.3.4. Činnost probačního úředníka při nahrazení vazby dohledem

Ze statistik Probační a mediační služby ČR vyplývá, že podíl případů nahrazení vazby obviněného dohledem probačního úředníka je v rámci celkového nápadu případů PMS ČR velmi nízký (1 - 2 %). Přesto nás zajímalo, za jak náročnou považují sami probační úředníci svoji činnost při výkonu dohledu v rámci nahrazení vazby v porovnání s ostatní agendou. Byť je roční nápad těchto případů dohledu velmi nízký, agenda spojená s jeho výkonem je výraznou většinou shledávána náročnou (označilo ji tak 61 % respondentů), 12 % ji dokonce považuje za nejnáročnější ze svých činností. Shodují se na tom probační úředníci bez ohledu na věk. Jde zejména o časovou náročnost, neboť frekvence osobních konzultací je vyšší (na počátku obvykle 1x týdně), probíhá kontrola obviněného v místě bydliště, je nutný další častý kontakt s klientem (telefonicky, e-mailem), ověřování informací a čtenější zpracovávání zpráv o průběhu dohledu (ke každému hlavnímu líčení). Zmiňována je také větší odpovědnost s ohledem na zajištění ochrany společnosti. Zátěží je i to, že dohled může trvat do pravomocného rozhodnutí soudu i několik let.

Pokud je agenda považována za méně náročnou, vyplývá to zejména z respektování presumpce nevinny. Klient, který nechce spolupracovat na řešení své věci, nedoznává se, se tak pouze dostavuje v pravidelných intervalech ke konzultacím a informuje o aktuálních změnách.

„Z pohledu zátěže pracovníka je tato otázka obtížně hodnotitelná, vždy pochopitelně záleží na individualitě případu. Často jde o recidivisty, u nichž se pracovník v rámci vedení tzv. řádného života zajímá i o plnění povinností atd. vyplývajících z ostatních kauz a obsahově se tak dohled v podstatě neliší od ostatních dohledových agend (probace, parole). Na druhou stranu je zde velký podíl tzv. formálních dohledů. Celkově je tato agenda v porovnání s ostatními více zatížena administrativními úkony (záznamy z konzultací, zprávy OČTŘ) v souvislosti s vyšší frekvencí konzultací a podáváním zpráv tam, kde si je OČTŘ ve vyšší míře vyžadují (jinak je dle metodik podávání zpráv u NVD naopak vymezeno v menší intenzitě: na počátku spolupráce a před jejím ukončením resp. před meritorním rozhodnutím OČTŘ).

Dohledové činnosti jsou s ohledem na kapacity PMS ČR obecně více vykonávány „v kanceláři“, stěžejním prostředkem realizace dohledu jsou konzultace na střediscích PMS. Proto je spolupráce v rámci NVD oproti ostatním agendám „četnější“ (nemusí však být vpravdě „intenzivnější“, tento termín může zavádět).“

Specifiky u náhrady vazby dohledem probačního úředníka jsme se zabývali v další otázce. To, že oproti jiným případům, kdy probační úředník vykonává dohled, existují, nám potvrdilo 40 z celkem 43 dotazovaných.

Základní odlišností je, že platí presumpce nevin, klient je v roli obviněného/obžalovaného, nikoliv odsouzeného. Proto se nezpracovává plán dohledu (probační program určující specifický obsah dohledu), který je jinak nedílnou součástí ostatních dohledových případů. Dále není většinou vykonávána návštěva v místě bydliště (obviněný nemusí vpustit probačního úředníka do svého obydlí) a nejsou vyžadovány zprávy Policie ČR a městských úřadů ohledně přestupkové agendy a dalšího trestního stíhání. Dohled je zaměřen pouze na udržení kontaktu, seznámení se se situací obviněného a jejího monitorování.

Oproti dohledům v rámci vykonávacího řízení není od počátku zřejmé, jak dlouho bude spolupráce trvat, nelze dlouhodobě nic plánovat, neboť dohled může být kdykoliv ukončen. Samozřejmě je dobré, pokud je obviněný motivován k tomu, aby řešil svou situaci (dluhy, závislosti, vztahy, závazky z trestné činnosti či z minulosti) – u těchto lidí je náhrada vazby dohledem velice užitečná.

Z důvodu existence presumpce nevin nejsou rovněž řešeny následky trestné události (zejm. náhrada škody), pokud si to obviněný sám nepřeje. Pracuje se se subjektivním pohledem obviněného, respektována je jeho verze v souvislosti s trestním řízením.

Již dříve zmiňovaným specifikem je náročnost agendy z časového hlediska - výrazně četnější konzultace, častější kontakt s obviněným.

Nezanedbatelnou roli má také problém zodpovědnosti probačního úředníka - možnost opakování trestné činnosti klienta.

Z formálního hlediska má náhrada vazby dohledem probačního úředníka jinou právní úpravu - § 73/3 tr. ř., existují i odlišnosti v metodickém postupu.

Zmíněna byla i povinnost, kdy v rámci stanoveného dohledu je pracovník střediska PMS povinen zasílat soudům pravidelně zprávy o průběhu dohledu, ovšem v případech NVD soudy zprávy v některých případech vůbec nevyžadují (pouze v případě, že je k osobě obviněného zjištěno něco negativního). Zvláštností je i absence pravidelného přehodnocování trvání vazebních důvodů a potažmo důvodů pro trvání náhrady vazby dohledem.

IV.3.5. Názory na možnost využití elektronického sledování

Čtyři otázky byly zaměřeny na možné budoucí využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení. S možností využití elektronického monitoringu při nahrazování vazby obecně souhlasila drtivá většina dotázaných – možnost rozhodně ano zvolilo 29 osob, tj. 67 %, variantu spíše ano dalších 10 (23 %). Rozhodně ji nezamítl nikdo, pro odpověď spíše ne se rozhodli 4. Použili přitom zejména argument, že se jedná se o poměrně razantní zásah do soukromí a osobní svobody jednotlivce a že s provozem elektronického monitorovacího zařízení zřejmě bude nutné srozumět i majitele objektu, ve kterém bude obviněný bydlet. Další riziko je spatřováno v tom, že obviněný, který je ze zákona de facto nevinný, by byl vystaven i možnému stigmatizujícímu hodnocení veřejnosti, která může toto opatření z logických důvodů zaměňovat s trestem domácího vězení. V praxi by se podle uvedených respondentů toto opatření nahrazující vazbu v ničem vlastně nelišilo od výkonu trestu domácího vězení.

Mezi důvody naopak podporující zavedení elektronického sledování jako náhrady vazby patří dle vyjádření probačních úředníků zejména důsledná kontrola a vyšší monitoring pohybu klienta, z čehož vyplývá větší ochrana společnosti a lepší zabezpečení toho, že neexistují důvody pro vzetí do vazby (ovlivňování svědků, útěk). Vědomí elektronické kontroly by mělo výrazně napomoci ke snížení rizika páchaní další trestné činnosti obviněným. Využití elektronického monitoringu by také mohlo přispět k zajištění větší pozornosti při řešení trestní věci ze strany orgánů činných v trestním řízení (cit. „*asi nenechají běžat klienta s náramkem bezdůvodně...*“) a potřebné vážnosti institutu náhrady vazby.

Ačkoli jde o velmi citelný zásah do svobod jedince, oproti výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody však dává elektronické sledování nepoměrně více možností z hlediska zachování osobních, sociálních a pracovních vazeb obviněného/odsouzeného a může tak být eliminován negativní dopad trestního stíhání v těchto oblastech na jedince a potažmo společnost. Podle názoru jednoho z respondentů jde však pouze o jeden z možných kontrolních nástrojů. Vhodné by bylo jej kombinovat s dalšími „parolovými“ instituty, které právní řád ČR dosud nezná a které by bylo vhodné zavést (např. „domy na půli cesty“, prostupná opatření mezi svobodou a detencí) spolu s většími kompetencemi odborníků.

U otázky, zda by zavedení elektronického sledování vedlo ke snížení počtu osob ve vazbě, byli probační úředníci velice jednotní. S tvrzením, že by možnost využití elektronického sledování obviněného mohla přispět ke snížení počtu vazeb, souhlasila rozhodně téměř polovina (48 %) všech dotázaných. Variantu souhlasu spíše ano zvolilo dalších 45 %, tedy k názoru, že by při využití elektronického monitoringu obvinění byli častěji ponecháni na svobodě, resp. propouštěni z vazby za současného nahrazení vazby některým ze stanovených opatření, se přiklání celých 93 %. Rozhodně proti nebyl nikdo.

Mezi argumenty, podporující souhlasný názor, zazněl zejména větší pocit jistoty státního zástupce/soudce při dohledávání obviněného, účinnější kontrola pohybu obviněného a zamezení opakování jeho trestné činnosti. S hypotetickým snížením počtu osob ve vazbě při použití elektronické kontroly by došlo k ušetření značných finančních prostředků (odhlédneme-li od počátečních nákladů na zavedení). Preferováno je užití u náhrady za vazbu útékovou, u ostatních by monitoring mohl vyřešit případné pochybnosti.

Elektronické sledování by však nemělo být jediným, ale pouze doplňkovým opatřením; přičemž základním pilířem efektivního výkonu dohledu musí i nadále zůstat úzký osobní kontakt a spolupráce PMS ČR s obviněnými. Tento názor potvrzují i výstupy z Tabulky 44, prezentující výběr modelu využití elektronického monitoringu.

V příslušné otázce byly dány respondentům na výběr 4 modely využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení:

Tabulka 44: Jakému modelu byste dal/a přednost při využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení?

Varianta	absolutní četnost	%
elektronické sledování by mělo být využíváno <u>pouze jako nástroj kontroly</u> obviněného v rámci podmínek stanovených při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření	12	27,9
elektronické sledování by mělo být využíváno <u>pouze jako samostatné opatření</u> nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě	2	4,7
elektronické sledování by mělo být možno využívat <u>jako nástroj kontroly</u> obviněného při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření <u>i jako samostatné opatření</u> nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě	27	62,8
<u>nepokládám za vhodné</u> elektronické sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení využívat	2	4,7
Celkem	43	100

Nejvíce (63 %) byla preferována varianta obojího využití, tj. jako možného nástroje kontroly u stávajících možností náhrad vazby i jako samostatného opatření.

Naprosto jasné stanovisko zaujali probační úředníci k povinnosti obžalovaného, jenž by byl pravomocně uznán vinným, hradit náklady vzniklé v důsledku využití elektronického monitoringu při nahrazení vazby jiným opatřením. Až na jednu výjimku (respondenta z věkové kategorie nad 50 let s maximální možnou délkou praxe 9 let, který ale neuvedl žádné zdůvodnění) jsou všichni pro, zejména v případě, že by o náhradu vazby obžalovaný požádal. Analogicky odkazují na povinnost náhrady nákladů vazby (potažmo nákladů trestního řízení), pokud byl pachatel uznán vinným. Je zde spatřován i výchovný efekt: „jen ať se snaží ukázat, že své pochybení chce napravit a uvědomuje si, kolik to stojí peněz“. Důležité je však přihlídnout ke smysluplnosti vymáhání, aby náklady na exekuci nepřevýšily získanou částku, tj. neukládat těm, kteří nejsou schopni úhrady.

IV.3.6. Poznatky z praxe

Respondenti z řad probačních úředníků využili i možnost uvést další poznatky ze své praxe v oblasti nahrazení vazby dohledem. Jeden z dotazovaných konstatuje, že *„náhrada vazby dohledem je často pouze formální institut, bez větších očekávání soudu. Na druhou stranu probační úředníci při práci s odsouzenými zajišťují, aby se tito pravidelně dostavovali k soudnímu jednání, pakliže o to mají zájem, pomáhají řešit otázku náhrady škody apod. Pro pracovníky PMS je tento institut velmi náročný v tom směru, že klient má pouze povinnost se dostavit, nic dalšího, tj. často pouze přijde, mlčí a zase odejde, max. sdělí údaje o své osobě. Takový přístup je „otravný“ pro všechny zúčastněné, zejména za předpokladu, že takový dohled trvá i několik let.“*

Zaznamenali jsme též špatnou zkušenost probačních úředníků s mladistvými uživateli omamných a psychotropních látek, kteří i po rozhodnutí o náhradě vazby dohledem neplní podmínky dohledu a utíkají z důvodu drogové závislosti z výchovných ústavů, kde vykonávají ústavní nebo ochrannou výchovu. Orgány činné v trestním řízení při rozhodování o náhradě vazby dohledem nerespektují závislost mladistvého, i když mladistvý při rozhodování o náhradě vazby výslovně uvede, že chce svou závislost řešit. Respondent se domnívá, že bylo by účelné uložit konkrétní povinnost v rámci náhrady vazby dohledem vztahující se k jeho závislosti – např. ve spolupráci s Probační službou zahájit léčení, kontaktovat odbornou pomoc atd.

S tím souvisí i uváděný požadavek na přesné vymezení přiměřených povinností a omezení.

Další výhrada směřovala k tomu, že náhrada vazby dohledem bývá uplatňována i u obžalovaných, kteří jsou obviněni za velmi závažnou trestnou činnost. S ohledem na kompetence a principy práce PMS si respondent myslí, že dohled jako náhrada za vazbu by měl být uplatňován tam, kde je horní hranice sazby trestu odnětí svobody do pěti let. V případě, že by orgán činný v trestním řízení zvažovaly náhradu vazby dohledem u sazeb vyšších, měly by si vyžádat stanovisko Probační služby – ta učiní šetření v místě pobytu a pohybu obžalovaného, ověří osobní a sociální situaci, možnosti kontroly, podpory, motivace obviněného vyhovět podmínkám, vyhodnotí rizika apod.

Problematická je i rychlost soudu při pověřování Probační služby dohledem – často je klient propuštěn z vazby a pověření přijde za 2 - 3 měsíce, probační úředníci by přivítali, kdyby měli alespoň informaci o náhradě vazby dohledem co nejdříve (např. telefonicky, faxem). Soudy též často PMS nevyrozumí, že ve věci bylo pravomocně rozhodnuto a že ukončují pověření k činnosti při náhradě vazby dohledem.

„Evidujeme v jednom případě NVD od roku 2004. Každé 3 měsíce píše probační úředník soudu, že NVD plní svůj účel, klient spolupracuje, dodržuje uložené povinnosti, nedopouští se trestné činnosti, má fungující rodinné zázemí, žije se legálně atd. PMS dává opakovaně v každé zprávě soudu podnět pro zrušení NVD – dosud jsme od soudu neobdrželi jedinou odpověď buď, že náš návrh zamítají nebo budou NVD ukončovat.“

S problémem přenosu informací souvisí dle sdělení v dotaznících i to, že databáze orgánů činných v trestním řízení nejsou provázané. Probační a mediační služba nemá přístup do Centrální evidence stíhaných osob a přímo ani do elektronické databáze CEV, její zaměstnanci často nemají potřebné informace a mylně informují orgány činné v trestním řízení (např. dále vykonávají NVD, zatímco je obviněný už dávno stíhán pro další trestnou činnost a nakonec uprchne, nebo jeden soud pověří Probační službu dohledem náhradou za vazbu, zatímco obviněný čeká např. na nástup do výkonu trestu z rozhodnutí jiného soudu).

Ze zkušeností probačních úředníků plyne také poznatek o časté velmi špatné informovanosti advokátů (ale i samotných orgánů činných v trestním řízení) o institutu náhrady vazby dohledem probačního úředníka, což prý patrně souvisí s informovaností o PMS ČR jako takové. Také je zaznamenáno zaměňování dohledu u různých stran (advokáti, OČTŘ) se zárukou občanských sdružení.

Pozitivní názor na zavedení elektronického monitoringu přináší následující mínění: *„Zavedení elektronického sledování považuji za velmi přínosné. Současný stav/namátková kontrola pracovníků PMS nahrazující elektronické sledování/ je dle mého názoru velmi nešťastný a doufám, že dojde brzy ke změně. Domnívám se jako i řada mých kolegů i soudců a státních zástupců, že tento současný způsob námatečné kontroly nemůže splnit svůj účel a odporuje základní listině lidských práv a svobod. Domnívám se, že pro zavedení elektronického sledování je nutná vyšší prvotní investice, ale jak ostatně vyplývá i ze zkušeností ze zahraničí, přinese svůj výsledný dlouhodobý efekt.“*

V souvislosti s využíváním elektronického sledování v praxi respondenti soudí, že by Probační a mediační služba měla být zapojena do předjednávání (je třeba zmapovat bydliště apod.).

Kladné zjištění prezentuje názor probačního úředníka, že „Z dosavadní praxe vyplývá, že pouze nepatrné procento obviněných se po propuštění z vazby s dohledem opětovně dopustí trestné činnosti“. Dle jeho mínění, ke kterému je možno se připojit, je ale rozhodujícím faktorem úspěšnosti práce s obviněnými v rámci výkonu dohledu profesionální vybavení, zájem a přístup pracovníků PMS ČR, kteří se touto problematikou zabývají, a zejména schopnost pracovníků Probační služby přesvědčit a motivovat obviněného k vedení řádného způsobu života a aby se vyvaroval páchání další trestné činnosti.

V. Analýza trestních spisů

Za účelem získání doplňujících údajů o praktickém využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení byla součástí výzkumu též analýza vybraných trestních spisů vedených ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby některým z alternativních opatření. Analýza měla být zaměřena na odůvodnění rozhodnutí, na skutečnost, zda náhrada za vazbu v daném případě zajistila dosažení účelu vazby, zda obvinění dodržovali povinnosti uložené v souvislosti s nahrazením vazby atd.

S ohledem na časovou a personální kapacitu a v zájmu aktuálnosti poznatků bylo původním záměrem provést analýzu cca 40 trestních spisů, v nichž se o nahrazení vazby rozhodovalo v letech 2007 a 2008. Výzkumný tým přitom ovšem narazil na praktické obtíže ve fázi výběru vhodných trestních spisů a jejich vyžádání. Vzhledem k tomu, že se údaje o využívání opatření nahrazujících vazbu v oficiálních statistikách komplexně nesledují¹⁴⁴, bylo možno dohledat vhodný vzorek spisů pouze k věcem, v nichž byla vazba nahrazena peněžitou zárukou (a to pouze v případech, kdy byla peněžitá záruka přijata při propuštění obviněného z vazby) či dohledem probačního úředníka. Trestní spisy k věcem, v nichž bylo rozhodnuto o propuštění obviněného z vazby a přijetí peněžité záruky, bylo možno vyhledat prostřednictvím evidence CSLAV Ministerstva spravedlnosti ČR, trestní spisy k věcem, v nichž byla vazba nahrazena dohledem probačního úředníka, díky spolupráci s Probační a mediační službou ČR na základě údajů z databáze této instituce.

Vyžádáno bylo celkem 60 trestních spisů (po třiceti pro každé ze dvou výše uvedených alternativních opatření za vazbu). Problémem se však ukázala být dostupnost spisů. V některých případech nebylo trestní řízení ještě pravomocně skončeno a spis tedy pro účely výzkumu nebylo možno zapůjčit, v řadě dalších věcí probíhaly po právní moci rozhodnutí ve věci další úkony (řízení o mimořádném opravném prostředku, rozhodování o vrácení peněžité záruky, zapůjčení spisu jinému soudu apod.) a spis tedy rovněž nebyl k dispozici. Celkem tak bylo prostudováno 21 spisů, z čehož v 17 případech došlo k nahrazení vazby dohledem probačního pracovníka a ve 4 případech k nahrazení vazby peněžitou zárukou. Práci dále komplikovala skutečnost, že některé tyto trestní spisy (tzv. procesní spisy) ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby v přípravném řízení, neobsahovaly všechny relevantní písemnosti, týkající se rozhodování o vazbě v přípravném řízení, které se evidují zvláště v rejstříku Nt (Ntm).¹⁴⁵ Některé sledované údaje tak nebylo možno ze zapůjčených spisů získat.

Vzhledem k výše uvedenému je zřejmé, že tato část výzkumu mohla sloužit hlavně k doplnění poznatků, získaných z jiných zdrojů, o příklady konkrétních postupů soudů a dalších orgánů systému trestní justice v rámci nahrazování vazby peněžitou zárukou a dohledem probačního úředníka, a nikoliv k získání komplexního přehledu o praxi v oblasti

¹⁴⁴ K tomu blíže viz Kapitulu III.

¹⁴⁵ Viz § 183 Instrukce Ministerstva spravedlnosti č. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, v platném znění.

nahrazování vazby alternativními opatřeními v ČR. Pro daný účel byl vzorek trestních spisů, které jsme měli možnost prostudovat, dostatečný.

Analýza probíhala podle záznamových listů, které obsahovaly 39, resp. 44 položek. Záznamové listy byly členěny do několika tématických bloků – rozhodnutí o vyslovení dohledu, resp. o přijetí peněžité záruky; trestná činnost podle obžaloby; konečné rozhodnutí ve věci; průběh trestního řízení; osoba pachatele. Shromáždění spisů a zanesení údajů do záznamových listů proběhlo v měsících listopadu a prosinci 2009.

V.1. Nahrazení vazby dohledem probačního úředníka

Jak již bylo výše uvedeno, prostudováno bylo 17 trestních spisů ve věcech, v nichž došlo v letech 2007 či 2008 k nahrazení vazby dohledem probačního úředníka.

V.1.1. Trestná činnost¹⁴⁶

Případy, o kterých byly vedeny zkoumané spisy, se týkaly trestných činů různého druhu. Ve čtyřech případech se jednalo o trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák. Čtyři spisy se týkaly též drogové kriminality (nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 tr. zák.), tři trestného činu krádeže (§ 247 tr. zák.), dále byla zastoupena mravnostní kriminalita (znásilnění dle § 241 tr. zák., pohlavní zneužívání dle § 242 tr. zák.), a trestné činy řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle § 180d tr. zák., násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 197a tr. zák., výtržnictví dle § 202 tr. zák., a podílnictví dle § 251 tr. zák. Přesnou strukturu trestné činnosti ve zkoumaných spisech znázorňuje Tabulka 45.

Tabulka 45: Struktura trestné činnosti ve zkoumaných spisech

Trestný čin (ustanovení trestního zákona č. 140/1961 Sb.)	Počet spisů
§ 180d	1
§ 187 odst. 1	3
§ 187 odst. 1, 2 písm. a)	1
§ 197a odst. 1	1
§ 202 odst. 1	1
§ 234 odst. 1	4
§ 241 odst. 1	1
§ 242 odst. 1	1
§ 247 odst. 1 písm. b)	1
§ 247 odst. 1 písm. b), odst. 2	1
§ 247 odst. 1, 2	1
§ 251 odst. 1 písm. a), b)	1

¹⁴⁶ Veškeré odkazy na hmotněprávní ustanovení se vztahují k právní úpravě účinné před 1. lednem 2010, tedy především k zákonu č. 140/1961 Sb., trestnímu zákonu.

Ve většině případů byly uvedené trestné činy spáchány v souběhu s jinou trestnou činností a ve spolupachatelství. Charakteru trestné činnosti v daných věcech odpovídaly i její účinky, z nichž nejzávažnější byla v pěti případech lehká újma na zdraví a ve čtyřech materiální škoda, jejíž výše se pohybovala od 2000 Kč do více než 166.000 Kč.

V polovině případů se jednalo o pachatele, který byl v posledních 5 letech odsouzen, z toho ve dvou případech za stejnou trestnou činnost jako ve zkoumané věci (speciální recidiva). Ve čtyřech případech byl pachatel stíhán jako mladistvý, a to za následující provinění: krádež dle § 247 odst. 1 písm. b), odst. 2 tr. zák., nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák., výtržnictví dle § 202 odst. 1 tr. zák. a loupež dle § 234 odst. 1 tr. zák. Ve všech případech mladistvých obviněných byly hlavní trestné činy spáchány ve spolupachatelství, v jednom případě se u mladistvého jednalo o speciální recidivu.

V.1.2. Konečné rozhodnutí ve věci

Všechny analyzované případy skončily pravomocným odsouzením pachatele. Soud většinou pachatele odsoudil rozsudkem, pouze ve třech případech trestním příkazem a v dalších třech případech zjednodušeným rozsudkem. Nejčastěji (10x) byl pachateli uložen podmíněný trest odnětí svobody. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen v pěti případech, a to třikrát ve výměře přes 12 do 24 měsíců, jednou ve výměře do 6 měsíců a jednou ve výměře přes 24 měsíců. Ve dvou případech byl uložen trest obecně prospěšných prací. Vedle výše uvedených trestů byl pětkrát pachateli uložen též vedlejší trest (zákaz činnosti, resp. propadnutí věci). V jednom případě bylo pachateli uloženo vedle trestu též ochranné léčení protialkoholní. Ze čtyř případů, kdy byl pachatel stíhán jako mladistvý, bylo mu ve dvou uloženo též výchovné opatření dle ZSM, a to jednou samotný dohled probačního úředníka a jednou dohled probačního úředníka v kombinaci s výchovnou povinností a výchovným omezením.

Mladistvý pachatel byl odsouzen za trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák., který spáchal tím, že okolo půlnoci na cestě z restaurace se spolupachatelem fyzicky napadli muže, kterému vzali finanční hotovost, mobilní telefon a nutili jej k výběru dalších peněz z bankomatu. Pachateli bylo uloženo podmíněné odnětí svobody, dohled probačního úředníka dle § 16 ZSM, výchovná povinnost „podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu probačního typu“ dle § 18 odst. 1 písm. g) ZSM, a výchovné omezení zdržet se požívání alkoholických nápojů ve smyslu § 19 odst. 1 ZSM.

V.1.3. Průběh trestního řízení

Průměrná délka trestního řízení v analyzovaných případech činila 431 dní, přičemž nejkratší řízení trvalo 37 dní a nejdelší 779 dní. Průměrná délka trvání vazby v případech, kdy byl obviněný v průběhu řízení do vazby vzat (celkem se jednalo o 10 případů), činila 126 dní, přičemž nejkratší vazba trvala 25 dní a nejdelší 364 dní, což bylo v daném případě na samé hranici nejvyšší přípustné doby trvání vazby dle § 71 odst. 8 písm. a) tr. ř. Zvláště bylo sledováno trvání vazby v přípravném řízení a v řízení před soudem. V přípravném řízení, v jehož průběhu byl obviněný ve vazbě celkem v 7 případech, trvala v analyzovaných

případech vazba v průměru 66 dní, přičemž nejkratší vazba v přípravném řízení trvala 25 dní a nejdelší 120 dní. V řízení před soudem, v jehož průběhu byl obžalovaný ve vazbě celkem v 8 případech, trvala vazba v průměru 100 dní, přičemž nejkratší vazba v řízení před soudem trvala 16 dní a nejdelší 243 dní. Sledována byla též doba, po kterou byla v jednotlivých řízeních vazba dohledem probačního úředníka nahrazena. Touto dobou jsme pro účely výzkumu rozuměli dobu od vydání rozhodnutí o ponechání obviněného na svobodě se současným vyslovením, popř. ode dne právní moci rozhodnutí o propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu probačního úředníka nad obviněným, do dne právní moci konečného rozhodnutí ve věci, popř. do dne právní moci rozhodnutí o (opětovném) vzetí obviněného do vazby. Průměrná doba, po kterou byla vazba v analyzovaných případech nahrazena dohledem probačního úředníka, činila 217 dní, přičemž nejkratší doba nahrazení vazby dohledem probačního úředníka činila 35 dní a nejdelší 547 dní. Podrobnější údaje k délkám řízení, dobám trvání vazby či nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, obsahuje Tabulka 46.

Tabulka 46: Délka řízení, doba trvání vazby, doba nahrazení vazby dohledem probačního úředníka ve zkoumaných věcech (počty případů)

	Délka trestního řízení	Doba trvání vazby			Doba nahrazení vazby dohledem
		celkem	v přípravném řízení	v řízení před soudem	
Do 2 měsíců	1	3	3	3	1
Přes 2 do 3 měsíců	0	1	1	2	1
Přes 3 do 4 měsíců	0	3	3	1	1
Přes 4 do 5 měsíců	0	1	0	0	3
Přes 5 do 6 měsíců	1	0	0	0	2
Přes 6 do 8 měsíců	0	1	0	1	1
Přes 8 do 10 měsíců	4	0	0	1	4
Přes 10 do 12 měsíců	2	0	0	0	1
Přes 12 do 24 měsíců	8	1	0	0	2
Přes 24 měsíců	1	0	0	0	0

Jak již bylo uvedeno, v celkem deseti případech z analyzovaných 17 trestních spisů byl obviněný v průběhu řízení vzat do vazby, z toho v jednom případě opakovaně, tj. dvakrát v průběhu téhož řízení. Při rozhodování o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka měl obviněný s výjimkou dvou případů vždy obhájce. V uvedených dvou případech, kdy obhájce neměl, byl obviněný ponechán na svobodě za současného vyslovení dohledu probačního úředníka.

V.1.4. Osoba pachatele

Ve 14 případech byl obviněným muž, ve 3 případech žena. Nejčastěji se jednalo o osoby ve věku 20 – 29 let (7 případů), resp. 15 - 17 let či 30 – 39 let (po 4 případech). Ve dvou případech pachatel spadl do věkové kategorie 40 – 49 let. V 7 případech byl obviněný svobodný, v 5 rozvedený. Dva obvinění byli v době rozhodování o nahrazení vazby ženatí a tři žili v družském poměru. Devět obviněných bylo bezdětných, šest mělo jedno dítě a 2 obvinění měli po dvou dětech. Téměř polovina obviněných (8) byla v době rozhodování

o nahrazení vazby bez práce a zároveň nebyla evidována jako uchazeč o zaměstnání na úřadu práce. Čtyři pachatelé byli nezaměstnaní a evidovaní jako uchazeči o zaměstnání. Čtyři pracovali v dělnických profesích a jedna obviněná bez dalšího upřesnění uváděla, že pracuje formou brigády u různých zaměstnavatelů. U většiny pachatelů (9) bylo nejvyšším dosaženým vzděláním vzdělání základní, jeden byl vyučen a tři středoškoláci. Jeden z obviněných neměl ukončeno ani základní vzdělání. Ve třech případech se dosažené vzdělání nepodařilo ze spisu zjistit.

Obviněný P. T. byl stíhán pro trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák., jehož se měl dopustit ve zkušební době podmíněného odsouzení, a státní zástupce podal soudu návrh na jeho vzetí do vazby z vazebního důvodu dle § 67 písm. a) tr. ř. Soudce Okresního soudu v O. shledal důvody vazby útěkové v tom, že se zdržuje v bytě své matky, která však má tento byt v brzké době vyklidit a odejít do domova důchodců. Dále soudce konstatoval, že obviněný se opakovaně nachází ve stavu těžké psychické dekompenzace a opakovaně vyhledává lékařskou péči v psychiatrické léčebně (ve stavu psychiatrické dekompenzace se dopustil též příslušné trestné činnosti), je osobou bez zaměstnání, není veden v evidenci úřadu práce, na území města nemá žádné trvalé vazby a je tedy dána důvodná obava, i s ohledem na výši trestní sazby jež mu hrozí, že uprchne a bude tím mařit trestní stíhání. V průběhu výslechu obviněný doplnil údaje k místům svého pobytu i telefonický kontakt na sebe, a učinil písemný slib vedení řádného života a spolupráce s orgány činnými v trestním řízení, který soudce „s ohledem na jeho osobu vyhodnotil jako důvěryhodný a pro zvýšení právní váhy tohoto institutu nad obviněným ještě vyslovil dohled probačního úředníka“. Na základě toho ponechal obviněného na svobodě za současného přijetí písemného slibu a vyslovení dohledu probačního úředníka. V rámci dohledu absolvoval obviněný jedinou konzultaci na středisku PMS, poté se přestal dostavovat, několikrát změnil adresu, na uvedeném čísle mobilního telefonu byl nedostupný.

V.1.5. Rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka

Ze sedmnácti zkoumaných trestních věcí vydal rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka v 9 případech soudce v přípravném řízení, v 7 případech soud v řízení v prvním stupni a v jediném případě tak učinil státní zástupce. K nahrazení vazby alternativním opatřením může dojít tak, že je dosud vazebně stíhaný obviněný zároveň z vazby propuštěn, nebo je nevazebně stíhaný obviněný ponechán svobodě. U obviněných, kteří jsou při nahrazení vazby ponechání na svobodě, jsme rozlišovali situaci, kdy před rozhodováním o vzetí do vazby nebyla omezena osobní svoboda obviněného, a kdy na druhé straně byl obviněný před rozhodnutím o vazbě zadržen dle § 75 či § 76 tr. ř. a v důsledku rozhodnutí o nahrazení vazby propuštěn ze zadržení. Ve zkoumaném vzorku spisů byl obviněný v 9 případech propuštěn z vazby, v 6 případech propuštěn ze zadržení a v jednom případě byl ponechán na svobodě.

Znění výroku rozhodnutí záviselo na tom, zda kromě dohledu probačního úředníka využil orgán rozhodující o vazbě i jiného alternativního opatření, a zda kromě povinnosti dostavit se ve stanovených lhůtách k probačnímu úředníkovi a změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem uložil obviněnému v rámci dohledu také další omezení ve smyslu § 73 odst. 3 tr. ř (viz též dále). Vedle vyslovení dohledu nad obviněným rozhodnutí vždy obsahovalo též

výrok o propuštění obviněného z vazby či jeho ponechání na svobodě (resp. propuštění ze zadržení).

„Podle § 73 odst. 1 písm. c) trestního řádu soud stanoví nad obviněným dohled probačního úředníka.

Podle § 72 odst. 2 písm. a) trestního řádu se obviněný propouští z vazby. “

„Podle § 48 a § 49 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb. za použití § 73 odst. 1 písm. c) tr. ř. se vazba obviněného ml. P. B. nahrazuje dohledem probačního úředníka a obviněný ml. P. B. se propouští z vazby na svobodu. “

„Podle § 77 odst. 2 tr. řádu se obv. C. O., nar., propouští ze zadržení na svobodu za současného stanovení dohledu probační a mediační služby. “

„I. Podle § 73 odst. 1 písm. b), c) trestního řádu se

- 1) přijímá slib obviněného L. K., nar., že povede řádný život, zejména se nedopustí trestné činnosti, na vyzvání se dostaví k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, vždy předem oznámí vzdání se z místa pobytu a splní povinnosti a dodrží omezení, která mu budou soudem, státním zástupcem, resp. policejním orgánem uložena,*
- 2) nahrazuje vazba obviněného L. K., nar., dohledem probačního úředníka Probační a mediační služby ČR, střediska v C., neboť přijetí slibu obviněného ve spojení se stanovením dohledu probačního úředníka lze považovat za dostatečnou náhradu vazby dle § 67 písm. c) tr. řádu.*

II. Podle § 73 odst. 3 trestního řádu se obviněnému ukládá:

- dostavit se dne 10. 11. 2008 k probačnímu úředníku do střediska PMS ČR v C., a do jeho kanceláře se dostavovat dále ve stanovených lhůtách jedenkrát týdně;*
- probačnímu úředníku pravidelně prokazovat, že má stálý zdroj příjmů ze zaměstnání, resp. osvědčovat svou registraci u příslušného Úřadu práce v C. a řádnou spolupráci s tímto úřadem;*
- probačnímu úředníku, státnímu zástupci a policejnímu orgánu sdělit přesnou adresu, na které se bude zdržovat a přebírat korespondenci;*
- včas přebírat korespondenci od probačního úředníka a od orgánů činných v trestním řízení;*
- povinnost ohlásit nejméně s týdenním předstihem probačnímu úředníku a po podání obžaloby soudu úmysl vzdát se z místa svého trvalého bydliště, sdělit vždy přesnou adresu, na které se bude zdržovat a bydliště změnit pouze se souhlasem probačního úředníka a po podání obžaloby soudu.*

III. Podle § 73b odst. 3 trestního řádu se obviněný L. K., nar., propouští z vazby na svobodu. “

„Podle § 72 odst. 2 písm. a) tr. řádu za současného nahrazení vazby dohledem podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu se obžalovaná P. K. propouští z vazby na svobodu. “

„Obviněný P. T., nar., bytem, se podle § 73 odst. 1 tr. řádu ponechává na svobodě za současného přijetí písemného slibu dle § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu a vyslovení dohledu

probačního úředníka dle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu, za trvání vazebního důvodu dle § 67 písm. a) tr. řádu.

Podle § 73 odst. 3 tr. řádu se obviněnému ukládá, aby se do 7 dnů od vyhlášení tohoto usnesení dostavil k probačnímu úředníkovi Probační a mediační služby v O. na adrese, a k tomuto se dále dostavoval ve lhůtách stanovených probačním úředníkem.“

V jedenácti případech rozhodl příslušný orgán o nahrazení vazby probačním úředníkem bez návrhu. V pěti případech tak učinil na základě návrhu obviněného či jeho obhájce, ve zbývajícím případě se podnět k rozhodnutí nepodařilo ze spisu zjistit.

Mladistvý P. B. (16 let) byl stíhán pro větší počet provinění majetkového charakteru (krádeže, porušování domovní svobody, poškozování cizí věci, neoprávněné užívání cizí věci), spáchaných zčásti ve spolupachatelství. Na návrh státního zástupce jej soudce Okresního soudu v C. vzal dne 15. 12. 2007 do vazby z důvodu dle § 67 písm. c) tr. ř. Usnesením ze dne 4. 2. 2008 byla vazba pro trvající důvod vazby a závažné důvody, pro které nebylo možno ve lhůtě vyšetřování skončit, vazba o dva měsíce prodloužena. Po podání obžaloby soud požádal probačního úředníka o vypracování zprávy soudní pomoci ohledně možnosti nahradit vazbu dohledem. Ze stanoviska, pro které byly podkladem informace orgánu sociálně-právní ochrany dětí, osobní návštěva obviněného ve vazbě a pohovor s babičkou obviněného, citujeme:

„Obviněný byl překvapen návštěvou PMS, on sám nedoufal, že by existovala nějaká naděje na propuštění z vazby. Uvedl, že pokud by byl propuštěn, pobýval by u své babičky ... tuto možnost jsem osobně prověřila a babička souhlasí, aby u ní její vnuk bydlel. ... Klient sdělil, že k otci se vrátit nemůže, protože v místě pobytu vykradl sklepy a nájemce bytu by v případě jeho návratu otce vyhodil. Dle zprávy OSPOD soužití s otcem v minulosti nebylo moc úspěšné ... Matka od rodiny odešla a o syna se nezajímá. ... Z jeho slov lze usuzovat, že výkon vazby pro něj byl dost drsnou životní zkušeností, již nikdy by ji nechtěl zažít, pod vlivem této zkušenosti je rozhodnut vyhnout se dalšímu páčání trestné činnosti. ... Ze strany OSPOD byla klientovi též nabídnuta možnost spolupráce a pomoci. ...Jako riziko vidím, že se vrací do stejného sociálního prostředí a hrozí, že znovu zapadne do stejné party. ... Dalším rizikem je klientova nečinnost a nuda v případě, že nesežene práci, což bude vzhledem k jeho věku a nekvalifikovanosti obtížné. ... Nemohu se nezmínit o prvotním riziku, kdy aniž by byla informována rodina, je mladistvý propuštěn z vazby. ... Pracovnice PMS náhradu vazby dohledem doporučuje, a to i s ohledem na možná vyjmenovaná rizika, kterým se ale nebude možno vyhnout ani v budoucnosti. Snad bude vazební vyšetřování a pobyt ve věznici tím stimulem k rozhodnutí, že další trestnou činnost páchat nebude.“

Uvedené stanovisko soud zohlednil ve svém rozhodnutí ze dne 11. 4. 2008, jímž obviněného propustil z vazby na svobodu a vazbu nahradil dohledem probačního úředníka, „který mladistvému poskytne odbornou pomoc a pokusí se o změnu jeho životních postojů a chování na základě vytvoření předpokladů pro to, aby mladistvý získal vlastní náhled na spáchaná provinění, uvědomil si svoji osobní odpovědnost za takové činy a přijal důsledky z toho pro něj vyplývající.“

Dohled trval v tomto případě cca 4 měsíce a v poslední zprávě před vynesením rozsudku, jímž byl uznán vinným a odsouzen k trestnímu opatření obecně prospěšných prací o výměře 180 hodin, se lze dočíst následující:

„Klient se za celou dobu dohledu dostavil ke konzultaci jen dvakrát, v ostatních případech se nedostavil bez omluvy. Z evidence Úřadu práce v C. byl sankčně vyřazen, protože se nedostavil na doporučené pracoviště. ... Přestal chodit na brigádu, smlouvu s ním zaměstnavatel neuzavřel. Na dotaz, co celé dny dělá uvedl, že má kamarády a společně se baví. Babičce na domácnost nic nepřispívá, myslí si, že by jí měl přispívat jeho otec.“

V pěti případech stanovil orgán, rozhodující o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, obviněnému povinnost podrobit se dalším omezením ve smyslu § 73 odst. 3 tr. ř., kromě zákonem stanovené povinnosti dostavit se ve stanovených lhůtách k probačnímu úředníku a změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem. Rozsah takto uložených dalších omezení se v jednotlivých případech lišil, přičemž v některých případech byla patrná snaha orgánu rozhodujícího o vazbě zohlednit okolnosti, jež přispěly ke spáchání trestného činu obviněného, jindy byla tato omezení formulována spíše obecněji.

Obviněný, stíhaný pro dva trestné činy loupeže spáchané tím, že se dvěma spolupachateli po předchozí domluvě ve dvou případech ve večerních hodinách strhli starší ženě z ramene kabelku s osobními věcmi, byl zadržen a státní zástupce podal návrh na vzetí do vazby z důvodů dle § 67 písm. a), c) tr. ř. Soudkyně, která jej ponechala na svobodě, zároveň přijala jeho písemný slib, stanovila nad ním dohled probačního úředníka a stanovila mu tyto povinnosti a tato omezení:

- *ve lhůtě 3 dnů od propuštění kontaktovat PMS ČR, středisko P., a sjednat individuální program dohledu;*
- *ve lhůtě jednoho týdne od propuštění předložit soudu doklad o nastoupení do zaměstnání, popř. o registraci v evidenci uchazečů o zaměstnání u Úřadu práce v P.;*
- *jakoukoliv změnu místa pobytu, zaměstnání a telefonického spojení hlásit nejdéle do 3 dnů písemně soudu;*
- *zdržet se cest mimo území ČR bez předchozího povolení soudu;*
- *oznamovat předem každý pobyt spojený s přenocováním mimo své bydliště soudu;*
- *zdržet se návštěv restauračních zařízení, nočních podniků, klubů, barů a heren s výjimkou běžných stravovacích zařízení v denní době;*
- *s výjimkou cest a pobytů povolených soudem či spojených s výkonem zaměstnání se zdržovat v době od 22.00 hod. do 05.00 hod. v místě svého bydliště.*

Obviněný, stíhaný pro početnou majetkovou trestnou činnost, byl vzat do vazby z důvodů dle § 67 písm. c) tr. ř. Státní zástupkyně po cca jednom měsíci trvání vazby rozhodla o propuštění obviněného na svobodu za současného přijetí jeho písemného slibu a stanovení dohledu probačního úředníka, přičemž zároveň obviněnému dle § 73 odst. 3 tr. ř. uložila:

- *dostavit se dne 10. 11. 2008 k probačnímu úředníku do střediska PMS ČR v C., a do jeho kanceláře se dostavovat dále ve stanovených lhůtách jedenkrát týdně;*
- *probačnímu úředníku pravidelně prokazovat, že má stálý zdroj příjmů ze zaměstnání, resp. osvědčovat svou registraci u příslušného Úřadu práce v C. a řádnou spolupráci s tímto úřadem;*
- *probačnímu úředníku, státnímu zástupci a policejnímu orgánu sdělit přesnou adresu, na které se bude zdržovat a přebírat korespondenci;*
- *včas přebírat korespondenci od probačního úředníka a od orgánů činných v trestním řízení;*
- *povinnost ohlásit nejméně s týdenním předstihem probačnímu úředníku a po podání obžaloby soudu úmysl vzdát se z místa svého trvalého bydliště, sdělit vždy přesnou*

adresu, na které se bude zdržovat a bydliště změnit pouze se souhlasem probačního úředníka a po podání obžaloby soudu.

Obviněný, stíhaný pro trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 odst. 1 tr. zák., byl v přípravném řízení vzat do vazby z důvodu dle § 67 písm. c) tr. ř. Obviněný ještě v přípravném řízení podal žádost o propuštění z vazby na svobodu a nabídl nahrazení vazby svým písemným slibem a peněžitou zárukou. Státní zástupce této žádosti nevyhověl. Soudce po zvážení všech okolností obviněného propustil z vazby na svobodu s tím, že přijal písemný slib obviněného, přijal záruku za jeho další chování nabídnutou jeho matkou, stanovil nad ním dohled probačního úředníka a uložil mu dále povinnost (přijetí nabízené peněžitě záruky soudce již nepokládal za potřebné):

- dostavovat se jednou za dva týdny k probačnímu úředníkovi v místě bydliště;*
- učinit kroky ve spolupráci s probačním úředníkem k získání zaměstnání;*
- zdržovat se v místě trvalého pobytu, popř. informovat probačního úředníka o změně místa pobytu.*

Povinnost obviněného, nad nímž byl náhradou za vazbu vysloven dohled, dostavit se ve stanovených lhůtách k probačnímu úředníkovi a změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem, ukládá přímo ustanovení § 73 odst. 3 tr. ř. Ve většině případů, kdy příslušný orgán nahrazující vazbu dohledem probačního úředníka neuložil obviněnému další omezení (viz výše), však tyto povinnosti v rozhodnutí nezmínil, a to ani ve výroku, ani v odůvodnění. Je otázkou, nakolik je takový postup vhodný, a zda by rozhodnutí, jímž je vazba obviněného nahrazena dohledem probačního úředníka, nemělo tuto minimální zákonnou specifikaci podmínek dohledu vždy obsahovat.

Odůvodnění rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka se lišila co do podrobnosti i rozsahu. Orgán rozhodující o vazbě vždy správně nejprve zdůvodnil, proč podle jeho názoru trvá příslušný vazební důvod. Pokud jde o odůvodnění samotného nahrazení vazby jiným opatřením, v některých případech se příslušný orgán omezil na citaci příslušných ustanovení trestního řádu a konstatování, že shledal podmínky pro takový postup, jindy se pečlivě vypořádal s konkrétními okolnostmi případu. Vyskytly se i případy, kdy nebylo z odůvodnění zcela zřejmé, na základě čeho došel rozhodující orgán k závěru, že vazbu lze alternativním opatřením nahradit.

„...soud je toho názoru, že s ohledem na osobu obviněného lze očekávat, že jeho dosavadní více než měsíční pobyt ve vazbě bude pro něj dostatečně motivujícím v tom směru, aby ho odradil od případného páchání další trestné činnosti. Soud zohlednil i skutečnost, že v případě propuštění z vazby se bude zdržovat ve společné domácnosti se svou družkou a rovněž, že má přislíbeno zaměstnání. Soud vzal v úvahu i nabídku záruky matky obviněného, kdy tato nabídla, že zajistí svým výchovným působením, aby se obviněný nedopouštěl na svobodě trestné činnosti a řádně a včas se dostavoval k orgánům činným v trestním řízení. Uvedenou osobu lze považovat za osobu způsobilou příznivě ovlivňovat další chování obviněného. Soud však zároveň vyslovil dohled probačního úředníka ... tímto soud posiluje předpoklad řádného života obviněného, který by se tak ve spolupráci s probační službou měl zařadit do běžného života, aby se nedopustil další trestné činnosti a nemařil průběh trestního řízení. Soud tedy z výše uvedených důvodů považuje shora uvedená opatření v souvislosti s povahou případu za dostatečná, a proto je možno existující vazební důvod dle § 67 písm. c)

tr. ř. nahradit písemným slibem obviněného ve spojení se zárukou nabídnutou jeho matkou a dohledem probačního úředníka.“

„Obviněný slíbil, že bude dodržovat veškerá omezení, která mu budou uložena, předložil písemný slib a rovněž slíbil, že se nebude stýkat se svou manželkou, že nebude vyhledávat žádné konflikty. Jak vyplývá z výše uvedeného, obviněný pokračoval ve svém jednání vůči manželce, tedy soud shledává důvodu dle § 67 písm. c) tr. řádu, přesto přijal písemný slib obviněného, ve kterém se zavazuje plnit veškerá omezení. S ohledem na osobu obviněného, když nedošlo k žádnému vážnějšímu zranění, obviněný slíbil, že nebude vyhledávat konflikty s manželkou, přesto soud dle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu právě s ohledem na povahu věci uložil dohled probačního úředníka a má za to, že účelu vazby lze tímto opatřením dosáhnout.“

„Soudkyně po výslechu obviněného a prozkoumání spisového materiálu dospěla k závěru, že je zde dán vazební důvod dle § 67 a) tr. řádu, neboť obviněný se skutečně zdržuje v místě pouze na práci, aniž by měl pracovní smlouvu, nevěděl název firmy, doklady u sebe neměl. Soud však nahradil vazbu dohledem probačního úředníka. Vzhledem ke shora uvedenému pak soudce rozhodl, jak je uvedeno ve výroku tohoto usnesení a propustil obviněného C. O. ze zadržení.“

Ve zkoumaném vzorku spisů se nevyskytl případ, kdy by státní zástupce podal proti rozhodnutí o propuštění obviněného na svobodu nebo jeho ponechání na svobodě za současného vyslovení dohledu probačního úředníka stížnost.

Ze spisů bylo zjišťováno též jak probíhal dohled nad obviněným. Tyto informace mohly být nalezeny zejména ve zprávách o průběhu dohledu, které probační úředník zasílá soudu. Nestanoví-li soud jinak, zpracuje probační úředník tuto zprávu, ve které jej informuje o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem, o plnění přiměřených omezení a povinností a o jeho poměrech, nejméně jednou za šest měsíců (§ 26b odst. 3 tr. zák.)¹⁴⁷. Ve zkoumaných věcech v pěti případech soud neobdržel žádnou zprávu o průběhu dohledu.

V jednom z těchto případů obdržel soud namísto zprávy o průběhu dohledu dne 25. 2. 2009 sdělení probačního úředníka, že příslušná klientka plnila podmínky dohledu a i nadále se dostavuje na středisko PMS s tím, že ovšem na poslední konzultaci uvedla, že v její věci již bylo rozhodnuto, což doložila rozsudkem vydaným před několika měsíci bez vyznačení právní moci. Probační úředník žádal soud o zaslání pravomocného rozhodnutí, aby mohla být věc ukončena v elektronickém rejstříku PMS a zároveň o pověření výkonem dohledu v rámci podmíněného odsouzení s dohledem, což byl trest, který byl v uvedeném rozsudku klientce uložen. Soud tak následně učinil, přičemž se ukázalo, že daný rozsudek byl v právní moci již od 25. 10. 2008.

V jiném případě soud obdržel před rozhodnutím ve věci zprávu, že výkon dohledu nebyl s klientem zahájen. Klient byl z vazby propuštěn 7. 11. 2008, sám se v rozporu s povinností uloženou v usnesení o nahrazení vazby dohledem na středisko PMS nedostavil, pozvánky na jednání ze strany PMS se vracely jako nedoručené. Zprávu, v níž probační úředník soud o neplnění podmínek dohledu informoval, klient převzal, ale ani poté PMS nekontaktoval.

¹⁴⁷ Nově srov. § 51 odst. 3 trestního zákoníku.

Probační úředník na základě toho ve své zprávě konstatoval, že dohled jako náhrada vazby svůj účel neplnil.

Jedna zpráva o průběhu dohledu byla podána ve třech případech, dvě zprávy v pěti případech, tři zprávy ve dvou případech a v jednom případě byly podány čtyři zprávy. Probační úředníci ve svých zprávách přehledně popisovali průběh dohledu, aktuální poměry obviněného, a zaměřovali se na otázku, zda obviněný dodržuje omezení, uložená v rámci dohledu.

„Obviněný se od prosince 2008 zdržoval u svého známého R. K. v K., pak se však přestěhoval ke svému strýci a tetě do Č., kde žijí i další členové jeho rodiny. ... Pochází z rodiny, kde není páčání trestné činnosti výjimkou. ... Jeví se jako osoba, která příliš nepřemýšlí nad možnými důsledky svého chování, chybí mu prozatím odhodlání k radikálnějším krokům ke změně své situace. ... Pracovní poměr si zajistil dne 6. 3. 2008, kdy byl přijat jako strojrenský dělník do firmy K. Vzhledem k tomu, že má pouze základní vzdělání, jsou jeho vyhlídky na trhu práce ztíženy. ... Úvodní konzultace klienta s probačním úředníkem se uskutečnila 15. 4. 2008, následně proběhlo 16 jednání, neboť soudem byla stanovena povinnost dostavovat se na středisko PMS jednou týdně. ... Obviněný nemá problém s dodržováním termínů schůzek, jeho spolupráce je v tomto směru vcelku dobrá, je komunikativní, o svých záležitostech až na výjimky probačního úředníka včas informuje. ... Povinnosti plynoucí z dohledu se snaží plnit, ve dvou případech se na schůzku bez předchozí omluvy nedostavil, tato porušení však následně uspokojivě vysvětlil. ... Po dohodě s probačním úředníkem se na jeho výzvu podrobuje kontrolním testům na užívání omamných a psychotropních látek. V jednom případě byl test pozitivní na cannabis a amfetaminy. Občasné kouření marihuany klient přiznává, užití pervitinu si není vědom. ... Od 1. 7. 2008 se na návrh probačního úředníka účastní programu psychologického poradenství ve formě konzultací s psychologem, dosud se uskutečnilo 5 sezení. ... Obviněný tedy je v kontaktu s probačním úředníkem, bez větších problémů dodržuje povinnosti z dohledu vyplývající, není známo, že by se dopouštěl další trestné činnosti, nevyhýbá se součinnosti s orgány činnými v trestním řízení v rámci trestního stíhání. Má pravidelný zdroj příjmů ze zaměstnání, jeho osobní situace se jeví v rámci možností jako stabilizovaná.“

„Mladistvá D. K. od propuštění z vazby žije se svou matkou a bratry v pronajatém bytě na adrese ... Po ukončení vazby se za evidovala na Úřadu práce, v evidenci je dosud. Práce jí údajně nebyla nabídnuta, sama si žádnou nenašla. ... Klientka se dostavovala ke konzultacím dle dohody dvakrát týdně. Poté byly intervaly mezi konzultacemi vzhledem k dobré spolupráci prodlouženy na dva týdny, později na čtyři týdny. Na jednání se dostavovala vždy včas.“

„Ve věci výše jmenovaného obžalovaného sdělujeme, že situace je neměnná a klient se do dnešního dne na středisko PMS ČR nedostavil a ani jinak ho nekontaktoval. Poslední pozvánka mu byla zaslána dne 17. 6. 2008 na jím uvedenou adresu, ovšem klient opět nereagoval. Vzhledem k tomu již pak nadále nebyl zván.“

Ve dvou případech soud poté, co nahradil vazbu dohledem probačního úředníka, v důsledku neplnění povinností obviněného jej vzal opětovně do vazby.

Obviněná byla stíhána pro trestné činy nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 odst. 1 a § 188 odst. 1 tr. zák., krádeže dle § 247 odst.

I písm. a), b) tr. zák., a neoprávněného držení platební karty dle § 249b tr. zák., spáchané zčásti ve spolupachatelství, a to ve zkušební době předchozího podmíněného odsouzení. Dne 15. 6. 2007 byla vzata do vazby z důvodů dle § 67 písm. a), c) tr. ř. Soud ji dne 11. 12. 2007 z vazby propustil za současného stanovení dohledu probačního úředníka. Propuštění odůvodnil délkou již vykonané vazby, osobou obviněné a okolnostmi případu (bez dalších podrobností). Ze střediska PMS ovšem byly soudu zasilány zprávy, že obviněná podmínky dohledu neplní – nedostavuje se na konzultace, omlouvá se telefonicky, ovšem není schopna doložit tvrzené zdravotní důvody absencí, později (od dubna 2008) přestala být zastizitelná zcela. Probační středisko vyjádřilo názor, že nahrazení vazby dohledem je neúčelné. Obviněná se nedostavovala k hlavnímu líčení, navíc se v mezidobí dopustila další trestné činnosti. Na základě příkazu k zatčení byla dne 15. 8. 2008 zatčena a vzata do vazby.

Obviněný, stíhaný pro trestné činy násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 197a odst. 1 tr. zák. a vydírání dle § 235 odst. 1 tr. zák., byl dne 15. 5. 2008 propuštěn z vazby za současného přijetí písemného slibu obviněného a stanovení dohledu probačního úředníka. Probační úředník ve zprávě ze dne 12. 6. 2008 informoval soud o porušení podmínek dohledu ze strany obviněného, spočívající v tom, že se obviněný nedostavil na výzvu na středisko PMS k zahájení výkonu dohledu. Ve zprávě ze dne 19. 6. 2008 probační úředník uvedl, že obviněný nereagoval ani na druhou výzvu a na středisko PMS se opět nedostavil. Konstatoval, že „dohled není realizován, obžalovaný zavedl příčinu ke znovuvzetí do vazby“. Dne 16. 8. 2008 byl obviněný vzat do vazby s odůvodněním, že se nepodrobil podmínkám a omezením uloženým při jeho propuštění na svobodu, že se vyhýbá trestnímu řízení a je důvodné podezření, že pokračuje v páchání trestné činnosti, pro kterou je stíhán, neboť v této souvislosti bylo proti němu zahájeno další trestní řízení.

V.2. Nahrazení vazby peněžitou zárukou

Jak bylo výše uvedeno, prostudovány byly 4 trestní spisy ve věcech, v nichž došlo v letech 2007 či 2008 k nahrazení vazby peněžitou zárukou.

V.2.1. Trestná činnost

Dva ze zkoumaných případů se týkaly drogové kriminality, konkrétně trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 odst. 1, 2 písm. a) a § 187 odst. 1, 2 písm. a), b) tr. zák. V jedné věci šlo o trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák. a ve zbývajících o trestný čin zpronevěry dle § 248 odst. 1, 2 tr. zák. Ve dvou případech byl příslušný hlavní trestný čin spáchán v souběhu s jiným trestným činem.

V jednom z případů byl obviněný stíhán pro trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák., spáchaný ve spolupachatelství, kterého se dopustil tím, že se dvěma spolupachateli kolem druhé hodiny ranní po předchozí domluvě přepadli s nožem obsluhu herny a zmocnili se finanční hotovosti a dalších věcí v celkové hodnotě 13.870,- Kč. Zároveň byl stíhán pro dalších 6 trestných činů, které byly převážně majetkové povahy a měly charakter pokračujících trestných činů, ale zahrnovaly též další trestný čin loupeže dle § 234 odst. 1 tr. zák. a trestný čin nedovoleného ozbrojování dle § 185 odst. 1 tr. zák. Uvedené trestné činnosti se dopouštěl v období září 2005 až duben 2007, a byl za ni také následně pravomocně odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání tří roků a šesti měsíců, k jehož výkonu byl zařazen do věznice s ostrahou. Zároveň mu byl uložen trest propadnutí věci, a to dvou ks slzných granátů.

Soud v odůvodnění rozhodnutí, kterým obviněného propustil z vazby za současného přijetí peněžitě záruky ve výši 120.000 Kč uvedl, že důvody vazby dle § 67 písm. c) tr. ř. nadále trvají, skutečnosti rozhodné v době vzetí obviněného do vazby se však do určité míry změnily. Soud vzal za rozhodující fakt, že si obviněný zajistil zaměstnání, do kterého v případě propuštění z vazby nastoupí. Pro obviněného by měla být výrazným ponaučením i doba, kterou ve vazbě strávil (132 dní). Soud přihlédl i k tomu, že obviněný dosud nebyl soudně trestán, k trestné činnosti se doznal, projevil upřímnou lítost nad jejím spáchaním a spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení. Obviněný slíbil, že nebude mařit trestní řízení, bude se zdržovat na adrese svého bydliště a zdrží se protiprávního jednání.

S ohledem na charakter trestné činnosti, její rozsah a závažnost, kdy bylo zřejmé, že obviněný je ohrožen dlouhodobým trestem odnětí svobody, měl ovšem soud za to, že je třeba kontrolovat a monitorovat jeho další chování. Proto nad obviněným vyslovil dohled probačního úředníka.

V jednom (výše popsaném) případě se pachatel trestného činu dopustil ve spolupachatelství a v jednom případě byl pachatel členem organizované skupiny. Ve dvou případech byl obviněný v předchozích pěti letech pravomocně odsouzen za trestný čin, přičemž v obou případech se jednalo o recidivu nestejnorodou.

V.2.2. Konečné rozhodnutí ve věci

V jednom případě byl obviněný obžaloby zproštěn, zbylé tři věci skončily pravomocným odsouzením pachatele, z toho jednou byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody o výměře 3,5 roku, a dvěma odsouzeným byl uložen podmíněný trest odnětí svobody. Ve všech případech odsouzení byl uložen též vedlejší trest, a to propadnutí věci, v jednom případě v kombinaci se zákazem činnosti. Jednomu odsouzenému bylo uloženo též ochranné léčení protitoxikomanické v ústavní formě.

Obviněný byl pravomocně odsouzen pro trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187 odst. 1, 2 písm. a) tr. zák., spočívající ve výrobě a prodeji pervitinu a prodeji a bezplatném opatrování marihuany jiným osobám. Za tento trestný čin mu byl uložen souhrnný trest odnětí svobody v trvání tří roků s podmíněným odkladem na zkušební dobu pěti let. Dále mu byl uložen trest propadnutí věci (drogy, látky a předměty používané k výrobě drog), trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel na dobu tři let (vyplývající z předchozího odsuzujícího rozsudku, který byl v rámci uložení souhrnného trestu novým rozsudkem zrušen), a též ochranné protitoxikomanické léčení v ústavní formě.

Na potřebě uložení ochranného léčení se shodli oba nezávisle na sobě k řízení přibraní znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Znalci uvedli, že je obviněný osobou psychicky závislou na pervitinu, která se již z tohoto důvodu ocitla v ambulantní psychiatrické péči, která však selhala.

V.2.3. Průběh trestního řízení

Délka řízení se ve zkoumaných věcech pohybovala mezi 233 dny a 1715 dny. Ve všech případech byl obviněný v průběhu trestního řízení ve vazbě, jejíž průměrná délka činila 227 dní, když nejkratší vazba trvala 58 dní a nejdelší 630 dní. V přípravném řízení, v jehož průběhu byl obviněný ve vazbě celkem ve 3 případech, trvala v analyzovaných věcech vazba v průměru 149 dní, přičemž nejkratší vazba v přípravném řízení trvala 87 dní a nejdelší 229 dní. V řízení před soudem, v jehož průběhu byl obžalovaný ve vazbě ve 2 případech, trvala vazba v průměru 230 dní, přičemž nejkratší vazba v řízení před soudem trvala 58 dní a nejdelší 401 dní. Průměrná doba, po kterou byla vazba ve zkoumaných případech nahrazena peněžitou zárukou¹⁴⁸, činila 292 dní, přičemž nejkratší doba nahrazení vazby peněžitou zárukou činila 99 dní a nejdelší 503 dní.

Ve všech případech měl obviněný při rozhodování o nahrazení vazby peněžitou zárukou obhájece z důvodu nutné obhajoby.

¹⁴⁸ Tj. doba ode dne právní moci rozhodnutí o propuštění obviněného z vazby za současného přijetí peněžitě zárukou, do dne právní moci konečného rozhodnutí ve věci.

V.2.4. Osoba pachatele

Ve všech 4 případech byl obviněný muž, z toho dvakrát spadal do věkové kategorie 20 – 29 let, jednou 30 – 39 let a jednou 40 – 49 let. Dva obvinění byli shodně svobodní, bezdětní a s učňovským vzděláním. Zbylí dva žili v době rozhodování o nahrazení vazby peněžitou zárukou v družském poměru, jeden z nich měl jedno dítě (dosažené vzdělání se u něj nepodařilo ze spisu zjistit), druhý měl středoškolské vzdělání (počet dětí se u něj nepodařilo ze spisu zjistit). Tři obvinění byli bez zaměstnání, aniž by byli evidováni jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce, jeden pracoval jako zaměstnanec v soukromém sektoru.

V.2.5. Rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou

Ve dvou případech vydal rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou soudce v přípravném řízení a ve zbylých dvou soud v řízení v prvním stupni. Vždy se jednalo o situaci, kdy byl obviněný propuštěn z vazby za současného přijetí peněžitě záruky, a vždy tak soud učinil na návrh obviněného či jeho obhájce. V jednom případě byl zároveň vysloven nad obviněným dohled probačního úředníka dle § 73 odst. 1 písm. c) tr. ř., a v dalším případě soud kromě peněžitě záruky přijal též záruku družky a rodičů obviněného za jeho další chování dle § 73 odst. 1 písm. a) tr. ř. a písemný slib obviněného dle § 73 odst. 1 písm. b) tr. ř.

Výše peněžitě záruky činila v jednotlivých případech 20.000 Kč, 120.000 Kč, 200.000 Kč a 250.000 Kč. V jediném ze zkoumaných případů složil peněžitou záruku přímo obviněný. Ve dvou dalších případech tak učinila matka obviněného, jednou jeho družka. Podle § 73a odst. 1 věty třetí tr. ř. může osoba odlišná od obviněného peněžitou záruku složit jen se souhlasem obviněného a tehdy, byla-li před jejím přijetím seznámena s podstatou obvinění a se skutečnostmi, v nichž je shledáván důvod vazby. Ve všech zkoumaných případech, kdy peněžitou záruku složila osoba odlišná od obviněného, byly tyto podmínky splněny.

V jednom z případů, kdy o nahrazení vazby rozhodoval soudce v přípravném řízení, k této poučovací povinnosti soudce v odůvodnění usnesení, kterým mj. přijal peněžitou záruku a propustil obviněného na svobodu, uvedl: „Okresní soud P.-s. ... nejprve seznámil matku obviněného M. Š., která skládala peněžitou záruku za svého syna s důvody, které vedly k obvinění obviněného Š., dále pak ji seznámil s právní kvalifikací a trestem, kterým je tento ohrožen. Dále byla seznámena s podmínkami, za nichž finanční záruka propadá státu a dále pak byla seznámena i s dalšími omezeními, kterým bude její syn v případě propuštění z vazby vystaven. Po tomto seznámení matka obviněného M. Š. uvedla, že bere toto poučení na vědomí a skládá peněžitou záruku za svého syna.“

Podle ustanovení § 73a odst. 6 tr. ř. musejí být obviněný a osoba, která peněžitou záruku složila, předem upozorněni na důvody, pro které peněžitá záruka může připadnout státu nebo být použita na zaplacení peněžitěho trestu nebo nákladů trestního řízení. Ve dvou případech vydal soud nejprve na základě nabídky peněžitě záruky usnesení o přípustnosti jejího přijetí, v němž zároveň určil výši peněžitě záruky a způsob jejího složení, a poté, co byla peněžitá záruka v určené výši složena, rozhodl o jejím přijetí a propuštění obviněného na svobodu. Ve zbylých dvou případech byli poté, co bylo složení peněžitě záruky soudu nabídnuto, obviněný a osoba, nabízející peněžitou záruku, poučeni ve smyslu § 73a odst. 6 tr.

ř. (v jednom z těchto případů byla peněžítá záruka nabídnuta při hlavním líčení a při té příležitosti došlo k tomuto poučení), následně byla peněžítá záruka složena a poté soud vydal již jediné usnesení, kterým rozhodl o přípustnosti přijetí peněžité záruky, stanovil její výši, peněžitou záruku přijal a propustil obviněného na svobodu.

Příkladem prvního postupu je rozhodnutí soudce Okresního soudu P.-s., který nejprve vydal 30. 1. 2006 usnesení s výrokem tohoto znění:

„Podle § 73 odst. 3 věta druhá a § 73a odst. 1 věta první odst. 2 písm. a) tr. řádu se vyslovuje, že přijetí nabídky peněžité záruky obviněným J. Š., nar., t.č. ve vazbě ve vazební věznici v P., která se určuje s přihlédnutím k osobě a majetkovým poměrům obviněného, jakož i k povaze a závažnosti trestného činu, pro který je stíhán, a závažnosti důvodů vazby, ve výši 200.000,- Kč, je přípustné. Peněžítá záruka bude složena v uvedené výši do pokladny Okresního soudu P.-s. na sp. zn.“

Poté, co byla peněžítá záruka dle stanovených pokynů složena, vydal dne 6. 2. 2007 soudce usnesení s výrokem následujícího znění:

- „1) Podle § 73 odst. 1 písm. b) tr. řádu se přijímá písemná záruka obviněného J. Š., nar., ze dne*
- 2) Podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. řádu se obviněnému J. Š., nar., stanovuje dohled probačního úředníka po dobu průběhu trestního stíhání.*
- 3) Podle § 73a odst. 1 tr. řádu se přijímá složená peněžítá záruka ve výši 200.000,- Kč, kterou za obviněného J. Š., nar., složila jeho matka paní M. Š., nar., trvale bytem, a obviněný J. Š. se propouští z vazby na svobodu.“*

Určitou zvláštností je, že podle doložek právní moci nabyta obě usnesení právní moci dne 9. 2. 2007, což by znamenalo, že usnesení o přijetí peněžité záruky a propuštění obviněného na svobodu bylo vydáno dříve, než nabylo právní moci usnesení o přípustnosti přijetí peněžité záruky.

Příkladem druhého postupu je usnesení soudce Okresního soudu v T. ze dne 7. 8. 2007, které ve výroku uvádí:

„Podle § 73a odst. 2 tr. ř. se připouští peněžítá záruka jako náhrada za vazbu.

Podle § 73a odst. 1 tr. ř. soud přijímá peněžitou záruku ve výši 120.000,- Kč za současného propuštění obviněného L. V. z vazby na svobodu.

Podle § 73 odst. 1 písm. c) tr. ř. soud stanoví nad obviněným dohled probačního úředníka.“

Ve zkoumaném vzorku spisů se nevyskytl případ, kdy by státní zástupce podal proti rozhodnutí o propuštění obviněného na svobodu za současného přijetí peněžité záruky stížnost. Ani jednou také nenastaly situace předvídané v ustanoveních § 73a odst. 3 a 4, tedy nedošlo k rozhodnutí o připadnutí peněžité záruky státu, ke zrušení peněžité záruky ani ke změně její výše, a obviněný nebyl v žádném ze zkoumaných případů po propuštění z vazby a jejím nahrazení peněžitou zárukou vzat do vazby opětovně. V tomto směru tedy peněžítá záruka v analyzovaných případech splnila svůj úkol, tj. jako alternativa vazby přispěla (ve dvou případech v kombinaci s dalšími opatřeními) k dosažení jejího účelu, vyjádřeného v ustanovení § 67 tr. ř., po dobu nahrazení vazby peněžitou zárukou.

Vyskytl se ovšem případ, kdy v průběhu trestního řízení nejprve byla u obviněného vazba nahrazena jeho slibem, poté byl obviněný v důsledku vyhýbání se trestnímu řízení vzat do vazby, které byla následně nahrazena peněžitou zárukou.

Proti obviněnému, stíhanému pro trestný čin zpronevěry dle § 248 odst. 1, 2 tr. zák., bylo konáno řízení proti uprchlému. V nepřítomnosti byl odsouzen k souhrnnému trestu odnětí svobody v délce 15 měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu 4 let. Poté, co byl obviněný zatčen, navrhl zrušení odsuzujícího rozsudku a konání nového hlavního líčení. Soud dne 30. 11. 2007 sice shledal existenci vazebního důvodu dle § 67 písm. a) tr. ř., nicméně vzhledem k tomu, že „se jedná o odsouzeného, který v současné době nemá v opisu rejstříku trestů relevantní záznam, a současně se jedná o trestní stíhání pro trestnou činnost relativně nižší společenské nebezpečnosti, což lze dovodit i z podmíněného trestu, ..., soud shledal možnost nahradit tento vazební důvod slibem obviněného“. Soud obviněného zároveň poučil o důsledcích porušení slibu. Protože však obviněný v březnu 2008 nebyl k zastížení pro účely předvolání k novému hlavnímu líčení po zrušení původního rozsudku, byl na základě příkazu k zatčení dne 22. 4. 2008 zatčen a následně vzat do vazby. Dne 3. 6. 2008 bylo rozhodnuto o přípustnosti přijetí peněžitě záruky, což soud odůvodnil tím, že sice nadále stejný vazební důvod trvá, ovšem „s ohledem na dobu trvání vazby, její možný výchovný vliv na obž. a pokročilost řízení před soudem, kdy obžalovaný již byl ve věci vyslechnut, je možné akceptovat tento návrh“.

Jinak byla odůvodnění rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou rozdílně podrobná, pokud jde o důvody, které vedly soudy k připuštění této možnosti či k určení konkrétní výše peněžitě záruky.

„Obžalovaného lze ale nyní z vazby propustit na svobodu za současného přijetí jeho písemného slibu, za současného přijetí záruky za další chování obžalovaného od jeho nejbližších příbuzných, a za současného přijetí peněžitě záruky ve výši 250.000,- Kč, která již byla složena do pokladny soudu, neboť tyto záruky soud považoval vzhledem k osobě obžalovaného a k povaze projednávaného případu za dostatečné a přijal je.“

„Dále se Okresní soud P.-s. zabýval otázkou finanční výše této záruky, když zjistil, že obviněný má v současné době dostatek prostředků k tomu, aby uhradil peněžitou záruku za svoji osobu do výše 200.000,- Kč, a to i za pomoci rodiny. S ohledem na to, že výše této kauce ...bude pro obviněného citelným dopadem v případě, že by neplnil povinnosti ... a kauce propadla, je soud přesvědčen, že tato výše kauce bude dostatečná k tomu, aby zabránila obviněnému páchat další trestnou činnost a přiměla jej, aby se dostavoval na předvolání k orgánům činným v trestním řízení, neskrýval se a po dobu propuštění z vazby na svobodu vedl řádný život. ...

Dále Okresní soud P.-s- zvážil osobnost obviněného, rozsah jeho spáchané trestné činnosti a působení matky na obviněného a dospěl k závěru, že s ohledem na to, že se obviněný dobrovolně chce podrobit protitoxikomanické léčbě, když již její ambulantní fázi absolvuje v průběhu vazby, že si obviněný uvědomil nebezpečnost svého počínání a jsou zde předpoklady pro to, aby trest, který eventuálně za spáchanou trestnou činnost bude uložen, přinesl výchovné působení na obviněného ...že lze přijmout písemný slib obviněného, neboť tento spolu s dohledem probačního úředníka a spolupůsobením matky obviněného dle soudu je dostatečnou zárukou ...když finanční prostředky má legálně zajištěny z invalidního důchodu ve výši 9.000,- Kč a bylo prokázáno, že má i dostatečné úspory k tomu, aby mohl uspokojit své životní potřeby.“

VI. Závěr

Vzetí do vazby je velmi závažným zásahem do práv a svobod obviněného. Zákon proto připouští využití takového postupu pouze tehdy, pokud by ponechání obviněného na svobodě mohlo významně ohrozit průběh a výsledek trestního řízení. I v takových případech je však možno někdy dosáhnout účelu vazby pomocí jiných opatření, nespojených s odnětím svobody obviněného. Důležitým předpokladem účinnosti alternativ k vazbě je však jejich realizovatelnost. Aby alternativní opatření skutečně mohla vazbu nahradit, musí být splněno několik podmínek, a to jak na straně systému trestní justice, resp. státu, tak i na straně obviněného.

Předně musí mít orgán rozhodující o vazbě k dispozici dostatečnou škálu alternativ, řádně upravených zákonem. Existuje celá řada takových opatření různé povahy, jež se v jednotlivých zemích využívají. Dále je třeba, aby byly vytvořeny praktické podmínky pro aplikaci alternativních opatření. Některá z nich stačí náležitě upravit zákonem a je možno je prakticky bez dalšího začít využívat (např. slib obviněného), jiná vyžadují příslušnou infrastrukturu (dohled nad obviněným, kauce, elektronické sledování). Není-li tato infrastruktura k dispozici, a to v odpovídající kvalitě a rozsahu, nelze dané alternativní opatření k nahrazení vazby účinně využít. A konečně je zapotřebí kvalifikovaného a aktivního přístupu zainteresovaných osob. Především orgány rozhodující o vazbě (soudci, státní zástupci) musejí možnost nahrazení vazby zvažovat vždy, když o vazbě rozhodují. Zároveň však úvahy o využití některého alternativního opatření musí přijít na řadu teprve poté, co příslušný orgán dojde k závěru, že by vzetí do vazby bylo na místě, a to proto, aby nedošlo k negativnímu jevu známému jako „rozšiřování sítě“. Kromě toho musejí orgány rozhodující o vazbě pečlivě hodnotit okolnosti případu, osobnost a poměry obviněného, aby dokázaly vybrat opatření vhodné pro daný konkrétní případ. Značný význam však má také přístup dalších osob, jako jsou probační úředníci, pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dětí, policisté či obhájci, jež mohou ve vhodných případech k účinnému využití alternativ za vazbu přispět.

Pro posouzení možností zkvalitnění využívání určitého opatření má zásadní význam zjistit, jaký je aktuální stav v oblasti jeho aplikace. Základním zdrojem informací jsou přitom statistické údaje. V rámci našeho výzkumu jsme ovšem zjistili, že oficiální justiční statistické evidence údaje o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení komplexně nesledují, resp. obsahují pouze dílčí data o některých z nich. Zejména zcela pomíjejí případy, kdy orgán rozhodující o vazbě obviněného ponechá na svobodě za současného využití některé z alternativ. To do značné míry problematizuje využití analýzy statistických údajů pro účely získání přehledu o stavu a vývoji zkoumané problematiky. Jestliže bude vazební agenda nadále představovat jednu z priorit v oblasti trestní justice, doporučujeme proto zvážit, zda by nebylo vhodné evidenční systém doplnit o nástroje pro sledování zmíněných údajů, přinejmenším pokud jde o rozsah využívání alternativ k vazbě.

Expertní dotazníkové šetření, provedené v rámci našeho výzkumu, se setvalo mezi soudci, státními zástupci, ale i probačními úředníky se značnou odezvou, vyjádřenou návratností dotazníků a množstvím volných odpovědí, připomínek a námětů. Z toho lze dovodit, že se jedná o téma, které je pro tyto profesní skupiny aktuální. Respondenti vyjadřovali obecně spokojenost se škálou alternativ za vazbu, kterou trestní řád nabízí. Napříč profesními skupinami se však shodli na vhodnosti doplnění této škály o využití systému elektronického sledování (po jeho předpokládaném zavedení v ČR), a to jak pro účely kontroly plnění podmínek uložených v rámci již existujících alternativ, tak i jako samostatného opatření nahrazujícího vazbu. Elektronické sledování skutečně v evropských zemích nachází využití i při nahrazování vazby jiným opatřením. Výzkum, hodnotící dosavadní výsledky jeho využívání v zahraničí nicméně naznačuje, že se jedná o opatření se srovnatelnou účinností, jakou mají jiná alternativní opatření, přičemž rozhodující je v tomto směru konkrétní podoba příslušného programu. Při zavádění systému elektronického sledování by proto bylo vhodné poučit se z dosavadních poznatků z jiných zemí a zabránit tak nepřiměřeným očekáváním ve vztahu k tomuto institutu či některým možným negativním dopadům.

K právní úpravě alternativ za vazbu nevyjadřovali respondenti obecně závažnější připomínky. Jiná situace však panuje v oblasti praktické aplikace jednotlivých alternativních opatření, kde naopak z výzkumu vyplývá, že nedostatky v podmínkách pro realizaci alternativ i v jejich samotné aplikaci jsou nikoliv zanedbatelné a mohou vést k tomu, že jsou alternativy využívány výrazně méně, než by využívány být mohly.

Relativně nejlépe respondenti hodnotili plnění účelu alternativy k vazbě u peněžitě záruky a dohledu probačního úředníka. Zřejmě i díky jednoduchosti aplikace je pozitivně hodnocen i písemný slib obviněného, byť zejména k upřímnosti slibu ze strany obviněného panuje mezi respondenty značná skepse. Pokud jde o záruku zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, ta je zřejmě pokládána za institut zcela formální, nedůvěryhodný a v praxi k danému účelu obtížně využitelný. Totéž platí v oblasti soudnictví ve věcech mládeže pro institut umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby. U naposled zmíněných alternativ často respondenti postrádají v okolí obviněného osobu, kterou by bylo možno označit za důvěryhodnou a schopnou účinného a příznivého působení na obviněného. To je jistě objektivní překážka, nicméně přijmeme-li tezi, že výskyt takových osob v okolí obviněných je patrně výjimkou, tím spíše je pak důležité, aby orgán rozhodující o vazbě ve spolupráci s dalšími subjekty provedl v tomto směru důkladné šetření a tím se vyvaroval možnosti, že taková výjimečná osoba nebude zjištěna.

Důvěryhodnost jednotlivých alternativních opatření mezi orgány rozhodujícími o vazbě výrazně snižuje pocit absence možností kontroly plnění povinností a omezení, jež tvoří součást nahrazení vazby, ze strany obviněného. V tomto směru by mohlo do budoucna pomoci již zmíněné využití elektronického sledování. Rezervy lze zřejmě nalézt i ve spolupráci mezi jednotlivými subjekty, zapojenými do procesu rozhodování o vazbě, a v určité nejednotnosti při aplikaci právní úpravy alternativ. Zde má základní roli vzdělávání v rámci justice, ať již při profesní přípravě nových pracovníků, či ve formě celoživotního vzdělávání, kde by této problematice mohla být věnována větší pozornost. Znovu také respondenti upozornili na obecný problém systému trestní justice, kterým je nedostatečné propojení (on-line) databází jednotlivých orgánů činných v trestním řízení.

Dohled probačního úředníka je samostatným opatřením nahrazujícím vazbu v trestním řízení. Z výsledků výzkumu nadto vyplývá, že orgány rozhodující o vazbě určitou formu spolupráce s Probační a mediační službou ČR ukládají i jako součást podmínek nahrazení vazby jiným opatřením. Pro probační úředníky je výkon dohledu při nahrazení vazby v rámci jejich celkové agendy činností specifickou a velmi náročnou, kladoucí zvýšené nároky na administrativu a zodpovědnost probačních úředníků, přičemž na druhou stranu disponují menšími oprávněními, než při dohledu nad odsouzenými pachateli. Je tedy namístě opakovaně připomenout, že nelze zvyšovat nároky kladené na PMS bez současného odpovídajícího posílení jejich kapacit. To je třeba mít na paměti při úvahách o intenzivnějším zapojení PMS do oblasti nahrazování vazby, ať již ve formě přípravy podkladů pro rozhodnutí o vazbě, či výkonu dohledu v rámci nahrazení vazby. Respondenti všech tří profesních skupin, jak vyplývá z dotazníkového šetření, si jsou tohoto problému dobře vědomi.

Poznatky, získané z výsledků dotazníkového šetření, bylo možno v některých případech doplnit či ilustrovat informacemi z analýzy vybraných trestních spisů.

V souladu se zadáním úkolu se výzkum podrobněji zabýval problematikou nahrazování vazby u mladistvých obviněných. Lze konstatovat, že legislativní zpřísnování podmínek, za kterých je možno mladistvého vzít do vazby a držet ho v ní, vedlo k situaci, kdy již po několik let se ve vazbě ocitá jen nízký počet mladistvých, a to zejména osob obviněných ze závažné násilné trestné činnosti či recidivujících pachatelů majetkové kriminality. Je proto sporné, zda vůbec existuje významnější prostor pro využívání alternativních opatření k vazbě mladistvých ve větším rozsahu oproti současnosti.

Veškerá opatření nahrazující vazbu v trestním řízení slouží k tomu, aby nemusela být závažným způsobem omezena osobní svoboda obviněného jeho umístěním v zařízení pro výkon vazby, a zároveň aby nebyl ohrožen účel trestního řízení. Jako taková proto musejí v tomto směru plnit základní funkci vazby, tedy zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a zabránit mu v další trestné činnosti či v maření trestního řízení. Jakékoliv úvahy o zavedení nových opatření nahrazujících vazbu, nebo o větším využívání těch stávajících, proto musejí zahrnovat toto kritérium. Ukazatelem úspěšnosti využívání alternativ za vazbu tedy nemůže být např. počet případů, kdy byly alternativy využity, ale skutečnost, zda jsou ve vazbě skutečně pouze osoby, u nichž nelze účelu vazby dosáhnout jiným opatřením. Je třeba si také uvědomit, že vývoj v posledních zhruba 10 letech směřuje k omezování možností, kdy lze obviněného vzít do vazby, přičemž u mladistvých je tato tendence ještě intenzivnější. Statistické údaje o vývoji vazební agendy to jednoznačně potvrzují. To mimo jiné znamená, že prostor pro využívání alternativ za vazbu se přirozeně zmenšuje, neboť vazba je v důsledku uvedené tendence přípustná (a tedy zvažována) v závažnějších případech než dříve.

Výsledky výzkumu nicméně odhalily řadu problematických míst, především v oblasti praktické aplikace alternativ za vazbu a podmínek pro ni, jež byla popsána výše. I s ohledem na právě uvedené přirozené limity využitelnosti alternativních opatření nelze s jistotou prohlásit, že by odstranění zmíněných problémů vedlo k výrazně častějšímu využívání alternativ. Má-li však být jedním z cílů institutu náhrady za vazbu v trestním řízení stav, kdy k vzetí do vazby dochází skutečně jen ve zcela nezbytných případech a na zcela nezbytně dlouhou dobu, pak je třeba, aby podmínky pro využívání alternativ byly co nejlepší a nezahrnovaly faktické překážky jejich aplikace.

Použité prameny

Přehled použité literatury

- Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde 2004.
- Císařová, D., Fenyk, J., Gřivna, T. a kol.: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI 2008.
- Fabelo, T.: „Technocorrections“: The Promises, the Uncertain Threats. Sentencing and Correction. Issues for the 21st Century, č. 5, Washington 2000.
- Gainey, R. R., Payne, B. K.: Changing Attitudes Toward House Arrest With Electronic Monitoring: The Impact of a Single Presentation? International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 2/2003.
- Garland, D., Sparks, R.: Criminology, Social Theory and the Challenge of Our Times. In: Garland, D., Sparks, R. (eds): Criminology and Social Theory. Oxford 2000.
- Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment. UNODC Criminal Justice Handbook Series. New York: United Nations 2007.
- Hořák, J.: Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. Trestní právo, 12/2005.
- Hucklesby, A.: Police bail and the use of conditions. Criminology and Criminal Justice, 1/2001.
- Chromý, J.: Vazba u mladistvých (nejen) ve světle nové právní úpravy. Časopis pro právní vědu a praxi 4/2003.
- Jelínek, J. a kol. : Trestní právo procesní. 5. aktualizované vydání. Praha: Linde 2007.
- Kolektiv autorů: Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. Bratislava: Nová práca 2005.
- Krahl, M.: Elektronicky hlídané domácí vězení. Právní rozhledy, 5/1998.
- Král, V.: K nové právní úpravě vazebního řízení, Bulletin advokacie 11-12/2001.
- Lilly, R. J.: Review Essay. Selling Justice: Electronic Monitoring and the Security Industry. Justice Quaterly 9/1992.
- MacKenzie, D. L.: What Works in Corrections: Reducing the Criminal Activities of Offenders and Delinquents. New York: Cambridge University Press 2006.
- Mair, G.: Electronic monitoring in England and Wales: Evidence-based or not? Criminal Justice, 3/2005.
- Mandák, V.: Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení. Praha: Orbis 1975.
- McMahon, M.: „Net-widening“: vagaries in the use of a concept. British Journal of Criminology, sv. 30, 2/1990.
- Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní. 2. přepracované vydání. Praha: C.H.Beck 2003.
- Nellis, M.: The ‘Tracking’ Controversy: The Roots of Mentoring and Electronic Monitoring. Youth Justice, 4/2004.
- Paroulková, V.: Vazba mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb. a k možnosti zjednodušení trestního řádu ve věcech vazby. Trestní právo 6/2004.

- Payne, B. K., Gainey, R. R.: The Electronic Monitoring of Offenders Released from Jail or Prison: Safety, Control, and Comparisons to the Incarceration Experience. *The Prison Journal*, 4/2004.
- Repík, B.: Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Nakladatelství ORAC 2002.
- Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2009. Praha: Generální ředitelství VS ČR 2010.
- Růžička, M., Zezulová, J.: Zadržení a vazba v českém trestním procesu. 1. vydání. Praha: C.H.Beck 2004.
- Sopko, R.: Mladiství provinilci vo vyšetřovacej väzbe, *Socialistické súdnictvo*, 6/1969.
- Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. díl I. 4. vydání. Praha: C. H. Beck 2002.
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6., doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck 2004.
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A, Hrušáková, M.: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck 2007.
- Šámal, P.: K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue* 2/2004.
- Wennerberg, I., Pinto, S.: 6th European Electronic Monitoring Conference – Analysis of Questionnaires.
- Zborník, F. a kol.: Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí. Praha: IKSP 1996.
- Zeman, P. a kol.: Vliv vybraných ustanovení velké novely trestního řádu na průběh trestního řízení. Praha: IKSP 2008.
- Zeman, P., Diblíková, S.: Využití kriminologického výzkumu v praxi: Stockholmské kriminologické sympozium. *Trestněprávní revue* 8/2010.

Další zdroje

<http://ec.europa.eu>
<http://lex.pl>
<http://noticias.juridicas.com>
<http://portal.justice.cz>
<http://www.altalex.com>
<http://www.ceprobation.org>
<http://www.coe.int>
<http://www.dgrs.mj.pt>
<http://www.gesetze-im-internet.de>
<http://www.jusline.at>
<http://www.lexix.pt>
<http://www.lexinter.net>
<http://www.mj.gov.pt>
<http://www.mpicc.de>
<http://www.opsi.gov.uk>
<http://www.pmscr.cz>
<http://www.psp.cz>
<http://www.rechtnieuws.nl>
<http://www.un.org>
<http://www.wetboek-online.nl>
<https://wcd.coe.int>
<https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

Ročenka Vězeňské služby ČR za rok 2009. Generální ředitelství VS ČR, Praha 2010

Příloha: Použité dotazníky

A. Dotazník pro soudce a státní zástupce

1. Domníváte se, že současná škála opatření, jež mohou nahradit vazbu v trestním řízení (záruka zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, písemný slib obviněného, dohled probačního úředníka, peněžitá záruka, umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby), je dostatečná?

a - ano

b - ne (uveďte prosím proč):

.....

.....

2. Co pokládáte za pozitivní přínos využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení ve vhodných případech oproti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je největší přínos a 4 je nejmenší přínos; pokud neshledáváte žádný přínos uvedeného faktoru, zakřížkujte poslední sloupec).

	Velký přínos			Malý přínos	Žádný přínos
Snižování počtu vězněných osob	1	2	3	4	
Snižování nákladů trestního řízení	1	2	3	4	
Zachování sociálních vazeb obviněného (s rodinou, komunitou apod.)	1	2	3	4	
Zachování ekonomických vazeb obviněného (s profesí, zaměstnáním...)	1	2	3	4	
Něco jiného (uveďte prosím co)	1	2	3	4	

3. Je podle Vašeho názoru současná právní úprava nahrazení vazby jednotlivými opatřeními vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

Uveďte prosím zvlášť pro každé ze stávajících náhradních opatření:

A) Právní úprava nahrazení vazby zárukou zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby:

a – je zcela vyhovující

b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uveďte prosím jaké)

c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uveďte prosím jaké)

B) Právní úprava nahrazení vazby písemným slibem obviněného:

a – je zcela vyhovující

b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uveďte prosím jaké)

c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uveďte prosím jaké)

C) Právní úprava nahrazení vazby dohledem probačního úředníka:

a – je zcela vyhovující

b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uveďte prosím jaké)

c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uveďte prosím jaké)

D) Právní úprava nahrazení vazby peněžitou zárukou:

a – je zcela vyhovující

b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uveďte prosím jaké)

c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uveďte prosím jaké)

E) Právní úprava nahrazení vazby umístěním mladistvého v péči důvěryhodné osoby:

- a – je zcela vyhovující
- b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uveďte prosím jaké)
- c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uveďte prosím jaké)

4. Plní podle Vašeho názoru jednotlivá opatření nahrazující vazbu v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě? Zatrhněte prosím zvlášť pro každé ze stávajících náhradních opatření:

A) Záruka zájmového sdružení občanů:

- a – rozhodně ano
- b- spíše ano
- c – spíše ne (uveďte prosím proč)
- d - rozhodně ne (uveďte prosím proč)
- e – nedokáží posoudit

B) Záruka důvěryhodné osoby:

- a – rozhodně ano
- b- spíše ano
- c – spíše ne (uveďte prosím proč)
- d - rozhodně ne (uveďte prosím proč)
- e – nedokáží posoudit

C) Písemný slib obviněného:

- a – rozhodně ano
- b- spíše ano
- c – spíše ne (uveďte prosím proč)
- d - rozhodně ne (uveďte prosím proč)
- e – nedokáží posoudit

D) Dohled probačního úředníka:

- a – rozhodně ano
- b- spíše ano
- c – spíše ne (uveďte prosím proč)
- d - rozhodně ne (uveďte prosím proč)
- e – nedokáží posoudit

E) Peněžitá záruka:

a – rozhodně ano

b- spíše ano

c – spíše ne (uved'te prosím proč)

.....

d - rozhodně ne (uved'te prosím proč)

.....

e – nedokáží posoudit

F) Umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby:

a – rozhodně ano

b- spíše ano

c – spíše ne (uved'te prosím proč)

.....

d - rozhodně ne (uved'te prosím proč)

.....

e – nedokáží posoudit

5. Co pokládáte za překážku častějšího využívání záruky zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby jako opatření nahrazujícího vazbu?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úprava nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Nedostatek vhodných subjektů ochotných záruku převzít	1	2	3	4	
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat plnění podmínek záruky	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Něco jiného (uved'te prosím co):	1	2	3	4	

6. Co pokládáte za překážku častějšího využívání písemného slibu obviněného jako opatření nahrazujícího vazbu ?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úprava nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Neochota obviněných slib poskytnout	1	2	3	4	
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat dodržení slibu	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Něco jiného (uveďte prosím co):	1	2	3	4	

7. Co pokládáte za překážku častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úprava nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Nedostatečné materiální kapacity PMS ¹⁴⁹ (auta, technické vybavení atp.)	1	2	3	4	
Nedostatečné personální kapacity PMS	1	2	3	4	
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu	1	2	3	4	
Nedostatky v praktickém provádění dohledu ze strany pracovníků PMS	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Něco jiného, (uveďte prosím co):	1	2	3	4	

¹⁴⁹ Probační a mediační služba

8. Co pokládáte za překážku častějšího využívání peněžitě záruky jako opatření nahrazujícího vazbu?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úprava nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Administrativní náročnost rozhodování o přijetí peněžitě záruky	1	2	3	4	
Nízký počet osob schopných a zároveň ochotných dostatečnou peněžitou záruku poskytnout	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Něco jiného, (uveďte prosím co):	1	2	3	4	

9. Co pokládáte za překážku častějšího využívání umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby jako opatření nahrazujícího vazbu?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úprava nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Nízký počet vhodných osob ochotných ujmout se péče o mladistvého	1	2	3	4	
Nedostatek informací o kvalitě vztahu mezi mladistvým a možnou pečující osobou	1	2	3	4	
Nízký počet obviněných, u nichž lze předpokládat plnění podmínek umístění do péče	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Jiné, uveďte:	1	2	3	4	

10. Podle platné právní úpravy lze nahradit koluzní vazbu (§ 67 písm. b) tr. ř.) pouze u mladistvého, a to výhradně jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby. Souhlasil/a byste s tím, aby zákon umožňoval nahradit koluzní vazbu i v následujících případech?

I) u mladistvého obviněného

a – ano, všemi opatřeními upravenými tr. řádem

b – ano, ale pouze následujícími opatřeními:

.....

c – ne

II) u dospělého obviněného

a – ano, všemi opatřeními upravenými tr. řádem

b – ano, ale pouze následujícími opatřeními:

.....

c – ne

11. Souhlasíte s tím, že zákon vylučuje nahrazení vazby předstízné (§ 67 písm. c) tr. ř.) peněžitou zárukou v případě stíhání pro trestné činy vyjmenované v ustanovení § 73a odst. 1 tr. ř.?

a – ano

b – ne (uveďte prosím proč)

.....

.....

12. Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby písemným slibem obviněného, jaké další (tedy nad rámec slibu) povinnosti či omezení jste k tomu obviněnému uložil/a (můžete uvést i více druhů povinností či omezení)?

a – tyto povinnosti či omezení:

.....

.....

b – žádné další povinnosti ani omezení jsem při nahrazení vazby písemným slibem obviněného dosud neuložil/a

c – možnost nahrazení vazby písemným slibem obviněného jsem dosud nevyužil/a

13. Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, jaká další omezení jste k tomu obviněnému uložil/a (můžete uvést i více druhů dalších omezení)?

a – tato další omezení:

.....

.....

b – žádná další omezení jsem při nahrazení vazby dohledem probačního úředníka dosud neuložil/a

c – možnost nahrazení vazby dohledem probačního úředníka jsem dosud nevyužil/a

14. Pokud jste již ve své praxi využil/a možnost nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby, jaké další podmínky jste k tomu obviněnému uložil/a (můžete uvést i více druhů dalších podmínek)?

a – tyto další podmínky:

.....

b – žádné další podmínky jsem při nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby dosud neuložil/a

c – možnost nahrazení vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby jsem dosud nevyužil/a

Posledních několik otázek je zaměřeno na **možné budoucí využití elektronického sledování** v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení. S možností využití elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného, počítá již v současnosti naše právní úprava v souvislosti s kontrolou výkonu trestu domácího vězení (§ 334b trestního řádu ve znění zákona č. 41/2009 Sb.)¹⁵⁰.

15. Souhlasil/a byste obecně s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení?

a – rozhodně ano

b- spíše ano

c – spíše ne

d - rozhodně ne

Odpověď prosím případně rozved'te:

.....
.....
.....

16. Domníváte se, že by možnost využití elektronického sledování obviněného mohla přispět ke snížení počtu vazeb, tedy k tomu, že by obvinění byli častěji ponecháni na svobodě, resp. propouštěni z vazby, za současného nahrazení vazby některým ze stanovených opatření?

a – rozhodně ano

b – spíše ano

c – spíše ne

d – rozhodně ne

Odpověď prosím případně rozved'te:

.....
.....
.....

¹⁵⁰ *Jak ovšem ukazuje zahraniční praxe, využití elektronického sledování pro účely trestního řízení může být mnohem širší. V některých zemích je využíváno i v rámci výkonu trestu odněti svobody, v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu, nebo také při nahrazení vazby, a to buď jako samostatné opatření nahrazující vazbu, nebo jako kontrolní prvek v případě nahrazení vazby některým alternativním opatřením, které daný právní řád připouští. Bude-li systém elektronického sledování v ČR zaveden, lze proto předpokládat jeho využití k více účelům, než jen při kontrole výkonu trestu domácího vězení.*

17. Jakému modelu byste dal/a přednost při využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení? (zatrhněte jednu variantu)

- a – elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako nástroj kontroly obviněného v rámci podmínek stanovených při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření
- b – elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě
- c – elektronické sledování by mělo být možno využívat jako nástroj kontroly obviněného při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření i jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě
- d - nepokládám za vhodné elektronické sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení využívat
- e – jiný názor (jaký)

.....
.....
.....

18. Souhlasil/a byste obecně s tím, aby byl obžalovaný, jenž by byl pravomocně uznán vinným, povinen hradit v rámci nákladů trestního řízení také náklady vzniklé v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení jeho vazby jiným opatřením?

- a – ano
- b - ne

Odpověď prosím případně rozveďte:

.....
.....
.....

B. Dotazník pro probační úředníky

1. Je podle Vašeho názoru současná právní úprava nahrazení vazby dohledem probačního úředníka vyhovující z hlediska dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

a – je zcela vyhovující

b – má určité nedostatky, které však využitelnost tohoto institutu podstatně nesnižují (uved'te prosím jaké):

c – má závažné nedostatky, které podstatně snižují využitelnost tohoto institutu (uved'te prosím jaké):

d – nedokáži posoudit

2. Plní podle Vašeho názoru dohled probačního úředníka jako opatření nahrazující vazbu v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě?

a – rozhodně ano

b- spíše ano

c – spíše ne (uved'te prosím proč):

d - rozhodně ne (uved'te prosím proč):

e – nedokáži posoudit

3. Co pokládáte za překážku častějšího využívání dohledu probačního úředníka jako opatření nahrazujícího vazbu?

(odpovědi vyznačte na škále od 1 do 4, přičemž 1 je nejmenší a 4 je největší překážka; pokud nepovažujete faktor za překážku, zakřížkujte poslední sloupec).

	Malá překážka			Velká překážka	NENÍ překážkou
Právní úpravu nahrazení vazby tímto institutem	1	2	3	4	
Nedostatečné materiální kapacity PMS (auta, technické vybavení atp.)	1	2	3	4	
Nedostatečné personální kapacity PMS	1	2	3	4	
Nízký počet obviněných, u kterých lze předpokládat účinnost dohledu	1	2	3	4	
Nedostatečná informovanost obviněného o této možnosti	1	2	3	4	
Jiné, uved'te:	1	2	3	4	

4. Ze statistik Probační a mediační služby ČR vyplývá, že podíl případů nahrazení vazby obviněného dohledem probačního úředníka je v rámci celkového nápadu případů PMS ČR velmi nízký (1-2 %). Jak náročná je nicméně podle Vašeho názoru činnost probačního úředníka při výkonu dohledu v rámci nahrazení vazby v porovnání s jeho ostatní agendou?

- a – tato činnost patří mezi nejnáročnější agendy
- b – tato činnost patří mezi náročnější agendy
- c – tato činnost patří mezi méně náročné agendy
- d – tato činnost patří mezi nejméně náročné agendy

Odpověď prosím případně rozved'te:

5. Existují specifika výkonu dohledu v případě nahrazení vazby dohledem oproti ostatním případům, kdy probační úředník vykonává dohled?

- a – ano
- b – ne

Pokud ano, o jaká specifika se jedná?

.....

.....

Posledních několik otázek je zaměřeno na **možné budoucí využití elektronického sledování** v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení. S možností využití elektronického kontrolního systému, který umožňuje detekci pohybu odsouzeného, počítá již v současnosti naše právní úprava v souvislosti s kontrolou výkonu trestu domácího vězení (§ 334b trestního řádu ve znění zákona č. 41/2009 Sb.)¹⁵¹.

6. Souhlasil/a byste obecně s využitím elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení?

- a – rozhodně ano
- b- spíše ano
- c – spíše ne
- d - rozhodně ne

Odpověď prosím případně rozved'te:

¹⁵¹ *Jak ovšem ukazuje zahraniční praxe, využití elektronického sledování pro účely trestního řízení může být mnohem širší. V některých zemích je využíváno i v rámci výkonu trestu odnětí svobody, v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu, nebo také při nahrazení vazby, a to buď jako samostatné opatření nahrazující vazbu, nebo jako kontrolní prvek v případě nahrazení vazby některým alternativním opatřením, které daný právní řád připouští. Bude-li systém elektronického sledování v ČR zaveden, lze proto předpokládat jeho využití k více účelům, než jen při kontrole výkonu trestu domácího vězení.*

7. Domníváte se, že by možnost využití elektronického sledování obviněného mohla přispět ke snížení počtu vazeb, tedy k tomu, že by obvinění byli častěji ponecháni na svobodě, resp. propouštěni z vazby za současného nahrazení vazby některým ze stanovených opatření?

a – rozhodně ano

b- spíše ano

c – spíše ne

d - rozhodně ne

Odpověď prosím případně rozved'te:

8. Jakému modelu byste dal/a přednost při využití elektronického sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení? (zatrhněte jednu variantu)

a – elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako nástroj kontroly obviněného v rámci podmínek stanovených při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření

b – elektronické sledování by mělo být využíváno pouze jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě

c – elektronické sledování by mělo být možno využívat jako nástroj kontroly obviněného při nahrazení vazby některým ze stávajících opatření i jako samostatné opatření nahrazující vazbu, spočívající v povinnosti zdržovat se v určeném čase na určeném místě

d - nepokládám za vhodné elektronické sledování v rámci opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení využívat

e – jiný názor (jaký):

9. Souhlasil/a byste obecně s tím, aby byl obžalovaný, jenž by byl pravomocně uznán vinným, povinen hradit náklady vzniklé v trestním řízení v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení jeho vazby jiným opatřením?

a – ano

b - ne

Odpověď prosím případně rozved'te:

Resumé

Vláda ČR svým usnesením č. 1151 ze dne 15. 10. 2007, k materiálu „Hodnocení systému péče o ohrožené děti“, uložila mj. ministru spravedlnosti zabezpečit plnění úkolů obsažených v části IV materiálu čj. 1467/07. Mezi úkoly, stanovenými v citovaném materiálu pro Ministerstvo spravedlnosti ČR, je i úkol „*Analyzovat možnosti využívání náhradních opatření za vazbu ve větším rozsahu než podle stávající právní úpravy, zejména pokud jde o možnost využít tzv. elektronické sledování jako náhradní opatření za vazbu mladistvého*“. Tento úkol byl zařazen do Střednědobého plánu výzkumné činnosti IKSP na období 2008 – 2010 s termínem ukončení první etapy do 31. 12. 2010

Na základě těchto skutečností byl v letech 2009 a 2010 realizován výzkumný úkol s názvem „*Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení*“. Předmětem výzkumu byla právní úprava opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení a její praktická aplikace v českém trestním procesu. Cílem výzkumu bylo získání podrobných poznatků o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení a posouzení možnosti jejich využívání ve větším rozsahu. Vedlejším cílem bylo prvotní posouzení možnosti využití elektronického sledování v rámci těchto opatření, a to též s přihlédnutím k nahrazování vazby u mladistvých obviněných.

K řešení výzkumného úkolu byly použity následující metody

- *analýza české právní úpravy včetně dostupné judikatury*
- *analýza statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR, Probační a mediační služby ČR a Vězeňské služby ČR*
- *studium odborné literatury a relevantních oficiálních dokumentů*
- *expertní dotazníkové šetření mezi soudci, státními zástupci a probačními úředníky*
- *analýza vybraného vzorku trestních spisů ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby alternativním opatřením*

Vazbu lze definovat jako institut trestního řízení, s jehož použitím je obviněný na základě rozhodnutí oprávněného orgánu dočasně zbaven osobní svobody, aby mu bylo zabráněno vyhýbat se trestnímu stíhání nebo trestu tím, že by uprchl nebo se skrýval, mařit nebo ztěžovat objasnění věci nepřípustným působením na prameny důkazů nebo pokračovat v trestné činnosti. Účelem vazby je tedy zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu, zabránit obviněnému, aby mařil či ztěžoval provádění důkazů, vyhýbal se trestnímu řízení nebo trestu, popřípadě zabránit mu v dokonání trestného činu nebo v páčání nové trestné činnosti.

Právní úprava podmínek vazby a vazebního řízení je v ČR obsažena především v prvním oddíle čtvrté hlavy první části zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), a to v § 67 - § 74a. Tato úprava velmi úzce navazuje na ustanovení o základních právech a svobodách, zakotvených v čl. 8 Listiny základních práv a svobod. Naše právní úprava vazby odráží také významné mezinárodněprávní dokumenty, jakými jsou Úmluva

o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.

Vazba je opatřením fakultativním, subsidiárním, a proto moderní procesní systémy znají různá mírnější opatření, která mohou vazbu nahradit. Taková opatření zajišťují přítomnost obviněného před soudem a brání mu v činnostech, jež by ohrožovaly trestní řízení. Zvolené alternativní opatření musí dosáhnout žádoucího účinku s minimálním zásahem do osobní svobody podezřelého či obviněného, kteří musejí být v tomto stadiu pokládáni za nevinné. Výzvy k co nejširšímu možnému využívání alternativních opatření k vzetí do vazby jsou obsahem celé řady mezinárodních dokumentů (např. Standardní minimální pravidla OSN pro opatření nespojená s odnětím svobody, Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec(2006)13, o využívání vazby, jejích podmínkách a zajištění záruk proti zneužití, přijatého Výborem 27. září 2006 aj.).

Náš trestní řád upravuje opatření nahrazující vazbu v § 73 a § 73a. Jsou jimi:

1. převzetí záruky zájmového sdružení občanů, anebo důvěryhodné osoby schopné příznivě ovlivňovat chování obviněného,
2. písemný slib obviněného,
3. dohled probačního úředníka nad obviněným,
4. peněžitá záruka (kauce).

U mladistvého pachatele umožňuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže nahradit vazbu navíc také umístěním v péči důvěryhodné osoby (§ 50).

V souvislosti se zavedením trestu domácího vězení novým trestním zákoníkem se též do našeho právního řádu dostal institut elektronického sledování, jehož využití v systému trestní justice má ve světě již poměrně dlouhou tradici. V evropských zemích je elektronické sledování v rámci trestní justice využíváno rozmanitými způsoby, které se v jednotlivých zemích liší. Někde představuje elektronicky sledované domácí vězení samostatný druh trestu, jinde je součástí podmínek stanovených při podmíněném odsouzení či při uložení některého alternativního trestu. Elektronické sledování je využíváno i v rámci výkonu trestu odnětí svobody, jakož i v případech podmíněného propuštění z výkonu trestu. A konečně, v některých zemích slouží tento prostředek i při nahrazení vazby, a to buď jako samostatné opatření nahrazující vazbu, nebo jako kontrolní prvek v případě nahrazení vazby některým alternativním opatřením, které daný právní řád připouští. Lze tedy s jistou mírou zjednodušení konstatovat, že elektronické sledování se v evropských zemích stalo součástí sankčních systémů trestní justice a nachází využití i při nahrazování vazby jiným opatřením.

Za účelem získání přehledu o stavu a vývoji využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení byla v rámci výzkumu provedena analýza dostupných statistických údajů ke zkoumané agendě. Pozornost byla věnována i stavu a vývoji vazební agendy a statistickým údajům o vazbě mladistvých. Zásadním problémem se ukázala skutečnost, že oficiální statistické evidence neobsahují komplexní kvantitativní údaje o využívání opatření, nahrazujících vazbu v trestním řízení. To problematizuje využití analýzy statistických údajů pro účely získání přehledu o stavu a vývoji zkoumané problematiky. Byla tedy provedena alespoň sumarizace dostupných údajů o opatřeních nahrazujících vazbu v trestním řízení z různých zdrojů.

Ze čtvrtletních výkazů soudů o vazbách lze mimo jiné zjistit, že počty případů propuštění obviněného z vazby za současného vyslovení dohledu probačního úředníka či přijetí peněžitě záruky jsou dlouhodobě nízké, a to jak v absolutních číslech, tak i v porovnání s celkovým počtem skončených vazeb. Počty případů propuštění obviněného z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka se ve sledovaném období pohybovaly mezi 80 (rok 2005) a 37 (rok 2008), a počty případů propuštění obviněného z vazby za současného přijetí peněžitě záruky dokonce mezi 25 (rok 2005) a 15 (rok 2007). Podíl obou typů případů dohromady na všech vazbách, skončených v jednotlivých letech, se pohyboval kolem 1 %. U mladistvých obviněných bylo propuštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka vysloveně ojedinělou záležitostí, a k propuštění mladistvého z vazby za současného přijetí peněžitě záruky ve sledovaném období podle evidovaných údajů vůbec nedošlo.

Upozornit lze též na skutečnost, že využívání možnosti propuštění z vazby s vyslovením dohledu probačního úředníka je zjevně v některých soudních krajích dlouhodobě oblíbenější, zatímco v jiných soudních krajích naopak soudy k tomuto institutu přistupují zdrženlivě. Je však třeba mít na paměti nízké celkové počty těchto případů, kdy může být výsledný obraz snadno zkreslen.

Soudní výkazy o vazbách obsahují údaje pouze o případech nahrazení vazby dohledem probačního úředníka či peněžitou zárukou při propuštění z vazby. Případy, kdy soud při rozhodování o vazbě obviněného do vazby vůbec nevzal, ale ponechal jej na svobodě a vyslovil nad ním dohled probačního úředníka či přijal peněžitou záruku, tak zůstávají stranou. Pro získání komplexnějších údajů alespoň pro institut nahrazení vazby dohledem probačního úředníka lze využít statistiky Probační a mediační služby ČR. V nich lze nalézt počty nově napadlých případů nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, a to jak při propuštění z vazby, tak při ponechání obviněného na svobodě.

Celkové počty případů nahrazení vazby dohledem probačního úředníka se v posledních několika letech pohybovaly cca mezi 400 – 300 novými případy ročně, přičemž v r. 2008 došlo k poklesu na hodnotu 316. Podíl těchto případů na celkové agendě PMS se ve sledovaném období pohyboval cca mezi 1,5 % - 1 %. U mladistvých se opět jednalo o relativně nízké počty, nejvýše do tří desítek, a podíl těchto případů na celkové agendě PMS týkající se mladistvých klientů byl ještě nižší, a sice do jednoho procenta. Případy, kdy byl dohled vysloven při propuštění obviněného z vazby, představovaly v posledních čtyřech letech cca 20 % - 10 % všech případů nahrazení vazby dohledem.

V rámci výzkumu bylo provedeno expertní dotazníkové šetření mezi soudci, státními zástupci a probačními úředníky. Cílem bylo získat názory těchto odborníků na právní úpravu alternativ za vazbu, seznámit se s jejich zkušenostmi z praktického uplatňování této úpravy a zjistit jejich postoj k případnému využití elektronického sledování v rámci nahrazování vazby. Podařilo se získat vyjádření od 80 soudců, 78 státních zástupců a 43 probačních úředníků.

Dotazníkové šetření se setkalo mezi soudci, státními zástupci, ale i probačními úředníky se značnou odezvou, vyjádřenou vysokou návratností dotazníků a množstvím volných odpovědí, připomínek a námětů. Z toho lze dovodit, že se jedná o téma, které je pro tyto profesní skupiny aktuální. Respondenti vyjadřovali obecně spokojenost se škálou alternativ za vazbu, kterou trestní řád nabízí. Napříč profesními skupinami se však shodli na vhodnosti doplnění této škály o využití systému elektronického sledování (po jeho

předpokládaném zavedení v ČR), a to jak pro účely kontroly plnění podmínek uložených v rámci již existujících alternativ, tak i jako samostatného opatření nahrazujícího vazbu.

Ze stávajících alternativ k vazbě hodnotili plnění jejich účelu respondenti nejlépe u peněžité záruky a dohledu probačního úředníka. Zřejmě i díky jednoduchosti aplikace byl pozitivně hodnocen i písemný slib obviněného, byť zejména k upřímnosti slibu ze strany obviněného panuje mezi respondenty značná skepse. Pokud jde o záruku zájmového sdružení občanů či důvěryhodné osoby, ta je zřejmě pokládána za institut zcela formální, nedůvěryhodný a v praxi k danému účelu obtížně využitelný. Totéž platí v oblasti soudnictví ve věcech mládeže pro institut umístění mladistvého v péči důvěryhodné osoby. U naposled zmíněných alternativ často respondenti postrádali v okolí obviněného osobu, kterou by bylo možno označit za důvěryhodnou a schopnou účinného a příznivého působení na obviněného. To je jistě objektivní překážka, nicméně přijmeme-li tezi, že výskyt takových osob v okolí obviněných je patrně výjimkou, tím spíše je pak důležité, aby orgán rozhodující o vazbě ve spolupráci s dalšími subjekty provedl v tomto směru důkladné šetření a tím se vyvaroval možnosti, že taková výjimečná osoba nebude zjištěna.

Téměř čtvrtina respondentů z řad soudců nepovažovala přínos náhrady vazby pro snižování stavů vězněných za podstatný. Za největší přínos naopak považovala zachování sociálních vazeb obviněného. Státní zástupci označili za pozitivní přínos zejména snížení nákladů trestního řízení. Nejprínosnějším opatřením pro praxi nahrazování vazby dle názoru soudců i státních zástupců je jednoznačně peněžitá záruka. Druhé místo co do míry přínosu zaujímá dle soudců dohled probačního úředníka, zatímco státní zástupci se spíše přikláněli k písemnému slibu obviněného. I přes poměrně příznivé hodnocení písemného slibu, vyjadřovali státní zástupci i soudci k tomuto opatření jisté výhrady. V dodatečných volných vyjádřeních poukazovali především na zásadní slabinu písemného slibu, který je často považován obviněnými za formalitu – tj. obvinění jsou ochotni složit jakýkoli slib, ale reálný dopad na jejich další jednání bývá zanedbatelný.

K možnosti využití elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení se respondenti z řad soudců vyjádřili souhlasně. Svůj vstřícný postoj komentovali většinou tak, že by byla zajištěna průběžná kontrola chování obviněného, neboť samotný písemný slib a podobná opatření jeho nepřetržitou kontrolu neumožňují. Soudci se též vyslovili pro povinnost obžalovaného, jenž by byl pravomocně uznán vinným hradit náklady vzniklé v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení jeho vazby. Před rozhodnutím o tomto způsobu nahrazení vazby by ale podle některých měl být obviněný seznámen s povinností tyto náklady uhradit.

Souhlasně se k využití elektronického sledování při nahrazování vazby v trestním řízení vyjádřila také převážná většina respondentů z řad státních zástupců. Přínos spatřovali v lepší kontrole nahrazení vazby a rozšíření možnosti uložení povinností a omezení a kontrole jejich dodržování. Celých 94 % dotazovaných státních zástupců, podobně jako respondenti z řad soudců, souhlasilo s hrazením nákladů vzniklých při využití elektronického sledování.

Dotazník pro probační úředníky se týkal nahrazování vazby dohledem probačního úředníka a možnosti využití elektronického monitoringu při nahrazování vazby. Převážná většina respondentů uvedla, že dohled probačního úředníka jako opatření nahrazující vazbu

plní v praxi svou roli, tedy dosažení účelu vazby bez nutnosti vzetí obviněného do vazby či jeho ponechání ve vazbě.

Jako konkrétní poznámky uváděli respondenti malou možnost kontroly obviněného, jakož i to, že při neplnění povinností často chybí okamžitá reakce soudu. Obviněný má široké pole možností, jak manipulovat s informacemi, které nelze ze strany PMS zkontrolovat. Má tedy větší možnost chovat se způsobem, který je chápán jako vazební důvod, např. ovlivňování svědků, či dokonání trestného činu. Dohled jako takový nedokáže zabránit v pokračování trestné činnosti klienta. Účelná bývá spolupráce PMS s orgány činnými v trestním řízení především tam, kde PMS vstupuje z pověření těchto orgánů již do fáze přípravy stanoviska k možné náhradě vazby dohledem a obdobně zde společně s obviněným vyhodnotí jeho rizika a potřeby a navrhuje v rámci nahrazení vazby dohledem vhodná opatření.

S možností využití elektronického sledování při nahrazování vazby obecně souhlasila drtivá většina dotázaných probačních úředníků. Mezi hlavní důvody podporující zavedení elektronického sledování jako náhrady vazby patří podle vyjádření respondentů zejména důsledná kontrola a lepší monitorování pohybu klienta. Vědomí elektronické kontroly by mělo výrazně napomoci ke snížení rizika páchaní další trestné činnosti obviněným. Využití elektronického sledování by také mohlo přispět k zajištění potřebné vážnosti institutu náhrady vazby. Jasné stanovisko zaujali probační úředníci k povinnosti obžalovaného, jenž by byl pravomocně uznán vinným, hradit náklady vzniklé v důsledku využití elektronického sledování při nahrazení vazby jiným opatřením; až na jednu výjimku byli všichni pro. Důležité je však přihlídnout ke smysluplnosti vymáhání, aby náklady na exekuci nepřevýšily získanou částku, tj. neukládat těm, kteří nejsou schopni úhrady.

Za účelem získání doplňujících údajů o praktickém využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení byla součástí výzkumu analýza vybraných trestních spisů vedených ve věcech, v nichž došlo k nahrazení vazby některým z alternativních opatření. Analýza měla být zaměřena na odůvodnění rozhodnutí, na skutečnost, zda náhrada za vazbu v daném případě zajistila dosažení účelu vazby, zda obvinění dodržovali povinnosti uložené v souvislosti s nahrazením vazby atd. Vzhledem k tomu, že se údaje o využívání opatření nahrazujících vazbu v oficiálních statistikách komplexně nesledují, bylo možno dohledat vhodný vzorek spisů pouze k věci, v nichž byla vazba nahrazena peněžitou zárukou (a to pouze v případech, kdy byla peněžitá záruka přijata při propuštění obviněného z vazby) či dohledem probačního úředníka. Celkem tak bylo prostudováno 21 spisů, z čehož v 17 případech došlo k nahrazení vazby dohledem probačního pracovníka a ve 4 případech k nahrazení vazby peněžitou zárukou. Analýza probíhala podle záznamových listů, členěných do několika tématických bloků – rozhodnutí o vyslovení dohledu, resp. o přijetí peněžitě záruky; trestná činnost podle obžaloby; konečné rozhodnutí ve věci; průběh trestního řízení; osoba pachatele.

Prostudováno bylo 17 trestních spisů ve věcech, v nichž došlo v letech 2007 či 2008 k nahrazení vazby dohledem probačního úředníka. Případy, o kterých byly vedeny zkoumané spisy, se týkaly trestných činů různého druhu – zastoupena byla kriminalita násilná, majetková, drogová, mravnostní i jiná. Všechny analyzované případy skončily pravomocným odsouzením pachatele. Nejčastěji (10x) byl pachateli uložen podmíněný trest odnětí svobody. Nepodmíněný trest odnětí svobody byl uložen v pěti případech, a to třikrát ve výměře přes 12 do 24 měsíců, jednou ve výměře do 6 měsíců a jednou ve výměře přes 24 měsíců. Ve dvou

případech byl uložen trest obecně prospěšných prací. Ve 14 případech byl obviněným muž, ve 3 případech žena. Nejčastěji se jednalo o osoby ve věku 20 – 29 let (7 případů).

Průměrná délka trestního řízení v analyzovaných případech činila 431 dní. Průměrná délka trvání vazby v případech, kdy byl obviněný v průběhu řízení do vazby vzat (celkem se jednalo o 10 případů), činila 126 dní, přičemž nejkratší vazba trvala 25 dní a nejdelší 364 dní. V přípravném řízení, v jehož průběhu byl obviněný ve vazbě celkem v 7 případech, trvala v analyzovaných případech vazba v průměru 66 dní, přičemž nejkratší vazba v přípravném řízení trvala 25 dní a nejdelší 120 dní. V řízení před soudem, v jehož průběhu byl obžalovaný ve vazbě celkem v 8 případech, trvala vazba v průměru 100 dní, přičemž nejkratší vazba v řízení před soudem trvala 16 dní a nejdelší 243 dní. Průměrná doba, po kterou byla vazba v analyzovaných případech nahrazena dohledem probačního úředníka, činila 217 dní, přičemž nejkratší doba nahrazení vazby dohledem probačního úředníka činila 35 dní a nejdelší 547 dní.

Ze sedmnácti zkoumaných trestních věcí vydal rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka v 9 případech soudce v přípravném řízení, v 7 případech soud v řízení v prvním stupni a v jediném případě tak učinil státní zástupce. Obviněný byl v rámci nahrazení vazby dohledem v 9 případech propuštěn z vazby, v 6 případech propuštěn ze zadržení a v jednom případě byl ponechán na svobodě bez předchozího vzetí do vazby. V jedenácti případech rozhodl příslušný orgán o nahrazení vazby probačním úředníkem bez návrhu. V pěti případech tak učinil na základě návrhu obviněného či jeho obhájce, ve zbývajícím případě se podnět k rozhodnutí nepodařilo ze spisu zjistit.

V pěti případech stanovil orgán, rozhodující o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka, obviněnému povinnost podrobit se dalším omezením, kromě zákonem stanovené povinnosti dostavit se ve stanovených lhůtách k probačnímu úředníkovi a změnit místo pobytu pouze s jeho souhlasem. Rozsah takto uložených dalších omezení se v jednotlivých případech lišil, přičemž v některých případech byla patrná snaha orgánu rozhodujícího o vazbě zohlednit okolnosti, jež přispěly ke spáchání trestného činu obviněného, jindy byla tato omezení formulována spíše obecněji. Odůvodnění rozhodnutí o nahrazení vazby dohledem probačního úředníka se lišila co do podrobnosti i rozsahu. V některých případech se příslušný orgán omezil na citaci příslušných ustanovení trestního řádu a konstatování, že shledal podmínky pro takový postup, jindy se pečlivě vypořádal s konkrétními okolnostmi případu.

Ze spisů bylo zjišťováno též jak probíhal dohled nad obviněným. Tyto informace mohly být nalezeny zejména ve zprávách o průběhu dohledu, které probační úředník zasílá soudu. Probační úředníci ve svých zprávách přehledně popisovali průběh dohledu, aktuální poměry obviněného, a zaměřovali se na otázku, zda obviněný dodržuje omezení, uložená v rámci dohledu.

Ve dvou případech soud poté, co nahradil vazbu dohledem probačního úředníka, v důsledku neplnění povinností obviněného jej vzal opětovně do vazby.

Prostudovány byly dále čtyři trestní spisy ve věcech, v nichž došlo v letech 2007 či 2008 k nahrazení vazby peněžitou zárukou. Dva ze zkoumaných případů se týkaly drogové kriminality, v jedné věci šlo o trestný čin loupeže a ve zbývajícím o trestný čin zpronevěry.

V jednom případě byl obviněný obžaloby zproštěn, zbylé tři věci skončily pravomocným odsouzením pachatele, z toho jednou byl odsouzenému uložen nepodmíněný trest odnětí svobody o výměře 3,5 roku, a dvěma odsouzeným byl uložen podmíněný trest odnětí svobody. Jednomu odsouzenému bylo uloženo též ochranné protitoxikomanické léčení v ústavní formě. Ve všech 4 případech byl obviněný muž, z toho dvakrát spadl do věkové kategorie 20 – 29 let, jednou 30 – 39 let a jednou 40 – 49 let.

Délka řízení se ve zkoumaných věcech pohybovala mezi 233 dny a 1715 dny. Ve všech případech byl obviněný v průběhu trestního řízení ve vazbě, jejíž průměrná délka činila 227 dní. V přípravném řízení, v jehož průběhu byl obviněný ve vazbě celkem ve 3 případech, trvala v analyzovaných věcech vazba v průměru 149 dní. V řízení před soudem, v jehož průběhu byl obžalovaný ve vazbě ve 2 případech, trvala vazba v průměru 230 dní. Průměrná doba, po kterou byla vazba ve zkoumaných případech nahrazena peněžitou zárukou, činila 292 dní.

Ve dvou případech vydal rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou soudce v přípravném řízení a ve zbylých dvou soud v řízení v prvním stupni. Vždy se jednalo o situaci, kdy byl obviněný propuštěn z vazby za současného přijetí peněžitě záruky, a vždy tak soud učinil na návrh obviněného či jeho obhájce. V jednom případě byl zároveň vysloven nad obviněným dohled probačního úředníka, a v dalším případě soud kromě peněžitě záruky přijal též záruku družky a rodičů obviněného za jeho další chování a písemný slib obviněného. Výše peněžitě záruky činila v jednotlivých případech 20.000 Kč, 120.000 Kč, 200.000 Kč a 250.000 Kč. V jediném ze zkoumaných případů složil peněžitou záruku přímo obviněný. Ve dvou dalších případech tak učinila matka obviněného, jednou jeho družka. Odůvodnění rozhodnutí o nahrazení vazby peněžitou zárukou byla rozdílně podrobná, pokud jde o důvody, které vedly soudy k připuštění této možnosti či k určení konkrétní výše peněžitě záruky. Ani jednou nedošlo k rozhodnutí o připadnutí peněžitě záruky státu, ke zrušení peněžitě záruky ani ke změně její výše, a obviněný nebyl v žádném ze zkoumaných případů po propuštění z vazby a jejím nahrazení peněžitou zárukou vzat do vazby opětovně.

Vzetí do vazby je velmi závažným zásahem do práv a svobod obviněného. Zákon proto připouští využití takového postupu pouze tehdy, pokud by ponechání obviněného na svobodě mohlo významně ohrozit průběh a výsledek trestního řízení. I v takových případech je však možno někdy dosáhnout účelu vazby pomocí jiných opatření, nespojených s odnětím svobody obviněného.

Aby alternativní opatření skutečně mohla vazbu nahradit, musí být splněno několik podmínek. Předně musí mít orgán rozhodující o vazbě k dispozici dostatečnou škálu alternativ, řádně upravených zákonem. Existuje celá řada takových opatření různé povahy, jež se v jednotlivých zemích využívají. Dále je třeba, aby byly vytvořeny praktické podmínky pro aplikaci alternativních opatření. Některá z nich stačí náležitě upravit zákonem a je možno je prakticky bez dalšího začít využívat (např. slib obviněného), jiná vyžadují příslušnou infrastrukturu (dohled nad obviněným, kauce, elektronické sledování). Není-li tato infrastruktura k dispozici, a to v odpovídající kvalitě a rozsahu, nelze dané alternativní opatření k nahrazení vazby účinně využít.

A konečně je zapotřebí kvalifikovaného a aktivního přístupu zainteresovaných osob. Především orgány rozhodující o vazbě (soudci, státní zástupci) musejí možnost nahrazení

vazby zvažovat vždy, když o vazbě rozhodují. Zároveň však úvahy o využití některého alternativního opatření musí přijít na řadu teprve poté, co příslušný orgán dojde k závěru, že by vzetí do vazby bylo na místě, a to proto, aby nedošlo k negativnímu jevu známému jako „rozšiřování sítě“. Kromě toho musejí orgány rozhodující o vazbě pečlivě hodnotit okolnosti případu, osobnost a poměry obviněného, aby dokázaly vybrat opatření vhodné pro daný konkrétní případ. Značný význam však má také přístup dalších osob, jako jsou probační úředníci, pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dětí, policisté či obhájci, jež mohou ve vhodných případech k účinnému využití alternativ za vazbu přispět.

Základním zdrojem informací o aktuálním stavu v oblasti aplikace posuzovaných opatření jsou statistické údaje. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že oficiální justiční statistické evidence údaje o využívání opatření nahrazujících vazbu v trestním řízení komplexně nesledují, resp. obsahují pouze dílčí data o některých z nich. Jestliže bude vazební agenda nadále představovat jednu z priorit v oblasti trestní justice, je namístě zvážit, zda by nebylo vhodné evidenční systém doplnit o nástroje pro sledování zmíněných údajů, přinejmenším pokud jde o rozsah využívání alternativ k vazbě.

Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení musejí plnit základní funkci vazby, tedy zajistit osobu obviněného pro účely trestního řízení a zabránit mu v další trestné činnosti či v maření trestního řízení. Ukazatelem úspěšnosti využívání alternativ za vazbu nemůže být např. počet případů, kdy byly alternativy využity, ale skutečnost, zda jsou ve vazbě skutečně pouze osoby, u nichž nelze účelu vazby dosáhnout jiným opatřením.

Výsledky výzkumu odhalily řadu problematických míst, především v oblasti praktické aplikace alternativ za vazbu a podmínek pro ni. Nelze s jistotou prohlásit, že by odstranění zmíněných problémů vedlo k výrazně častějšímu využívání alternativ. Má-li však být jedním z cílů institutu náhrady za vazbu v trestním řízení stav, kdy k vzetí do vazby dochází skutečně jen ve zcela nezbytných případech a na zcela nezbytně dlouhou dobu, pak je třeba, aby podmínky pro využívání alternativ byly co nejlepší a nezahrnovaly faktické překážky jejich aplikace.

Summary

Zeman, P. et al.: Alternatives to Custody in Criminal Proceedings

The Government of the Czech Republic, in its resolution no. 1151 of 15 October 2007, appointed the Minister of Justice with ensuring the carrying out of tasks, resulting from the “Assessment of the Care of Children at Risk System”. Among the tasks listed in the referenced text for the Ministry of Justice is to “*Analyse the possibilities of increased use of alternative measures to custody than under the current legislation, in particular with respect to the possibility of using the electronic monitoring as an alternative to remand juveniles in custody.*” This task was included in the medium-term plan of research activities of the Institute of Criminology and Social Prevention for the period of 2008-2010, with a deadline for finalising the first part of research by the 31 December 2010.

On this basis, in 2009 and 2010, a research project has been realised entitled “*Alternatives to custody in criminal proceedings*”. The object of the research was the legal provisions on alternative measures to custody in criminal proceedings and their practical applications in the Czech criminal procedure. The aim of the research was attaining detailed knowledge about making use of alternative measures to custody in criminal proceedings and exploring their potential use in larger extent. A secondary goal was primary assessment of the potential to employ electronic monitoring within the framework of these measures, and likewise with a view to replace the custody in the cases involving accused juveniles.

In solving the research task the following methods were employed:

- *analysis of the Czech legislation, including the relevant decisions of courts*
- *analysis of the statistical data of the Ministry of Justice, Probation and Mediation Service of the Czech Republic and Prison Service of the Czech Republic*
- *study of specialist literature and official documents*
- *an expert questionnaire survey among judges, prosecutors, and probation officers*
- *analysis of selected court files concerning cases in which alternative measures were taken instead of remand in custody.*

Custody can be defined as an institution of criminal proceedings, by the use of which the accused is temporarily rid of his/her personal freedom, on the basis of a decision reached by an appropriate body, in order to prevent him/her to avoid prosecution or punishment by fleeing or hiding, to obstruct or impede the clarification of the case through unacceptable influence upon the sources of evidence, or to continue in criminal activity. The purpose of custody is therefore securing the accused for the purposes of criminal proceedings and the execution of sentence, preventing the accused from obstructing or impeding the finding of evidence or from avoiding the criminal proceedings or punishment, and potentially preventing him/her from completing his/her offence or committing a new offence.

Legal conditions of remand in custody and relevant proceedings in the Czech Republic are primarily outlined in the first section of the fourth title of part one of the Act no. 141/1961 Coll., on the criminal proceedings (Code of Criminal Procedure), in articles 67- 74a. These provisions closely follows the provisions on fundamental rights and freedoms, anchored in article 8 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms. Czech legal conditions of remand in custody also significantly reflect important international documents, including the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the International Covenant on Civil and Political Rights.

Custody is an optional, subsidiary measure, and it is for this reason that modern criminal justice systems include various less intrusive measures, which can replace remand in custody. These measures ensure the presence of the accused persons at court, and prevent them from undertaking actions, which would threaten the criminal proceeding. The chosen alternative measure must give the required effect with minimal intervention in the personal freedom of the suspect or the accused, which must be considered innocent during this phase. Calls for the widest possible range of use for alternative measures instead of taking individuals into custody are the focus of a whole range of international documents (eg. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures, Recommendation Rec(2006)13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse, Adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2006, etc.).

The Czech criminal code contains provisions on alternative measures to custody in arts. 73 and 73a. They include:

1. a guarantee either of a civil society organization or trustworthy person capable of positively influencing the behaviour of the accused
2. a written oath from the accused
3. supervision of the accused by a probation officer
4. monetary security (bail)

In the case of a juvenile offender, the Juvenile Justice Act recognizes in addition to the above mentioned measures also the alternative consisting in the placement of the juvenile offender into the care of a trustworthy person (art. 50).

In conjunction with the introduction of house arrest, the new criminal code also introduces the institution of electronic monitoring into the law, the use of which within the criminal justice system has a relatively long history throughout the world. In European countries, electronic monitoring is used in the framework of criminal justice in varied ways, which differ across individual countries. In some countries electronically monitored house arrest represents an independent form of punishment, and elsewhere it is a component of conditions of conditional sentence or some community sanctions. Electronic monitoring is used in carrying out sentences involving imprisonment, as well as in cases of conditional release from prison. Finally, in some countries this measure serves as an alternative to remand in custody, either as the independent alternative or as a control element in the framework of some alternative to custody, which the given law permits. It is possible then, with a certain measure of simplification, to claim that electronic monitoring has become a component of sanction systems of criminal justice within European countries, and is used even when custody has been replaced by other measures.

To the end of gaining an overview for the state and trends of the use of alternative measures to custody in criminal proceedings, analysis was conducted upon the available statistical data pertaining to the agenda under research. Attention was also given to the state and trends in the use of remand in custody and to the statistical information about the use of custody in cases involving juveniles. The fact that official statistical evidence does not contain complex quantitative information about the use of alternative measures to custody proved to be a fundamental problem. This poses a problem for using statistical analysis to investigate the state and trends in the reviewed issue. Therefore at least a summary was made of the available information about alternative measures to custody in criminal proceedings from various sources.

Quarterly court reports concerning custody show, among other things, that the numbers of accused persons released from custody on probation or on bail are low in the long term, both in the total figures and in comparison to the total number of releases from custody. The number of cases of the accused being release from custody on probation was, in the observed period, between 80 (2005) and 37 (2008), and the number of cases of the accused being released from custody on bail between 25 (2005) and 15 (2007). The percentage of both types of case combined within all cases of release from custody within singular years was around 1%. As for juveniles, the release from custody on probation has occurred very rarely, and the release on bail has in this period never occurred, according to the registered data.

Attention can also be drawn to the fact that making use of the possibility for release on probation is evidently favoured in some judicial regions in the long term, whilst in other regions the opposite holds; courts are reluctant to employ this institution. It is however important to bear in mind the low overall figures of these cases, which allow for the resulting interpretation to be easily biased.

Court reports about custody contain information only about cases of release from custody on probation or on bail. Cases in which the court decided about the potential remand the accused in custody in a way that let him/her free and placed him/her under the supervision by a probation officer or on bail, remain unlisted. In order to gain more complex data, at least for the institution of replacing custody with supervision by a probation officer, it is possible to make use of the statistics from the Probation and Mediation Service (PMS). These reveal the number of new cases of custody replaced by supervision of a probation officer, both in the event of release from custody, as well as if the accused had remained free.

The overall figures of cases of replacing custody with supervision by a probation officer have fluctuated between approx. 400-300 new cases per year, in past few years, during which in 2008 there was a decrease to 316. The proportion of these cases to the total agenda of the PMS in the observed period fluctuated between approx. 1.5 % - 1 %. In juvenile cases the figures were once again relatively low, no more than three dozen, and the proportion of these cases to the total agenda of the PMS relating to juvenile clients was even lower, namely the one percent. Cases, in which supervision was ruled during release of the accused from custody, made up approximately 20 % - 10 % of all cases of custody replaced by supervision in the last four years.

The research involved an expert questionnaire survey among judges, prosecutors and probation officers. The aim was to attain the opinions of these experts on the legislation

relating to alternatives to custody, to become familiar with their experience from the practical implementation of this legislation and to ascertain their stance on the potential usage of electronic monitoring within the framework of replacing custody with other options. The responses from 80 judges, 78 prosecutors and 43 probation officers were obtained.

The questionnaire survey was met with a significant response from judges, prosecutors and probation officers, expressed through a high response rate of questionnaires and through extensive additional answers, comments, and suggestions. We can deduce from this that this is a topic of great relevance to representatives of these professions. The responses expressed common satisfaction with the range of alternatives to custody, which the Code of Criminal Procedure provides. Despite different occupational groups, they agreed upon adding to this range with the electronic monitoring system (following its expected implementation in the Czech Republic), and for it to be used for the purposes of supervising the fulfilling of conditions given for the existing alternatives, and also as an independent alternative measure to custody.

As for the existing alternatives to custody, the fulfilling of purpose was evaluated highest in the case of bail and supervision by a probation officer. Apparently due to the simplicity of implementation, the written oath from the accused was also positively evaluated, although there was considerable scepticism among the responses as to the honesty of the accused. When it comes to a guarantee either of a civil society organization or trustworthy person, the view is that this is a purely formal institution, and is untrustworthy and hardly useful for this particular purpose. The same holds true for the placement of juvenile offender in the care of trustworthy person, in the area of juvenile justice. In these latter mentioned alternatives the responses often mentioned a lack of a person in the offender's surroundings, which could be identified as trustworthy and capable of having a positive influence on the accused.

This is indeed a stumbling block, however if we accept the claim that trustworthy persons in the surroundings of the accused are an exception, the more important it becomes for the body deciding upon custody, in cooperation with other subjects, to conduct an investigation into this issue, and so avoid the possibility that such an exceptional person will not be found.

Almost a quarter of responses from judges did not consider the benefit of alternatives to custody, consisting in reducing numbers of people in custody, as significant. Instead, they considered the greatest benefit to be in maintaining the social ties of the accused. Prosecutors, on the other hand, identified the reduced costs of criminal proceedings in particular as a benefit. The most beneficial measure in replacing custody, according to judges and prosecutors, was undoubtedly the bail. In the second place for what appeals as beneficial, according to judges, was the supervision of a probation officer, whilst the prosecutors leaned more towards the written oath of the accused. Even despite relatively positive assessment of the written oath, both the prosecutors and judges expressed concerns about this measure. In the additional comments they indicated as a main weakness of the written oath that it is often considered as a mere formality by offenders, and that they are willing to make whatever promises, but the actual impact on their further behaviour tends to be negligible.

As to the possibility of using electronic monitoring when replacing custody in criminal proceedings, the responses from the judge group expressed agreement. Their positive standpoint mainly lay in the fact that there would be some guaranteed constant level of control over the behaviour of the accused, whereas the written oath or any of the other measures alone do not allow for this level of constant supervision. The judges similarly spoke for the responsibility of the accused, were they to be found guilty, to reimburse the costs resulting from the usage of the electronic monitoring system during the replacement of their custody. Before deciding upon this method of replacing custody, some responses suggested the accused persons ought to be informed of their liability to pay these expenses.

A vast majority of responses from prosecutors also expressed agreement with the use of the electronic monitoring when replacing custody. They saw benefits in the increased control over replaced custody and the broadening of possibilities in imposing obligations and restrictions, and supervising their compliance. The total of 94% of polled prosecutors, similarly to responses from judges, agreed with the reimbursement of costs arising from the use of electronic monitoring.

The questionnaire given to probation officers referred to the replacement of custody with supervision by a probation officer and the possibility of deploying electronic monitoring during the replacement of custody. A vast majority of responses stated that the supervision by a probation officer as an alternative to custody fulfils practically its role, which is the achievement of goals for custody without the need to detain the accused in custody.

In the responses given comments were made as to the low possibility of supervising the accused, and also the fact that the court often does not react immediately in cases of non-fulfilment of conditions of probation. The accused has a broad field of options in which to manipulate information, which it is not possible for the PMS to monitor. There is then a greater room for them to behave in a way, which can be considered reason for custody, for example influencing witnesses, or completing the offence. Probation alone cannot prevent the continued criminal activities of the client. The cooperation between the PMS and bodies involved in criminal proceedings tends to be effective above all in those cases where the PMS operates with the approval of these bodies even in the phase of preparing an official opinion toward the potential replacement of custody by probation, assesses with the accused his or her needs and risks, and proposes appropriate measures within the framework of replacing custody with probation.

A vast majority of polled probation officers agreed with the possibility of using electronic monitoring in replacing custody. The main reasons supporting the implementation of electronic monitoring as an alternative to custody included a greater supervision and monitoring of the clients. Awareness of electronic monitoring ought to significantly help lower the risk of re-offending on the part of the accused. Using electronic monitoring may also contribute to giving the necessary respect to the institution of alternatives to custody. A clear stance was taken by probation officers towards the responsibility of the accused persons, should they be found guilty, to reimburse the costs arising as a result of the use of electronic monitoring when replacing custody; aside from one exception all participants were in favour. It is however important to consider the effectiveness of recovery, so that the expenses do not exceed an acquired reimbursement, i. e. not to charge those who are unable to pay.

For the purpose of gaining complimentary information about the practical usage of alternatives to custody in criminal proceedings, the research included analysis of selected court files relating cases where custody was replaced by some other measure. Analysis ought to have been aimed at the reasoning of decisions, the issue of whether the alternative to custody in the given case ensured the fulfilment of the purpose of custody, whether the accused complied with conditions of the alternative measure, etc. Owing to the fact that detailed and comprehensive information about making use of alternatives to custody is lacking in official statistics, it was only possible to acquire the appropriate sample of files pertaining to cases in which custody was replaced by bail (and this only in cases where the bail was posted in connection with the release of the accused from custody), or for supervision by a probation officer. A total of 21 files were studied, out of which 17 cases involved the replacement of custody by supervision of a probation officer, and in 4 cases custody was replaced for bail. Analysis proceeded according to data sheets, which were divided into several themed blocks: decisions decreeing supervision, and respectively setting bail; the criminal activity according to the indictment; the final decision on merits; the personality of the accused.

A total of 17 court files were examined on cases from 2007 and 2008 where custody was replaced by the supervision of a probation officer. The relevant cases related to offences of a wide variety; violent crime, property crime, drug-related crime, sexual and other offences were recorded. In all analysed cases the accused was found guilty. The most common sentence (10x) was a conditional sentence. A sentence of imprisonment was imposed in five cases, three of which were for a term of 12 to 24 months, one for 6 months, and one for term exceeding 24 months. In two cases the imposed sentence was a community service. In 14 cases the accused were male, and in 3 female. These persons typically fell between the ages of 20-29 (7 cases).

The average duration of the criminal proceedings in the analysed cases was 431 days. The average duration of custody in cases where the accused was remanded in custody during the proceedings (in total there were 10 such cases) was 126 days, out of which the shortest term of custody was 25 days and the longest 364 days. In preliminary proceedings, during which 7 of the accused were held in custody, the custody lasted for an average of 66 days in the analysed cases, out of which the shortest was 25 days and the longest 120 days. In the trial, during which 8 of the accused were held in custody, the custody lasted for an average of 100 days, out of which the shortest was 16 days and the longest 243 days. The average time in which the accused was placed under the supervision of a probation officer instead of custody lasted 217 days, where the shortest time for replacing custody with supervision by a probation officer was 35 days and the longest 574 days.

Out of seventeen examined criminal cases, those where the order was given that custody was to be replaced with supervision by a probation officer, this decision was in 9 cases made by the judge in preliminary proceedings, in 7 cases by the court during trial, and only in one case by the prosecutor. The accused was placed under supervision after release from custody (in 9 cases), after release from arrest (in 6 cases), and in one case the accused was left at liberty without any prior custody. In eleven cases the decision was taken by the appropriate body to replace custody with supervision by a probation officer without it having been suggested. In five cases this decision was taken upon the request of the accused or their

defence lawyer. In the remaining case the impulse for the decision could not be found in the file.

In five cases the body deciding about the replacement of custody with supervision by a probation officer decreed that the accused be obliged to undergo further conditions, aside from the legal obligation to visit the probation officer at given times, and changing their address only with the officer's agreement. The extent of these extra conditions varies in individual cases, where in some cases there was a particular attempt on the part of the body responsible for custody to respond to the circumstances, which contributed to the offence committed, and in others these conditions were formulated in a more general manner. The reasoning of decision on replacing custody with the supervision by a probation officer differed both in content and in extent. In some cases the responsible body just quoted the relevant provisions of the Code of Criminal Procedure, and stated the conditions that had been found to allow such a procedure, whilst in other cases the concrete circumstances of the cases were specifically explained.

The files also revealed the manner in which the supervision of the accused was conducted. This information could be found namely in the reports on the course of supervision, which the probation officer must send to the court. Probation officers gave a clear overview of the course of the supervision in their reports, including the current situation of the accused, and focused on the question whether the accused is behaving in accordance to the conditions placed upon them as a part of the supervision.

In two cases the court, after having replaced custody with supervision by a probation officer, took the accused back into custody as a result of a failure to fulfil conditions.

A further four criminal files were studied pertaining to cases where, in 2007 and 2008, custody was replaced by bail. Two of the investigated cases involved drug-related offence, one was a case of burglary, and one was a case of embezzlement. In one case the accused was acquitted, and in the remaining three cases the offenders were found guilty. Out of these one was given a prison sentence of 3.5 years, and two were given conditional sentences. One of the offenders was also referred into obligatory in-patient drug treatment. All four were male, and two fell under the age category of 20-29, one 30-39, and one 40-49 years of age.

The length of the proceedings in the examined cases took place between 233 days and 1715 days. In all cases the accused were in custody during the criminal proceedings and the average time of custody was 227 days. During the preliminary proceedings, where 3 of the accused were in custody, the custody lasted for an average of 149 days. In the trial, where 2 of the accused were in custody, the custody lasted for an average of 230 days. The average time for which the custody in examined cases was replaced by bail lasted 292 days.

In two cases the judge made a decision to replace custody with bail in the preliminary proceedings, and in the remaining two cases the court did so in the trial. In all cases the situation was such that the accused was released from custody on bail, and this was done based on a request by the accused or their defence lawyer. In one case supervision by a probation officer was also mandated to the accused, and in another case the court accepted not only the bail posted but also a guaranty from the accused person's partner and parents for his future behaviour, and a written oath by the accused. The amount of bail in individual cases

was 20,000 CZK, 120,000 CZK, 200,000 CZK and 250,000 CZK. In one of the examined cases the bail was posted by the accused themselves. In two other cases bail was posted by the mother of the accused, and in one case by the partner. The reasoning of decision on replacing custody with bail was given to a different level of detail in different cases where dealing with reasons that lead the court to accept this possibility or setting the specific sum for the bail. Not one case involved a decision to forfeit the bail for the benefit of the state, to revoke a bail, or to change the amount of the bail, and the accused were in none of the cases remanded back into custody after the posting of bail.

Remand into custody is a very serious interference with the rights and freedoms of the accused. The law, therefore, allows for the use this measure only if permitting the accused to remain at liberty would threaten the process and outcome of the criminal proceedings. Even in such cases it is possible, however, to achieve the goals of custody through use of alternative measures not related to the restriction of liberty of the accused.

For these alternative measures to be a real alternative to custody, several conditions must be fulfilled. Firstly the body deciding upon custody must have access to a sufficient number of alternatives, adequately set in law. There exist many such measures with different characteristics in different countries. Furthermore it is necessary to create practical conditions for the application of alternative measures. Some of them can simply be set into the law and it is possible to apply them without any further requirements (e.g. the written oath of the accused), others require a supporting infrastructure (supervision of the accused, bail, electronic monitoring). If this infrastructure is not in place, or in a sufficient quality and range, it is not possible to use these alternatives to custody in an effective way.

Finally, there is a need for qualified and active stakeholders. First and foremost bodies deciding on custody (judges, prosecutors) must consider the possibility of replacing custody any time custody is being decided on. At the same time however, considerations of using alternative measures must come only after the relevant body comes to the conclusion that custody is needed, and this is in order to prevent the negative effect known as “net widening”. Apart from this the bodies deciding upon custody must carefully evaluate the circumstances of the case, and the personality and situation of the accused, to be able to select a measure appropriate to the given case. Opinions of other persons involved also have great significance, such as probation officers, persons working in social care system for children and youth, members of the police or defence lawyers, who can contribute to the effective use of alternatives to custody in suitable cases.

The primary source of information about the current situation in the area of the analysed measures is statistical data. In our research we found that the official judicial statistics don't collect data about using alternatives to custody in a comprehensive and detailed way, and rather contain only partial data about some of these. If the issue of remand in custody is to continue to be one of the priorities in the area of criminal justice, it is time to consider whether it would be appropriate to add the statistical system with the aforementioned data, at the very least where it comes to the extent of use of custody alternatives.

Alternatives to custody in criminal proceedings must fulfil the primary function of custody, that is to secure the accused persons for the purposes of the criminal proceedings and prevent them from further criminal activities or hampering the criminal proceeding. An

indicator of the success of using alternatives to custody can not be, for example, the number of cases in which the alternatives were used, but rather the fact whether or not those people who are in custody are indeed such that there is no other way to reach the goals of custody in their cases.

The results of the research revealed a series of problematic areas, foremost in the area of practical application of alternatives to custody and conditions for them. It cannot be said with certainty that removing these problems would result in more frequent use of alternatives. However if one of the aims of the institution of replacing custody in criminal proceedings is to achieve a situation when taking suspects into custody occurs truly only in absolutely necessary cases and for a necessary length of time, then it is necessary for the conditions of using alternatives to be the best they can, and for them not to involve practical stumbling blocks in their application.

Translate by: Marvel s.r.o.

Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení

Autoři: Petr Zeman
Eva Biedermanová
Simona Diblíková
Jakub Holas
Jiří Vlach

Vydavatel: Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Nám. 14. října 12, Praha 5

Určeno: Pro odbornou veřejnost

Tiskárna: Vydavatelství KUFR s.r.o.
Naskové 3, Praha 5

Dáno do tisku: prosinec 2010

Edice: Studie

Vydání: první

Náklad: 200 ks

www.kriminologie.cz

ISBN 978-80-7338-100-4